

Интегриран подход за справедливо правосъдие в най-добрия интерес на детето, жертва или свидетел на престъпление

Европейски практики

Съфинансиран от Програма
„Наказателно правосъдие“
на Европейския съюз

ИНСТИТУТ ПО СОЦИАЛНИ
ДЕЙНОСТИ И ПРАКТИКИ

ИНТЕГРИРАН ПОДХОД ЗА СПРАВЕДЛИВО ПРАВОСЪДИЕ В НАЙ-ДОБРИЯ ИНТЕРЕС НА ДЕТЕТО,
ЖЕРТВА ИЛИ СВИДЕТЕЛ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

ЕВРОПЕЙСКИ ПРАКТИКИ

Проект „ЧУЙ ДЕТЕТО – СТАВА ЛИ ПРАВОСЪДИЕТО ПРИЯТЕЛСКО КЪМ ДЕТЕТО“

Договор JUST/2013/JPEN/AG/4601

Съфинансиран от Програма
„Наказателно правосъдие“
на Европейския съюз

Цялата отговорност за съдържанието се носи от Институт по социални дейности и практики и при никакви обстоятелства не може да се приеме, че отразява официалното становище на Европейската комисия.

Издава:

ИНСТИТУТ ПО СОЦИАЛНИ
ДЕЙНОСТИ И ПРАКТИКИ

www.sapibg.org

ISBN 978-954-2956-20-4

София, 2016 г.

Съдържание

Въведение	3
-----------------	---

Част 1

Индивидуална оценка на дете, жертва или свидетел на престъпление	6
--	---

1. Философия на Директивата в контекста на правата на детето и на принципите на правосъдие, адаптирано към нуждите му..... 7
2. Оценката в индивидуализирания подход на защита на правата на деца, жертви на престъпления и насилие: анализ на ситуацията..... 30
3. Методика за изготвяне на индивидуална оценка на дете, жертва на престъпление 42 |
4. Клинична оценка на деца, жертви на насилие..... 59

Част 2

Интегриран подход за справедливо правосъдие и подкрепа на жертвите на престъпление: европейски практики.....	64
--	----

1. Методология на проучването 65 |
2. Добри практики за гарантиране на правата и подкрепата на деца, участници в правни процедури в педиатричните медико-правни звена във Франция 65 |
3. Добри практики от Италия за интегриран подход за подкрепа на жертвите на престъпление и насилие 82 |
4. Добри практики от Румъния за управление на случая на деца, жертви или свидетели на престъпление..... 92 |
5. Добри практики от България за адаптирано към детето правосъдие 110 |
6. Добри практики за придружаване и подкрепа на жертвите на престъпление и насилие в Северна Ирландия..... 133 |
7. Добри практики за придружаване и подкрепа на жертвите на престъпление и насилие във Финландия 140 |
8. Добри практики за придружаване и подкрепа на деца, участници в правни процедури 145 |

Част 3

Препоръки за изграждане на интегрирана система за закрила на деца, жертви на насилие и/или престъпления	156
1. Препоръки за изграждане на интегрирана система за закрила на деца, жертви на насилие и/или престъпление в България	158
2. Препоръки за прилагане на мултидисциплинарен и интегриран подход в Румъния при управление на случаи на деца жертви или свидетели на престъпление	168
3. Препоръки за интегриран и мултидисциплинарен подход във Франция, в подкрепа на деца жертви или свидетели на престъпление, участници в правни процедури.....	180
4. Препоръки за прилагане на интегриран мултидисциплинарен подход за защита на правата на децата в Италия.....	191

Въведение

*Проф. НЕЛИ ПЕТРОВА-ДИМИТРОВА, ИСДП,
преподавател в СУ „Свети Климент Охридски“*

Настоящият наръчник се основава на правата на детето и неговия най-добър интерес. Той възприема като водеща идеята за адаптиране на правосъдието към нуждите на детето, жертва на престъпление и интегриране на всички интервенции, около защитата и подкрепата му.

Наръчникът се разработва и в резултат от опита и изследванията на Институт по социални дейности и практики (България), A.p.s. Il fiore del deserto (Италия), La Voix de l'Enfant (Франция), Federatia Organizatiilor Neguvernamentale pentru Copil (FONPC) (Румъния), Международната обсерватория за младежко правосъдие (Белгия), Българската педиатрична асоциация, както и партньори от Държавната агенция за закрила на детето (България), Министерство на правосъдието на Република България и Прокуратурата на Република България по проект „Чуй-детето – става ли правосъдието дружелюбно към детето“, финансиран от Програма Криминално правосъдие на ЕК. Моделът на оценка заложен в него ще се пилотира в България.

Наръчникът е разработен на основата на опита на ИСДП в разработване на методически помагала – насоки, ръководства, рамки за оценка на деца, опит, който е натрупан в период от близо петнадесет години предоставяне на социални услуги за деца и семейства в риск, включително деца, жертви на насилие и negliжиране. Наръчникът се основава и на опита на организацията за въвеждане на щадящи процедури за участие на деца, жертви или свидетели на престъпления в правни процедури в България от 2007 г. до днес.

Наръчникът се базира и на проучванията, изследванията и разработването на методически материали, програми за обучение на мултидисциплинарни екипи за въвеждане на правосъдие дружелюбно към детето на ИСДП в партньорство с Фондаия „Ничии деца“, от Полша, Center Against Abuse „Dardedze“ от Латвия, Child Support Center от Литва, National Center for Child Abuse Prevention, Молдова и Child Well-Being Fund, Украйна.

Наръчникът отчита и изложеното в 9th Forum on the rights of the child – Coordination and cooperation in integrated child protection systems, организиран от Дирекция Правосъдие на ЕК¹.

Целта на наръчника е да подкрепи професионалистите от системите за правосъдие, закрила, подкрепа и възстановяване в страните от ЕС за въвеждането на оценка на дете, жертва на престъпление, според изискванията на Директива 2012/29/ЕС, като напълно приема принципите и съображенията, както и изискванията, залегнали в Директивата.

Наръчникът отразява разбирането на екипа на проекта за въвеждане на индивидуална оценка, която да гарантира интегриран мултинституционален

1. EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE-GENERAL JUSTICE AND CONSUMERS, Directorate C: Fundamental rights and Union citizenship, Unit C.1: Fundamental rights and rights of the child, 9th European Forum on the rights of the child. Coordination and cooperation in integrated child protection systems, 3-4 June 2015, Report

подход, обединяващ мерки и дейности в защита на най-добрия интерес на детето и в интерес на правосъдието.

Наръчникът съдържа:

- представяне на философията на Директивата в контекста на правата на детето и на принципите на правосъдие, адаптирано към нуждите му;
- анализ на ситуацията в шест страни от ЕС по отношение на използване на индивидуална оценка на дете, жертва или свидетел на престъпление;
- методика за индивидуална оценка на дете, насочена към професионалисти от системите за закрила, правосъдие и рехабилитация.
- добри практики от шест страни за интервенция и подкрепа на жертви на престъпления
- препоръки за прилагане на междуинституционален и мултидисциплинарен подход за защита на жертвите на престъпление в Италия, Франция, България и Румъния.

Дефиниции

Според Европейската директива 2012/29/ЕС децата се разглеждат като уязвими жертви и се нуждаят от специални мерки и защита. Видът на специалните мерки би следвало да се определи от индивидуалната оценка.

Понятието оценка се използва основно в сферата на закрила на детето, където въз основа на набрана информация за самото дете, семейството му, характера на извършеното престъпление и пр. се прави оценка на нуждите и рисковете за детето, както и на последиците от преживяното престъпление. По същество оценката е професионално заключение, набор от професионални хипотези и обобщения, които се формулират въз основа на целенасочено набиране на информация.

В сферата на наказателното производство се използва по-скоро понятието експертиза – съдебномедицинска, съдебнопсихиатрична и съдебно психологическа.

Според нас оценката, становището, експертизата, диагнозата и пр. са професионални заключения, основани на специализирани проучвания, изследвания от компетентни за това специалисти, които са компетентни да осмислят набраната информация и да аргументират научно своите изводи. Тези заключения, изводи, обикновено целят да подпомогнат вземането на решение от страна на орган, който ги е изискал. В този смисъл оценката е официален процес на набиране и анализ на информация, който се осъществява главно по два модела. Първият е т.н. базиран на данни и факти и подход, който прилага научноизследователски методи за идентифициране на зоните на проучване, както и за интерпретиране на набраната информация.

Вторият път е клиничен, опира се на връзката на клинициста с пострадалия и респектира разбирането за случай по случай подход, приемащ уникалността на случая. Оценката служи да подпомогне вземането на решение за защита, подкрепа и предприемане на специфични действия.

Ние разбираме оценката като професионално заключение за значението на набраната информация по отношение на ключовите въпроси при работа по конкретен случай. Данните, които набираме, съдържат видимо и скрито значение. Скритото значение не е еднозначно, изисква интерпретация.

Оценката е центрирана към нуждите на детето, за да бъде чуто и подкрепено, когато е жертва или свидетел на престъпление, на насилие. Всяка жертва има право да бъде чуто и подкрепена.

Оценката стои в основата на интегрирания подход, който също има за цел да допринесе за намаляване на риска от вторична и повторна виктимизация на жертвите като се гарантира провеждане на действия с жертвата по един цялостен и координиран подход, базиран на уважение и зачитане на правата ѝ.

Жертва на престъпление по смисъла на директивата е „i) Физическо лице, което е претърпяло вреди, включително физическо, душевно или емоционално страдание, или икономическа вреда, които са пряка последица от престъпление; ii) членове на семейството на лице, чиято смърт е пряка последица от престъпление и които са претърпели вреда в резултат от смъртта на лицето”.

Извън правните дефиниции, в разработените програми за оценка понякога се прави уточнение на понятието жертва, като пострадало лице на определен тип престъпления, т.е. не на всяко престъпление. Обикновено се имат предвид престъпления, които предполагат директен контакт, непосредствено причиняват страдание, нараняване, или смърт на пострадалия. В този наръчник, когато говорим за дете жертва, ние имаме предвид дете, пострадало от всякакъв вид престъпление, включително престъпление, на което то е било свидетел и е било насочено към негови близки хора.

Дете е всяко лице, на възраст под 18 г., както е определено в Конвенцията на ООН за правата на детето.

**Част
1**

**Индивидуална оценка
на дете, жертва или свидетел
на престъпление**

1. Философия на Директивата в контекста на правата на детето и на принципите на правосъдие, адаптирано към нуждите му

*Доц. д-р ВЕЛИНА ТОДОРОВА, Българска академия на науките
Доц. д-р ЕКАТЕРИНА ГЕТОВА, Българска академия на науките*

1.1 Правни основи, философия и основни понятия на директива 2012/29/ЕС

С Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25.10.2012 г. се създават минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления (по-надолу само Директива 2012/29/ЕС). Директивата е акт на европейското право. Влязла е в сила на 15.11.2012 г. и трябва да бъде въведена /транспонирана чрез съответни разпоредби в българското законодателство до 16.11.2015 г.¹ Директивата заменя Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета от 15.03.2001 г., което има за предмет унифицирането на правното положение на жертвите от престъпления в наказателното производство във всички държави членки.

1. Директива 2012/29/ЕС, чл.27, ал.2.

Правното основание на директивата е чл. 82, § 2 от Договора за функциониране на Европейския съюз, според който държавите членки трябва да определят минимални правила, за да се улесни взаимното признаване на присъдите и съдебните решения.² Наред с това, Директивата се създава на основата на Резолюция от 5.4.2011 г., в която Европейският парламент предлага стратегия за борба с насилието срещу жени, домашното насилие и гениталното осакатяване на жени като основа за бъдещи законодателни инструменти на наказателното право срещу насилието, основано на пола, включително рамка за борба с насилието срещу жени.

2. Директива 2012/29/ЕС, Преамбул, § 3.

Директивата е изработена и приета в рамките на многогодишната програма на ЕС „Отворена и сигурна Европа в услуга и за защита на гражданите“ (2010-2014 г.), известна като Стокхолмска програма.³ Програмата, в съответствие с чл. 68 от ДФЕС, определя стратегическите насоки на законодателното и оперативно планиране в пространството на свобода, сигурност и правосъдие. От изключително значение за приемането на Директивата са политическите приоритети на Стокхолмската програма, сред които е гарантирането на правата на гражданите на съюза, включително подобряване достъпа до правосъдие и защитата на специалните нужди на уязвимите лица. Този политически контекст обяснява повишеното внимание към жертвите на престъпления, чиито интереси и права дълго време бяха пренебрегвани.

3. Европейски съвет, Стокхолмска програма – Отворена и сигурна Европа в услуга и защита на гражданите. Публикувана в Официален вестник С-115, 04/05/2010, стр.0001-0038.

Програмата посочва, че „от специална подкрепа и правна защита се нуждаят лицата, които са най-уязвими или се намират в най-рисково положение, като подложените на постоянно насилие в близките си отношения или жертвите на насилие, основано на пола, както и лицата, които попадат

в положението на жертва на други видове престъпления ...необходим е интегриран и координиран подход спрямо жертвите, в съответствие със заключенията на Съвета относно стратегия, която да гарантира зачитането на правата и подобряване на подкрепата за лица, които са станали жертва на престъпление” (т.2.3.4 от Стокхолмската програма). Във връзка с това са изброени няколко вида мерки, които държавите членки на ЕС да приемат, като една от тях е: „да разгледат начини за подобряване на законодателството, както и мерки за практическа подкрепа, с цел защита на жертвите и по-добро прилагане на съществуващите правни инструменти”.

С Директива 2012/29/ЕС за първи път се създава толкова широка правна рамка, за защита на жертвите на престъпления, макар и определена като „минимални стандарти”. Стандартите, поне що се отнася до детето жертва, не са нови по съдържанието си, тъй като далеч преди приемането на Директивата, подобни и по-високи стандарти са предмет на редица международноправни актове, за които ще стане дума по-надолу. Директивата обаче, която е задължителна за държавите членки на ЕС, създава гаранции, че те ще станат част от националните правни системи, без да се засяга възможността да се въведе и по-обхватна защита на жертвите на престъпления.⁴

4. Директива 2012/29/ЕС, Преамбюл, § 11.

Философията на този правен инструмент е отразена в §9 от Преамбюла ѝ. Ключово е разбирането, че „престъплението е противообществено деяние, както и нарушение на индивидуалните права на жертвите.” Традицията, върху която се градят съвременните правни системи, поставя престъплението в обхвата на внимание и инструментариума на наказателното право. За последното, престъплението е значимо най-вече с противообществения си характер, срещу който се развива система от наказания. Директива 2012/29/ЕС обръща внимание на връзката на престъплението с нарушаването на индивидуалните права на жертвите. Това поставя жертвата в центъра на всички действия, които трябва да бъдат предприети с цел облекчаване на положението ѝ, независимо от отнасянето към лицето, извършило престъплението.

Директивата предлага определение на понятието „жертва”. Жертвата е на първо място лицето, което е пряко пострадало от престъпление: „физическо лице, което е претърпяло вреди, включително физическо, душевно или емоционално страдание или икономическа вреда, които са пряка последица от престъпление”. Жертва е и лице, което е пострадало косвено от престъплението: то е причинило смъртта на негов близък – член на семейството (чл.2, т.1, б.а и б. б).

Съгласно Директивата, законодателството трябва да признае (да уреди статут) жертвите на престъпления, като отнасянето към тях трябва да бъде с „уважение, тактичност и професионализъм без никаква дискриминация...”. Директивата налага и въвеждане на гаранции за индивидуален подход към жертвата: „...да се вземат предвид личните обстоятелства и непосредствени нужди, възраст, пол, евентуални увреждания и зрялост на

жертвите на престъпления, като същевременно се зачита напълно физическата, психическата и моралната им неприкосновеност.” Особено важно е изискването да се осигурят гаранции срещу „... вторично и повторно виктимизиране, ... сплашване и ... отмъщение” както и за получаване от жертвата на „...подходяща подкрепа за по-бързо възстановяване и достатъчен достъп до правосъдие.”⁵ Тези изисквания са конкретизирани в основните текстове на Директивата.

Особен статут на Директивата създава няколко категории жертви на престъпления. Критерият е *повишена уязвимост* поради – възраст, увреждане, пол или характер на престъплението. Положението на детето жертва е по-специално уредено. Предлага се на държавите членки да предвидят специални улеснения за жертвите с увреждания с цел достъп до правата им. На жертвите на престъпления, основани на пола или на близките отношения с извършителя, и особено във връзка с това – на жените жертви, е отделено специално внимание. Директивата предлага, държавите членки да отчитат в особена степен нуждите на жертвите на тероризъм, поради особения характер на това престъпление.

1. 2

Детето жертва на престъпление в международното и в Европейското право

Освен че признава приложимостта си по отношение на децата, Директивата създава специален статут на детето жертва на престъпление: „Децата жертви следва да се приемат и третират като пълни носители на правата, установени в настоящата директива, и следва да имат право да упражняват тези права по начин, който отчита тяхната способност за формиране на собствени възгледи” (Преамбюл, § 14).

Наред с Европейското право (Директива 2012/29/ЕС), международното право също създава статут на детето жертва на престъпление и то от доста по-ранен момент. Този факт е отчетен от Директивата. Тя се позовава на Конвенцията на правата на детето и на нейния общоприет стандарт за интересите на детето, като първостепенно съображение при всички действия и решения относими към дете (чл.3 от Конвенцията, възприет и в Хартата на основните права на Европейския съюз, чл.24, §2). В друг свой текст – чл.39, Конвенцията за правата на детето предвижда определени задължения на държавите с оглед осигуряването на специална защита на децата жертви на всички форми на злоупотреба и експлоатация:

” „Държавите – страни по конвенцията, предприемат всички необходими мерки за подпомагане физическото и психическото възстановяване и на социалната реинтеграция на дете, жертва на всякаква форма на липса на грижи,

експлоатация или злоупотреба, изтезания или каквато и да е друга форма на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание или на въоръжен конфликт. Това възстановяване или реинтеграция се извършва в среда, благоприятстваща укрепването на здравето, самоуважението и достойнството на детето.”

6. Вж. Ръководство за прилагане на Конвенцията за правата на детето. Основно преработено издание изготвено за УНИЦЕФ от Рейчъл Ходжкин и Питър Нюъл. Издание на български език, Представителство на УНИЦЕФ за България, С., 2002, 705-715.

Приема се, че тази защита трябва да се предостави и на децата жертви на престъпление (без това да е експлицитно заявено). Сравнителният анализ на този текст и на Директивата сочи, че Конвенцията за правата на детето (КПД) поставя акцент върху нуждата на детето, пострадало от злоупотреба, вкл. престъпление, от възстановяване и реинтеграция, а не толкова върху правата му в наказателното производство. От своя страна, адекватните мерки за възстановяване и реинтеграция на детето винаги трябва да се предприемат в съответствие с принципите на Конвенцията: достъп без дискриминация (чл. 2), отчитане на възгледите на детето (чл. 12), грижи за оцеляване и развитие на детето (чл. 6), както и във връзка с другите права: на здраве и здравни услуги (чл. 24), на образование (чл. 28), на съответстващ стандарт на живот (чл. 27) и на специално внимание и грижи към децата, лишени от семейна среда (чл. 20).⁶ Извън този общ текст, Конвенцията не предвижда специални права за децата жертви.

7. Пак там.

При тълкуването си на текста обаче, Комитетът по правата на детето стига до изводи, които се отнасят до нуждата да се гарантира, че децата жертви на лошо отнасяне или на престъпление, няма да бъдат криминализирани, а така повторно виктимизирани: „... важно е да се гарантира, че децата, които се нуждаят от защита, няма да се смятат за правонарушители (например в законодателството относно изоставянето, проституцията, статуса на мигрантите, бягство от училището или дома), а с тях ще се работи в рамките на механизмите за закрила на детето”.⁷

8. Приети с резолюция на ОС на ООН 45/112 от 14.12.1990 г.

Тази философия е последователно развита и в Насоките на ООН за превенция на противообществените прояви на ненавършилите пълнолетие лица (Насоки от Риад):⁸

” „За предотвратяване на по-нататъшното заклеяване, виктимизация и криминализация на младите хора следва да бъдат приети нормативни актове, които гарантират, че никое деяние, което не съставлява престъпление и не се наказва, ако е извършено от пълнолетен, няма да съставлява престъпление и да бъде наказвано, когато е извършено от ненавършило пълнолетие лице” (т. 56 от Насоките).

9. Приета от МОТ на 1.06.1999 г., в сила за България от 2001 г.

10. Приети с Резолюция 2005/20 на Икономическия и социален Съвет на ООН (ИКОСОС) от 22.07.2005 г. Вж. изданието им на български език на Института за социални дейности и практики, С., 2008 г.

11. Приет с резолюция на ОС на ООН 54/263 от 25.05.2000 г.

12. Приет в Палермо, с резолюция на ОС на ООН 55/25 от 15.11.2000 г.

13. Приета във Варшава на 16.05.2005 г., в сила за България от 2007 г.

Същата философия е въплътена и в Конвенцията (182) на Международната организация по труда за забрана и незабавно премахване на най-тежките форми на детски труд⁹ (чл. 3: дефиниции на детето жертва, чл. 7: права на детето жертва – рехабилитация и социална реинтеграция, образование).

Насоките от Риад, а също така и Насоките относно правосъдието по въпроси, свързани с деца жертви или свидетели на престъпления¹⁰, допълват и развиват КПД. По своята философия и конкретни разпоредби, Насоките относно правосъдието... и Директивата съвпадат. Насоките, които са по-ранен документ, за първи път систематично развиват препоръки за промени в политиката на наказателното правосъдие и за формулиране на конкретни права на детето. Накратко, и двата акта поставят пред държавите целта за пренастройване, адаптиране на наказателното правосъдие към нуждите и правата на детето, когато то е участник в производството.

Същата цел си поставя и Съветът на Европа с приетите през 2010 г. от Комитета на министрите Насоки за правосъдие, съобразено с интересите на детето. Фокусът на този документ е върху правата на детето, включително жертва на престъпление, в наказателното производство. Както самият документ определя целта си, Насоките са разработени, за да защитят децата и младите хора срещу вторичното им виктимизиране от правосъдната система, особено чрез поощряването на цялостен подход към детето, основан на съгласувани мултидисциплинарни работни методи. Насоките съдържат детайлни препоръки за съобразено с нуждите на детето правосъдие, вкл. пълно информиране, вкл. за възможността за получаване на обезщетение, защита на личните данни, защита срещу сплашване и вторично виктимизиране, участие, достъп до правна помощ, специална защита, когато извършителят е член на семейството или близък на детето, специална подготовка на професионалистите, работещи с децата, вкл. на полиция, съд, прокуратура и др., специализация на съдебната система.

Извън тези общи стандарти, правата на децата жертви се развиват и в нарастващ брой международноправни актове, насочени срещу някои *специфични престъпления* срещу деца:

- Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография¹¹ (чл.9 относно правата на жертвите: право на информация, подкрепа за реинтеграция и рехабилитация, компенсация на претърпените вреди),
- Протокол за предотвратяване, възпиране и наказване на трафика на хора, особено на жени и деца, допълващ Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност¹² (чл.6: защита на жертвите – защита на личния живот и личните данни, информиране, участие, рехабилитация и реинтеграция и др.),
- Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора¹³ (чл.10: идентифициране на детето жертва, чл.11/2: защита на личните данни на детето, чл.12: подпомагане на детето жертва: достъп до образование, участие

14. Приета в Ланзероте на 25.10.2007 г. вкл. плановете за действие срещу сексуалната експлоатация на деца, приети от Първия (Стокхолмски, 1996 г.) и Втория (Йокохама, 2001) конгреси

в наказателното производство; чл. 15: право на обезщетение и правна закрила; чл.28: закрила срещу ревиктимизация, сплашване).

- Конвенция на Съвета на Европа за закрила на децата срещу сексуална експлоатация и сексуално насилие¹⁴ (чл. 7: подготовка на специалистите; чл. 12 и чл. 13: съобщаване; чл. 14: рехабилитация; чл. 31: права в наказателното производство – информиране, участие и специална защита при изслушване, вкл. обстановка, еднократност и др., представителство и правна помощ, защита на личните данни, защита срещу ревиктимизация).

Всички тези актове отразяват разнообразяването и развиването на различни опасни посегателства срещу децата – срещу тяхното сексуално развитие, здраве и образование, свобода и неприкосновеност. Отчитайки особено опасните последици от тези посегателства за детето и обществото, международните организации (ООН и СЕ) създават един каталог от права на детето жертва, който трябва да бъде въведен и изпълняван в държавите членки. Като цяло тези актове предлагат по-висок стандарт на защита на децата жертви от Директива 2012/29/ЕС.

Европейското право също се развива в тази посока и в Преамбюла на Директивата са изброени основните актове, които държавите членки са длъжни да въведат в специално законодателство. Това са Директива 2011/99/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 г. относно европейската заповед за защита, с който се създава механизъм за взаимното признаване на мерки за защита по наказателни дела между държавите членки; Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 г. относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и в Директива 2011/93/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 г. относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография. Според европейския законодател, в последните се разглеждат, *inter alia*, специфичните потребности на определени категории жертви на трафика на хора, сексуалното насилие и сексуалната експлоатация на деца и детската порнография. Поради това, Директива 2012/29/ЕС не засяга техните по-широкообхватни разпоредби.

1. 3

Мерки за защита на уязвимите към повторно виктимизиране жертви

Директивата се отнася с особено внимание към *риска от вторично и повторно виктимизиране на жертвата* в рамките на наказателното производство, както и от сплашване и отмъщение от страна на извършителя. Тази опасност е изтъкната и във всеки от разгледаните международноправни актове. Рискът е идентифициран категорично от Директивата, което мотивира формулиране в чл. 18 на право на жертвата на защита, *различна от общата защита, която се предлага на всяка жертва*¹⁵:

15. Правата по глави втора и трета от Директива 2012/29/ЕС.

” Без да се засяга правото на защита, държавите членки гарантират наличието на **мерки за защита на жертвите и членовете на тяхното семейство от вторично и повторно виктимизиране, сплашване и от отмъщение**, включително срещу риска от емоционално или психическо страдание, или за защита на достойнството на жертвите по време на разпит и при даване на показания. При необходимост тези мерки включват също и установени в националното право процедури за физическа защита на жертвите и членовете на тяхното семейство.“

16. Директива
2012/29/ЕС,
Прембюл, §55 - §58.

Рискът от вторично виктимизиране може да се дължи на индивидуалните особености на жертвата, на вида и характера на престъплението, на обстоятелствата, при които то е извършено.¹⁶ Специално внимание за предотвратяване на този риск следва да се обърне на жертвите на трафика на хора, тероризъм, организирана престъпност, сексуално насилие, престъпление, подбудено от дискриминация или омраза (Директива 2012/29/ЕС, чл.22, §3). Жертвите на тези престъпления обикновено са по-сериозно застрашени от вторично виктимизиране, сплашване и отмъщение, тъй като е много вероятно да са имали връзка с извършителя (техен роднина, близък, познат). Това прави жертвата особено уязвима в наказателния процес, тъй като жертвата трябва да свидетелства за престъплението и обичайните процесуални правила не отчитат уязвимостта на жертвата. Поради това съществува риск целите и инструментариума на наказателния процес, насочени към установяване и наказване на извършителя, да допринесат за повторни психични страдания на пострадалото лице (от повтаряне на обстоятелствата, срещи с извършителя, припомняне на болките и страданията и пр.), които отново и отново да го превърнат в жертва.

Именно поради тази причина с Директивата се предлага въвеждането на *подходящи мерки за защита* през времетраенето на наказателния процес. Разбирането е, че наказателният процес следва да отразява спецификата на жертвата, особено, ако тя произтича от връзката ѝ с извършителя на престъплението (обвиняемия или подсъдимия) или от негови характеристики. Казаното е от особено значение, когато жертвата е дете.

Това налага промени в традиционно организираното около престъпление-то и наказанието наказателно производство и то особено сериозни промени, когато жертвата е дете. Дори се приема, че при установяване на наличието на риск от повторно виктимизиране следва да се признае наличието на презумпцията за полза на жертвата от специални мерки за защита.¹⁷ В този контекст можем да твърдим, че Директивата създава задължение за държавите членки да променят съществено наказателната си политика, като включат в нея достатъчно гаранции за осъществяване на нови права като: право да се избягва контакт между жертвата и извършителя на пре-

17. Директива
2012/29/ЕС, Прембюл,
§57.

стъпление (чл.19), право на жертвите на защита в хода на разследването в наказателното производство (чл.20), право на защита на неприкосновеността на личния живот (чл.21).

1. 4

Оценката на нуждите на детето жертва като основа за защита

Извън и в допълнение към изброените права, на жертвата може да бъдат предложени допълнителни мерки за защита (чл. 23), ако се установи наличието на „специфични нужди“. „Специфични“ са нуждите, които произтичат от особената уязвимост на жертвата към повторно виктимизиране и сплашване (чл. 22). В такива случаи, защитата в още по-голяма степен трябва да е съобразена с конкретните, индивидуални нужди на жертвата. Разбирането е, че съобразяването с нуждите гарантира, че защитата ще бъде адекватна, полезна и поради това – ефективна за жертвата. Това разбиране е обосновоало изискването към държавите членки да осигурят извършването на индивидуална оценка на жертвата с цел установяване на специфичните ѝ нужди от защита. Индивидуалната оценка е и вход към специалните мерки за защита по чл. 23, а също така и за защитата на детето в наказателното производство по чл. 24 от Директивата. За детето жертва се приема, че винаги има специфични нужди от защита поради произтичащата от статуса му (на развиващо се човешко същество, чл.5 КПД) уязвимост към вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение (чл. 22, §4). В този смисъл може да се приеме, че на детето жертва винаги трябва да се направи индивидуална оценка за да се определи дали и до каква степен то би могло да се ползва от специалните мерки, предвидени в членове 23 и 24.

Европейският законодател е оставил избора на момента за извършване на оценката на преценката на държавите членки („...в съответствие с националните процедури..“, чл.22, §1). Въпреки липсата на конкретно правило в тази посока може да се направи извод, че индивидуалната оценка трябва да предхожда началния етап на наказателното производство. Това следва от определянето ѝ като „навременна“ (Директива 2012/29/ЕС, чл. 22, §1), „...извършена на възможно най-ранен етап...“ (Преамбюл, §55), но и от самото ѝ предназначение. Именно резултатите от оценката ще послужат като основание за предоставяне на жертвата на специални мерки за защита още от момента на разпита.

Директивата не сочи кои лица или структури ще са овластени с извършването на индивидуална оценка на особено уязвимите жертви на престъпления и на детето жертва. Това е решение на националния законодател, но няма никакво основание към тези субекти да не се приложат високите изисквания за специална подготовка и обучение, задължително включващи правата на детето, особености на детската психика, забрана за дискриминация и пр.

В Директивата се съдържат основни правила за обхвата и производството за извършване на индивидуалната оценка. Тя трябва да обхване две групи обстоятелства – свързани с жертвата и личните ѝ характеристики и с престъплението – вид, характер и обстоятелства, при които е извършено и са от значение за пострадалото лице (чл.22, §2). Оценката на личните характеристики на жертвата трябва да се направят от опитен специалист и тя трябва да обхване:

- белези от гражданското състояние на лицето като възраст, пол, полова идентичност или полово изразяване, статут на пребиваване,
- друга чувствителна информация, която може да е във връзка със статуса и на жертва или с риска от ревиктимизация като етнически произход, раса, религия, сексуална ориентация, здравословно състояние, увреждания,
- информация за комуникативните способности или за затруднения в общуването,
- връзка с извършителя на престъплението или зависимост от него,
- предишни извършени срещу жертвата престъпления (Пreamбюл, §56),

Особено внимание следва да се обърне на **факти**, които сочат за:

- настъпили значителни вреди за жертвата (поради тежестта на престъплението например – изнасилване от повече от едно лице), които могат да произтичат от обективно тежкия характер на престъплението (отразен в съответни квалифицирани състави на НК, например), но и от личността на жертвата (ниска възраст, изолираност, липса на подкрепяща среда и др. подобни),
- особени характеристики на престъплението, които го правят и трудно доказуемо (налага се участието на жертвата като свидетел, а това винаги причинява допълнителни неудобство и страдания) – подбудено е от дискриминация или предразсъдъци (например, принуда към семейно съжителство на непълнолетно момиче),
- отношения на зависимост или контрол между жертвата и извършителя (посегателството срещу половата неприкосновеност на момичето е извършено от баща, партньор на майката, от настойник, попечител и др.под.) (чл.22, §3). Във всички случаи, обхватът на индивидуалната оценка може да се адаптира в съответствие с тежестта на престъплението и степента на очевидните вреди, претърпени от жертвата (чл.22, §5),
- дали жертвата пребивава в район с висока престъпност или много престъпни групировки или дали държавата на произход на жертвата е различна от държавата членка, в която е извършено престъплението (Пreamбюл, §56).

Без да предвижда детайли на производството по индивидуалното оценяване на жертвата, Директивата сочи важното изискване:

- *активно участие на жертвата*, вкл. когато тя е дете. Трябва да направим извод, че детето трябва да участва винаги и независимо от възрастта му. Възрастта на детето ще обуслови подготовката на средата и на самото него за извършване на оценката. Участие означава жертвата, вкл. детето, да имат възможност свободно да излагат мнението си, да дават обяснения и също така да получат всичката необходима информация в съответствие с правата им по глави първа и втора от Директивата;
- желанията на жертвата, вкл. на детето трябва да се вземат предвид. Става въпрос за мерките за специална защита, техният вид, обхват, без да се засягат другите права по глави първа и втора, времева рамка на мярката и др. Тревогите и опасенията на жертвите по отношение на производството следва да бъдат ключов фактор за определяне дали жертвата се нуждае от конкретна мярка за защита (Преамбюл, §58);
- желанието на жертвата е определящо особено ако тя откаже да се ползва от специалните мерки, предвидени в членове 23 и 24;
- възможност за преразглеждане и актуализиране, когато елементите, които са в основата на индивидуалната оценка, са се променили значително (чл. 22, §7).

Индивидуалната оценка трябва да посочи:

- дали съществува риск от вторично и или повторно виктимизиране, сплашване или отмъщение за жертвата (детето жертва);
- наличието на риск е обвързано с презумпция, че жертвата ще извлече полза от прилагане на специални мерки за защита;
- списък от подходящи конкретни мерки.

1. 5

Значение на оценката за упражняването на правото на детето жертва на активно участие в наказателното производство и за ефективността на производството

Своевременното изготвяне на индивидуалната оценка на децата жертви е от съществено значение за определянето на тяхната способност да се ползват от предвидените в Директива 2012/29/ЕС специални мерки за защита (чл. 22, § 4), а по този начин косвено и за осигуряването за тях на справедлив съдебен процес. Член 13 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) регламентира правото на ефективни правни средства за защита на установените в нея основни права. Разпоредбата съдържа задължение за държавите страни по ЕКПЧ да осигурят ефикасни средства за защита на нарушените права. За общия случай, когато увреде-

но от престъплението е дете, независимо дали касае предвидените в ЕКПЧ права, важи разпоредбата на чл. 15, ал. 4 НПК, съгласно която на пострадалия се осигуряват необходимите процесуални средства за защита на неговите права и законни интереси. Съдът, прокурорът и разследващите органи са длъжни да разясняват на пострадалия неговите процесуални права и да му осигуряват възможност да ги упражнява (чл. 15, ал. 3 НПК). Когато жертва на престъпление е дете, средствата за защита ще бъдат ефективни само, ако са съобразени и адаптирани в съответствие с неговата възраст, зрялост, възгледи, нужди и опасения (чл. 1, § 2 от Директивата). Специфичните нужди на жертвите, които са в по-уязвимо положение, са взети предвид при определянето на специалните мерки в Директивата. Извън предвидените в чл. 23, § 1 от Директивата две хипотези на изключения от задължението за осигуряване на специални мерки [(1) когато оперативните или практическите ограничения правят това невъзможно или (2) когато спешно е необходимо жертвата да бъде разпитана и отсъствието на такъв разпит би могло да навреди на жертвата, на друго лице или на хода на производството], държавите членки на Европейския съюз са длъжни да гарантират мерките, чрез които Директивата установява минималните изисквания за защита на децата жертви, в съответствие със специфичните им нужди от защита, относно някои действия по разследването и други процесуални действия, както и относно организацията на наказателното производство по начин, който да не предизвиква допълнителен стрес за жертвата, потенциални последици от които са повторното виктимизиране и сплашване:

Първата група минимални изисквания, предвидени в Директивата, са относно провеждането на разпит на дете жертва.

На първо място, разпитът следва да се извършва в помещения, предназначени или адаптирани за тази цел.

В съответствие с това изискване на Директива 2012/29/ЕС е правилото на чл. 15, ал. 4, изр. 1 от Закона за закрила на детето, съгласно който „Съдебните и административните органи осигуряват подходяща обстановка за изслушване на детето, съобразена с неговата възраст“. С цел изпълнение на законовото изискване, към няколко съдебни райони в България са изградени „сини стаи“, които представляват специално приспособени помещения за провеждане на разпити и изслушване на деца извън съдебната зала или управлението на полицията от обучени специалисти. Чрез „сините стаи“ се гарантира прилагането на щадящи детската психика процедури, като целите на наказателния процес се съчетават с висшия интерес на детето. В България до края на 2016 г. се предвижда да се изградят нови „сини стаи“ или подобни на тях помещения, осигуряващи провеждане на разпитите при съобразяване на спецификите на детската психика.

На второ място, Директива 2012/29/ЕС изисква разпитът на дете жертва да се извършва от или посредством професионалисти, специално обучени за тази цел.

18. В България в началото на 2016 г. се предложиха промени в НПК, съобразно изискванията на Директивата 2012/29/ЕС

Изискването е съобразено в чл. 15, ал. 4, изр. 2 от Закона за закрила на детето, съгласно който „На изслушването и консултирането на детето задължително присъства социален работник от дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия адрес на детето, а при необходимост – и друг подходящ специалист“. В България¹⁸ с това изискване на Директивата частично е съобразен чл. 140 от Наказателно-процесуалния кодекс (НПК). То е въведено изцяло относно разпитът на малолетно лице, което съгласно чл. 140, ал. 1 НПК, се разпитва в присъствието на педагог или психолог, но не и по отношение на разпит на непълнолетно лице (предвид изричната дефиниция на чл. 2, § 1, б. „в“ от Директивата), което съгласно ал. 2 на чл. 140 НПК се разпитва в присъствието на такива специалисти, само ако съответният орган намери това за необходимо. Следователно **относно разпита на дете жертва**, което е на възраст между 14 и 18 години, **НПК не съответства на минималните стандарти на Директивата**. Доколкото Директивата установява минимални стандарти и във връзка с изискването разпитът на дете жертва да се извършва от или посредством професионалисти, следва да се подчертае, че към настоящия момент НПК не установява изисквания за провеждане на разпита от разследващи органи или съдебни състави със специална подготовка, каквито изисквания има към органите, извършващи процесуалните действия по дела срещу непълнолетни извършители на престъпления (чл. 385 и чл. 390, ал. 2 НПК). Нещо повече, съгласно ал. 3 на чл. 140 НПК, присъстващите на разпита педагог или психолог могат да задават въпроси на малолетното лице само с разрешение на органа, който извършва разпита.

Следващо изискване на Директива 2012/29/ЕС е всички разпити на дете жертва да се извършват от едни и същи лица, като директивата предвижда изключение – когато това противоречи на доброто правораздаване.

Липсата на възможност в българския Наказателно-процесуален кодекс за извършването на разпит от друго лице, освен ръководно-решаващия орган в съответния стадий на процеса, прави невъзможно съобразяването на трудностите, с които е свързано изграждането на отношение на доверие с едно травмирано от престъпление дете. Тълкуването на това правило във връзка с предходното обаче води до извод за допускане на извършването на разпит посредством едно и също лице и в този смисъл би могъл да се допълни чл. 15, ал. 4 от Закона за закрила на детето. Предвид изключението, установено със самата Директива, следва да се отчетат и принципите на наказателния процес, които в своята съвкупност гарантират постигането на целите му чрез справедлив съдебен процес. Конкретно тяхно проявление е възможността за извършване на разпит на малолетен и непълно-

летен свидетел в страната и чрез видеоконференция (чл. 140, ал. 5 НПК) и възможността за поставяне на въпроси от страна на обвиняемия и неговия защитник (чл. 281, ал. 3 НПК).

На следващо място, Директива 2012/29/ЕС изисква всички разпити на жертви на сексуално насилие, на основано на пола насилие или на насилие при близки взаимоотношения, освен когато се провеждат от прокурор или съдия, да се извършват от лице от същия пол като жертвата, ако жертвата желае това, в случай че това няма да засегне хода на наказателното производство.

Изпълнението на това изискване още веднъж подчертава необходимостта от навременното изготвяне на индивидуална оценка, в съответствие с която да бъдат извършени процесуалните действия. Директивата предвижда две възможни изключения от правилото: (1) то не се прилага, когато разпитът се извършва от прокурор или съдия, и (2) то не се прилага когато спазването му ще засегне хода на наказателното производство. Извън първата хипотеза остават само разследващите органи, доколкото в наказателното производство не може да извърши разпит друго лице, освен тях, прокурорът и съдията. На практика обаче, съществен е проблемът, когато разпити на деца жертви се извършват преди образуване на досъдебно производство, при извършване на проверки от органите на Министерството на вътрешните работи, тъй като именно при този първоначален контакт на детето жертва с правоохранителните органи е необходим внимателен подход, за да се избегне повторната виктимизация. Мерки в тази посока биха могли да бъдат предприети чрез провеждане на специализирана подготовка на органите на съда, прокуратурата, следствието и Министерството на вътрешните работи, както и чрез предвидените в чл. 26, § 2 от Директивата информационни кампании за повишаване на осведомеността.

Последното правило на Директивата относно разпитите на дете жертва предвижда държавите членки на Европейския съюз да гарантират, че в хода на разследването в наказателното производство всички разпити на детето жертва могат да бъдат записвани аудио-визуално и тези записани разпити могат да се използват като доказателство в наказателното производство, като правилата за използването им се определят от националното право.

Разпоредбата цели да се избегне многократното подлагане на стрес на детето чрез провеждането на многобройни разпити. В България наказателно-процесуалният кодекс предвижда възможност за изготвяне на звукозаписи и видеозаписи като веществени доказателствени средства (чл. 238 – 241 НПК), които възпроизвеждат доказателства и доказателствени средства, но те нямат за цел да ограничат повторемостта на действията по разследването, а само да удостоверят извършеното действие. НПК съдържа правила

за ограничаване на възможността за провеждане на повторен разпит на детето жертва, но само ако е малолетно. Извън ограничението по чл. 280, ал. 6 НПК остават децата жертви на възраст между 14 и 18 години: „Малолетен свидетел, който е бил разпитан в наказателното производство, се разпитва отново само когато показанията му не могат да се прочетат при условията и по реда на чл. 281 или новият разпит е от изключително значение за разкриване на истината.“ Възможност да се избегне повторен разпит на малолетно лице чрез прочитане на неговите показания се предвижда в НПК в няколко хипотези: (1) когато на досъдебното производство е извършен разпит на малолетното лице пред съдия или друг състав на съда в присъствието на обвиняемия и неговия защитник (чл. 281, ал. 1, т. 6 НПК); (2) когато разпит на малолетното лице е извършен от орган на досъдебното производство и в него са взели участие обвиняемият и неговият защитник, ако такъв е упълномощен или назначен; (3) когато разпит на малолетното лице е извършен от орган на досъдебното производство и е налице съгласие на подсъдимия и неговия защитник, гражданския ищец, частния обвинител и техните повереници и (4) по искане на подсъдимия или на неговия защитник, когато разпитът е извършен от орган на досъдебното производство, без да е уважено искането им за извършване на разпита пред съдия.

Практиката в България – необходимост от промяна:

Като обща бележка относно регламента на разпитите и изслушването в административните и съдебните процедури на дете следва да се отбележи, че **Законът за закрила на детето не е изцяло в съответствие с разпоредбите на Директивата**. Изрично в Съображение 14 от съобразителната част на Директивата се указва, че децата жертви следва да се приемат и третират като пълни носители на правата, установени в нея и следва да имат право да упражняват тези права по начин, който отчита тяхната способност за формиране на собствени възгледи, като в съответствие с Хартата на основните права на Европейския съюз и Конвенцията за правата на детето на ООН, висшият интерес на детето трябва да бъде от първостепенно значение. С оглед на тези указания, разпоредбата на чл. 15 от Закона за закрила на детето неоправдано стеснява възможността за изслушване в административните и съдебните процедури само по отношение на децата, навършили 10-годишна възраст. Вярно е, че ал. 2 на чл. 15 предвижда възможност за изслушване на деца под 10-годишна възраст, но то става въз основа на преценка на съда, който следва да вземе предвид степента на развитие на детето. Разпоредбата е в пряко противоречие със съображение 42 от съобразителната част на Директивата, според което „Правото на децата жертви да бъдат изслушани в наказателното производство следва да не бъде възпрепятствано единствено въз основа на обстоя-

телството, че жертвата е дете или въз основа на възрастта на жертвата.“ **Възрастта на детето**, както и неговата зрялост, възгледи, нужди и опасения, има значение за определянето на адаптирания подход към детето, съгласно чл. 1, § 2 и чл. 10 от Директивата, но **не може да бъде формално основание за отказ от изслушване на детето**. Такова основание не би било и в съответствие с основната идея на Директивата да се осигури възможност за активно участие на жертвата в наказателното производство, като се елиминират рисковете за вторична виктимизация. Наказателно-процесуалният кодекс не предвижда ограничение за провеждане на разпит на лицата в зависимост от възрастта, но съгласно чл. 118, ал. 3 НПК, не могат да бъдат свидетели лицата, които поради физически или психически недостатъци не са способни да възприемат правилно фактите, имащи значение за делото, или да дават достоверни показания за тях. Способността за правилно възприемане, запаметяване и възпроизвеждане на фактите, се установява чрез назначаването на експертиза. Съгласно чл. 144, ал. 2 НПК, експертната е задължителна, когато съществува съмнение относно способността на свидетеля с оглед на неговото физическо и психическо състояние правилно да възприема фактите, които имат значение за делото, и да дава достоверни показания за тях.

При провеждането на действията по разследване трябва да се съблюдават разпоредбите на Директивата относно правото на жертвите на защита: разпитите да се провеждат без неоснователно забавяне след подаване до компетентния орган на жалба за извършено престъпление; броят на разпитите на жертвите да се сведе до минимум, само доколкото е абсолютно необходимо за целите на разследването; да се осигури възможност на жертвата да бъде придружавана от законния си представител или от друго лице по свой избор, освен при наличие на обосновано решение в обратен смисъл, и да се сведат до минимум медицинските прегледи, като се извършват само когато е абсолютно необходимо за целите на наказателното производство.

Втората група минимални изисквания, предвидени в Директивата, са относно организирането на провеждането на производството по начин, който да игнорира възможността за причиняване на допълнителен стрес на детето жертва.

В тази насока държавите членки на ЕС следва да гарантират въвеждането на няколко групи мерки:

- **мерки за избягване на визуалния контакт между жертвите и извършителите**, включително при представянето на доказателства, които мерки се осъществяват с подходящи средства, включително чрез използването на комуникационни технологии. Директивата изисква държавите

членки на ЕС да създадат необходимите условия за избягване на контакт между жертвите, а при необходимост и членовете на тяхното семейство, и извършителя на престъплението в помещенията, в които се провежда наказателното производство, освен когато наказателното производство изисква такъв контакт, като се предвижда изрично задължение и за изграждането на отделни чакални за жертвите в новите съдебни сгради.

В България към настоящия момент в НПК липсва разпоредба в този смисъл. В процеса на събиране на доказателства не е задължително детето жертва да присъства при извършване на действията по разследване, но при провеждане на разпит на детето следва да се осигури възможност за задаване на въпроси от страна на обвиняемия и неговия защитник, с оглед осигуряването на условия на състезателност в съответствие с практиката на Европейския съд по правата на човека. Именно в тези хипотези е особено належащо предвиждането на ред за провеждане на разпита в специална обстановка, недопускаща визуален контакт между жертвата и извършителя. Липсата на гаранции за това би могла да доведе до невъзможност за събиране на важни доказателства поради предизвикване на страх у детето жертва, особено в случаите, когато е налице състояние на зависимост на жертвата от извършителя, при трафик на хора, сексуално насилие или сексуална експлоатация и др. Частен случай, в който НПК осигурява избягването на визуален контакт между извършителя на престъплението и детето жертва, е налице при една от хипотезите на защита на свидетел по реда на НПК – чрез запазване в тайна на неговата самоличност (чл. 123, ал. 2, т. 2 НПК), и съответно при три от хипотезите на защита на свидетел по чл. 6, ал. 1, т. 3, 4 и 5 от Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство (в съответствие с чл. 141, ал. 4 НПК). В тези случаи органите на досъдебното производство и съдът разпитват свидетеля с тайна самоличност, като вземат всички възможни мерки за запазване в тайна на неговата самоличност, включително когато разпитът се провежда чрез видеоконференция или телефонна конференция. При провеждането на разпита на свидетел с тайна самоличност, както и на свидетеля с приложени мерки за защита по ЗЗЛЗВНП (временно настаняване на безопасно място, промяна на мястото на живеене, мястото на работа или учебното заведение, или настаняване в друго място за изтърпяване на наказанието, или пълна промяна на самоличността) са предвидени специални правила: преписи от протоколите за разпит на свидетеля без неговия подпис се предявяват незабавно на обвиняемия и на неговия защитник, а в съдебното производство – на страните, които писмено могат да поставят въпроси на свидетеля, а когато разпитът се извършва чрез телефонна конференция или видеоконференция, се променя гласа, съответно и образа на свидетеля при видеоконференцията, като преди началото на разпита съдия от първоинстанционния съд по местонахождението на свидетеля удостоверява, че разпитваното лице е същото, на което е даден идентификационният номер. Когато детето е жертва на трафик на хора, във всички случаи се осигурява неговата анонимност и защита на данните за самоличността му (чл. 20 от Закона за борба с трафика на хора). Наказателно-процесуалният кодекс предвижда и възможност за

налагане на забрана на обвиняемия да доближава непосредствено пострадалия (чл. 67 НПК), а когато детето е жертва на престъпление, което представлява и домашно насилие, могат да бъдат приложени и мерките по чл. 5 от Закона за защита от домашното насилие. Мерки за защита са предвидени и в чл. 5 от Директива 2011/99ЕС на Европейския парламент и на Съвета относно европейската заповед за защита, за чието транспониране е изготвен проект на отделен закон за европейската заповед за защита¹⁹.

- **мерки, с които се гарантира, че жертвата може да бъде изслушана без физически да присъства в съдебната зала, по-специално чрез използването на подходящи комуникационни технологии.**

В България, когато свидетелят се намира извън страната, той може да бъде разпитан чрез видеоконференция или телефонна конференция (чл. 139, ал. 7 НПК). Когато свидетелят се намира в страната, разпитът му може да извърши във всички случаи в съдебното производство, а в досъдебното – само при условията на разпит пред съдия (чл. 139, ал. 8 НПК). Подробни правила за разпит чрез видеоконференция или телефонна конференция, когато се извършват при условията на международна правна помощ по наказателни дела са предвидени в чл. 474 НПК.

- **мерки, с които да се избегне ненужно разпитване на жертвата относно личния ѝ живот по въпроси, които не са свързани с извършеното престъпление.**

В България разпоредбите на НПК, уреждащи разпита на свидетел (чл. 139 НПК), изискват от свидетеля да изложи информацията, която знае по делото, тоест свързаната с престъплението, което се разглежда в неговите рамки. Съгласно чл. 104 НПК, доказателства в наказателното производство могат да бъдат фактическите данни, които са свързани с обстоятелствата по делото, допринасят за тяхното изясняване и са установени по реда, предвиден в кодекса. Когато определени данни не са свързани с предмета на делото, тяхното събиране не се допуска. Допускат се само относими доказателства – тези, които са свързани с предмета на доказване, който включва: извършеното престъпление и участието на обвиняемия в него, характерът и размерът на вредите, причинени с деянието и другите обстоятелства, които имат значение за отговорността на обвиняемия, включително и относно семейното и имущественото му положение. Предвидената в Директивата мярка не е самоцелна и е аргументирана в съображение 54 от съобразителната част на Директивата, според което „Защитата на неприкосновеността на личния живот на жертвата може да бъде важно средство за предотвратяване на вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение, и може да бъде постигната чрез набор от мерки, включително неразкриване или ограничения за разкриване на информацията относно самоличността и местонахождението на жертвата. Такава защита е особено важна при децата жертви и включва неразкриването на името на детето. Може да има случаи обаче, при които по изключение детето може да има полза от разкриването или дори широкото оповестяване на информацията, например ако детето е

отвлечено. Мерките за защита на неприкосновеността на личния живот на жертвите, на техни изображения и на изображения на членове на техните семейства следва винаги да бъдат в съответствие с правото на справедлив съдебен процес и свободата на словото, признати съответно в членове 6 и 10 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи.“

- **мерки, които позволяват провеждането на заседание при закрити врати.**

НПК предвижда няколко възможности за провеждане на делото при закрити врати. Съдът задължително разглежда делото при закрити врати, когато това се налага за запазване на държавната тайна или на нравствеността, както и при наличие на защитен свидетел със запазена в тайна самоличност (чл. 263, ал. 1 НПК). Когато по делото се съдържа информация, посочена като държавна тайна в Приложение № 1 към Закона за защита на класифицираната информация, както и при наличие на свидетел със запазена в тайна самоличност, съдът няма право на преценка дали да гледа делото при закрити врати, защото това задължение е предвидено в закона. Задължително е и гледането на делото при закрити врати когато се налага с оглед запазване на нравствеността, но тук съдът може да извърши преценка относно категорията „нравственост“. Не като задължение, а като възможност е предвидено правилото за гледане на делото при закрити врати, когато това е необходимо, за да се предотврати разгласяването на факти от интимния живот на гражданите (чл. 263, ал. 2 НПК). Когато има опасност от разкриване на факти от интимния живот на дете жертва на престъпление, би следвало съдът да съобрази смисъла на Директивата (съображение 54) и да реализира правомощието си да постанови гледане на делото при закрити врати. Също като възможност, а не като задължение, е предвидено правомощието на съда да постанови гледане на делото при закрити врати, когато се извършва разпит на малолетен или непълнолетен свидетел – пострадал от престъпление, и то само относно извършването на това следствено действие, като всички останали се извършват при спазване на публичността (чл. 263, ал. 3 НПК). От разпоредбите на НПК следва изводът, че кодексът съдържа мерки, които позволяват гледане на делото при закрити врати, когато жертва на престъплението е дете, и доколкото те са предвидени като възможност, а не като задължение за съда, от особена важност е неговото решение да бъде съобразено с индивидуалната оценка на детето, за да не се травмира то от евентуалното публично гледане на делото. В тясна връзка с последните две мерки е разпоредбата на чл. 21 от Директивата, съгласно която „Държавите членки гарантират, че в хода на наказателното производство компетентните органи могат да предприемат подходящи мерки за защита на неприкосновеността на личния живот, включително на личните характеристики на жертвата, взети предвид при индивидуалната оценка, предвидена в член 22, и на изображенията на жертвите и на членовете на тяхното семейство. Освен това държавите членки гарантират, че компетентните органи могат да предприемат всички законосъобразни мерки за предотвратяване на пуб-

личното разпространяване на информация, която би могла да доведе до идентифициране на дете жертва.“

Третата група минимални изисквания, предвидени в Директивата, са относно правната помощ на дете жертва.

На първо място, държавите членки на ЕС трябва да гарантират, че когато жертвата е дете, в зависимост от ролята на жертвите в съответната наказателноправна система компетентните органи назначават специален представител на детето жертва в хода на разследването и наказателното производство, когато според националното право на лицата, упражняващи родителска отговорност, не се позволява да представляват детето жертва поради конфликт на интереси между тях и детето жертва или когато детето жертва не е придружено или е отделено от семейството си.

На второ място, държавите трябва да гарантират, че когато детето жертва има право на адвокат, то има право да получава правни консултации и да бъде представявано от свое име в производството, когато има или може да има конфликт на интереси между детето жертва и лицата, упражняващи родителска отговорност.

В България в чл. 101 от НПК е предвидено задължение за органите на досъдебното производство и за съда да назначат особен представител – адвокат на малолетен или непълнолетен пострадал, когато интересите му са противоречиви с тези на неговия родител, настойник или попечител. Извън уредбата на НПК, Законът за правната помощ предвижда предоставянето на безплатна правна помощ под формата на консултации и подготовка на документи за завеждане на дело за: лица, настанени в специализирани институции за предоставяне на социални услуги или ползващи социална услуга – резидентен тип, или ползващи социална услуга звено „Майка и бебе“ съгласно чл. 36 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане; деца, настанени в приемни семейства или в семейства на роднини или близки по реда на Закона за закрила на детето; дете в риск по смисъла на Закона за закрила на детето; пострадали от домашно или сексуално насилие или от трафик на хора, които не разполагат със средства и желаят да ползват адвокатска защита; лица, търсещи международна закрила по реда на Закона за убежището и бежанците, за които предоставяне на правна помощ не се дължи на друго правно основание. Когато детето е жертва на трафик на хора, специализираните органи по Закона за закрила на детето предприемат мерки за осигуряване на представителство (чл. 24, ал. 2 от Закона за борба с трафика на хора). Особеният представител на дете жертва на престъпление се определя по реда, предвиден в Закона за правната помощ (чл. 26). Когато жертва на престъпление от частен характер е дете, което поради безпомощно състояние или зависимост от извършителя на престъплението не може да защити своите права и законни интереси, НПК предвижда няколко правомощия за прокурора, който по принцип участва само по дела-

та от общ характер: (1) да встъпи в производството, образувано по тъжба на пострадалия, във всяко положение на делото и да поеме обвинението (чл. 48 НПК); (2) служебно да образува наказателно производство (чл. 49 НПК) и (3) да продължи образуваното досъдебно производство (чл. 50 НПК).

Освен за определянето на способността на детето жертва на престъпление да се ползва от предвидените в Директива 2012/29/ЕС специални мерки за защита, оценката на детето има значение и за осигуряването на възможност за защита на неговите права, които са предвидени в Директивата за всички жертви на престъпления, независимо от вида на престъплението и възрастта на пострадалия. Директивата регламентира редица права за пострадалия, и в частност за детето жертва, които са свързани с предоставяне на информация и подкрепа (право на жертвите да разбират и да бъдат разбирани, право на информация от първия контакт с компетентния орган, право на жертвите, свързани с подаване на жалбата, право на жертвите да получават информация по делото, право на устен и писмен превод, право на достъп до служби за подкрепа на жертвите, минимален обхват на подкрепата от службите за подкрепа на жертвите), както и с участието в наказателното производство (право на изслушване, права в случай на решение да не се провежда наказателно преследване, право на гаранции в контекста на услугите за възстановително правосъдие, право на правна помощ, право на възстановяване на разходите, право на връщане на имущество, право на решение за обезщетение от извършителя на престъплението в хода на наказателното производство).

Практиката в България – необходимост от промяна:

Част от установените в Директивата права на дете жертва са предвидени в НПК, но не всички и не в пълен обем. Съгласно чл. 75 НПК, в досъдебното производство пострадалият има следните права: да бъде уведомен за правата си в наказателното производство; да получи защита за своята сигурност и тази на близките си; да бъде информиран за хода на наказателното производство; да участва в производството съгласно установеното в кодекса; да прави искания, бележки и възражения; да обжалва актовете, които водят до прекратяване или спиране на наказателното производство; да има повереник. Разпоредбата предвижда задължение за органа, образувал досъдебното производство да уведоми незабавно пострадалия за образуването му, но само в случай, че той е посочил адрес за призоваване в страната. Подобно ограничение не съответства на разпоредбите на Директивата, която в чл. 17, § 2 предвижда задължение за държавите членки да гарантират, че жертвите на престъпление, извършено в държава членка, различна от тази по местопребиваването им, могат да подадат жалба

пред компетентните органи в държавата по пребиваването си. Не съответства на Директивата и разпоредбата на чл. 75, ал. 3 НПК, съгласно която „Правата на пострадалия възникват, ако той изрично поиска да участва в досъдебното производство и посочи адрес за призоваване в страната“. Детето жертва може да участва в наказателното производство като частен обвинител по делата от общ характер, съответно като частен тълкувател по делата за престъпления от частен характер, и като граждански ищец, за да получи обезвреда на причинените му с престъплението имуществени и неимуществени вреди (чл. 76 – 88 НПК). Във връзка с произнасянето по гражданския иск в наказателното производство, в случаите, когато същото бъде прекратено, е постановено Тълкувателно решение № 1 от 2013 г. по тълкувателно дело № 2 от 2012 г. на Върховния касационен съд, с което в по-голяма степен се гарантира възможността на пострадалия да получи обезщетение при прекратяване на наказателното производство, като се приема, че: (1) съдът се произнася по приетия за съвместно разглеждане в наказателния процес граждански иск, предявен от пострадалия, когато в хода на първоинстанционното разглеждане на делото и преди постановяването на присъдата настъпи смърт на дееца, изтече давността или се приеме закон за амнистия; (2) въззивната и касационната инстанции се произнасят с решение по приетия за съвместно разглеждане граждански иск, ако някое от посочените основания (смърт, давност или амнистия) настъпи при разглеждането на делото в тези инстанции и наказателното производство бъде прекратено, и (3) възражението за изтекла погасителна давност по чл. 110 от Закона за задълженията и договорите по отношение на приетия в наказателното производство граждански иск е по съществото на делото и съдът се произнася по него с присъдата/решението. Въпреки наличието на множество привърженици на противната теза – относно необходимостта от прекратяване на делото и по отношение на гражданския иск, следва да отбележим, че Тълкувателното решение е напълно в съответствие с чл. 16 от Директивата, съгласно който „Държавите членки гарантират, че в хода на наказателното производство жертвите имат право да получат решение за обезщетение от извършителя на престъплението в рамките на разумен срок, освен ако в националното право не се предвижда това решение да бъде постановено в друго производство“.

Не се забелязва пълно съответствие на НПК с чл. 16, § 2 от Директивата, според който държавите членки са длъжни да поощряват мерките, с които извършителите на престъпление се насърчават да обезщетят адекватно жертвите и с чл. 25, § 4, относно насърчаване за провеждане на възстановително правосъдие. Въпреки принципната възможност съгласно чл. 3, ал. 2 от Закона за медиацията да се провежда медиация по наказателни дела, уредба на процедура за това в НПК все още липсва. В някои случаи НПК предвижда облекчаване на реда за провеждане на производството и на последиците за извършителя в

зависимост от възстановяването или обезпечаването на вредите: (1) освобождаване от наказателна отговорност с налагане на административно наказание може да се извърши само когато причинените от престъплението имуществени вреди са възстановени (чл. 375 НПК във връзка с чл. 78а, ал. 1, б. „в“ от Наказателния кодекс) и (2) споразумение за решаване на делото се допуска след възстановяване или обезпечаване на причинените с престъплението имуществени вреди (чл. 281, ал. 3 НПК). Тук следва да се отбележи ограниченото приложно поле на разпоредбите – само относно имуществените вреди, като извън обхвата на възстановяване или обезпечаване остават неимуществените вреди, които могат да се търсят по общия ред. В тясна връзка с възможността за получаване на обезщетение е и предвиждането в НПК на мерки за обезпечаване на гражданския иск (чл. 73), които могат да бъдат постановени по искане на пострадалия, а разясняването на това негово право е скрепено със задължение за съда и органите на досъдебното производство.

При сравнение на правото на възстановяване на разходите се установява частично съответствие на НПК с Директивата – предвидена е възможност за възстановяване на направените от жертвата разходи само при осъждане на извършителя на престъплението (чл. 189, ал. 3 НПК).

НПК регламентира възможност за връщане на иззетите като веществени доказателства вещи и преди приключване на делото (чл. 111 НПК), което съответства на съдържанието на чл. 15 от Директивата.

Пострадалият от престъплението, вкл. детето жертва, има право на: жалба срещу постановлението за прекратяване на наказателното производство (чл. 243, ал. 3 НПК); жалба срещу постановлението за спиране на наказателното производство (чл. 244, ал. 5 НПК); жалба срещу разпореждането на съдията-докладчик за прекратяване на наказателното производство (чл. 250, ал. 5 НПК); жалба срещу разпореждането на съдията-докладчик за отмяна на мярката за обезпечаване на гражданския иск при спиране на делото (чл. 251, ал. 4 НПК); жалба срещу определенията на съда за прекратяване на делото (чл. 289, ал. 4 и чл. 341 НПК); жалба срещу решенията на съда, които не са в полза на пострадалия, който участва като страна в процеса – частен обвинител, частен тъжител или граждански ищец (чл. 318 и чл. 349 НПК).

Пострадалият, вкл. детето жертва, би могъл ефективно да защити правата си само при условие, че е запознат с тях. Освен по реда на НПК, правата им се разясняват и от органите на Министерството на вътрешните работи и организациите за подкрепа на пострадали уведомяват пострадалите, които са длъжни съгласно чл. 6 от Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления да уведомят пострадалите на разбираем за тях език за: организациите, към които пострадалите могат да се обърнат за безплатна психологическа помощ и подкрепа, както и видовете безплатна психологическа

помощ и подкрепа, които могат да получат; правото им на правна помощ, органите, към които могат да се обърнат за упражняването му, условията и реда за предоставяне на безплатна правна помощ; органите, пред които може да бъде подаден сигнал за извършеното престъпление, процедурите след подаване на сигнала и възможностите за действие на пострадалите при условията и реда на тези процедури; правата им в наказателния процес и възможностите за участието им в него; органите, към които могат да се обърнат, за да получат защита за себе си и своите близки, условията и реда за получаване на такава защита; органите, към които могат да се обърнат, за да получат финансова компенсация от държавата, условията и реда за получаването ѝ; възможностите за защита на правата и интересите им, ако са чужди граждани, пострадали от престъпления на територията на Република България; възможностите за защита на правата и интересите им, ако са пострадали от престъпления на територията на друга държава, и към кои органи могат да се обърнат в тези случаи. В закона са уредени условията и реда за подпомагане и финансова компенсация от държавата на пострадали от престъпления български граждани или граждани на държави – членки на Европейския съюз, както и чужди граждани в случаите, предвидени в международен договор, по който Република България е страна.

2. Оценката в индивидуализирания подход на защита на правата на деца, жертви на престъпления и насилие: анализ на ситуацията

*Проф. НЕЛИ ПЕТРОВА-ДИМИТРОВА, ИСДП,
преподавател в СУ „Свети Климент Охридски“
МАРТИН БРУС, La Voix de l’Enfant
ВИТТОРИА КУОНДАМАТЕО, Il fiore del deserto
КРИСТИНА ЙОВА, FONPC
АДЕЛАЙД ВАНОВ, International Juvenile Justice Observatory
ГАЯ САВЧЕВА, ИСДП*

2.1 Цели и методология на проучването

В периода юли 2014 – юни 2015 г. е проведено международно сравнително проучване на ситуациите в шест европейски страни по отношение на оценката на деца, жертви или свидетели на престъпления – България, Италия, Франция, Румъния, Северна Ирландия, Финландия. Целта на проучването е да подкрепи транспонирането на Директива 2012/29/ЕС, тъй като държавите членки имат задължение да предприемат необходимите действия за въвеждане на изискванията на директивата в националните законодателства до месец ноември 2015г. Изготвени са шест доклада, които правят преглед на националните ситуации и тяхното съответствие с изискванията на директивата и е използвана обща рамка за проучване, която обхваща следните области:

1. Система за действие при сигнал за дете, жертва на насилие. Обща информация и статистика относно броя на деца, пострадали от насилие и видовете насилие през последните три години. Място на оценката/оценките в целия процес, отговорности и взаимодействие между основните структури и органи.
2. Нормативна рамка, която регламентира процеса на изготвянето на оценката/оценките. Практики на приятелско към детето правосъдие (като специализирани помещения за разпит, гарантиране на правата на детето и най-добрия му интерес и др.). Използване на оценката при разпитите.
3. Видове оценки. Дефиниции.
4. Области на изследване и набиране на информация.
5. Средства за изготвяне на оценката – налични процедури, действащи методи и инструментариуми.
6. Компетентни органи за изготвяне на оценката. Прилагане на мултидисциплинарен подход.
7. Използване на оценката и прилагане в практиката.
8. На какви ключови въпроси оценката трябва да отговори и как го постига?

- нужда на детето от закрила – кой и как отговоря на тази потребности;
- нуждите на детето като участник в правна процедура – кой и как отговаря на тези потребности;
- потребностите на детето за възстановяване от травмата – кой и как отговаря на тези потребности;
- друго (ако има, да се посочи).

9. Добри практики за изготвяне на оценка – инструментариуми, междуинституционално взаимодействие; мултиинституционален и мултидисциплинарен екип и др.; програми за обучение на експерти за изготвяне на оценка, ако има такива и т.н. Нерегламентирани добри практики или трудности в системата.

20. ДИРЕКТИВА 2012/29/ЕС НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета

21. EUROPEAN COMMISSION, DG JUSTICE GUIDANCE DOCUMENT related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, December 2013, стр. 4, Victims Directive – Content and Approach

22. „Един от най-големите тестове за качество на нашите правосъдни системи е начинът, по който се отнасяме към жертвите – подходящото отношение е доказателство за солидарността на нашите общества към всяка една жертва и признаване, че това отношение е от съществено значение за морала на обществото“: http://ec.europa.eu/justice/criminal/victims/rights/index_en.htm

Основната цел на директивата (чл. 1 от Общите разпоредби) е „да се гарантира, че жертвите на престъпления получават подходяща информация, подкрепа и защита и могат да участват в наказателното производство“.²⁰ Според насоките на Дирекция Наказателно Правосъдие, съставени във връзка с предстоящото транспониране и прилагане на директивата от държавите членки, основната цел е „да се вземат предвид нуждите на жертвите по индивидуален начин, въз основа на индивидуална оценка, целенасочен и участващ подход по отношение на предоставянето на информация, подкрепа, защита и процесуални права“²¹. Философията на директивата изисква прилагането на интегриран и мултидисциплинарен подход, затова **основна цел** на националните проучвания е да се обрисова **цялостна картина на системите около децата жертви на престъпления в шестте страни**, на съществуващите политики и практики за гарантиране на техните права и защита.

По-конкретно, проучванията представят националните ситуации по отношение на **съществуващите оценки на нуждите на жертвите** и съответствието им с изискванията на директивата. **Индивидуалната оценка на жертвите**, предвидена в чл. 22 на Директива 2012/29/ЕС, има за цел „да се определят специфичните им нужди от защита и да се установи дали и до каква степен те ще се използват в хода на наказателното производство“. Директивата изрично изисква от държавите да се гарантира изготвянето на оценка, която да послужи на компетентните органи за вземане на решение за необходимостта от прилагане на специални мерки в хода на наказателното производство, изброени в чл. 23 и 24 на директивата, както и техния обхват. В цялостната философия на директивата, обаче, оценката на нуждите не се ограничава до гарантирането на специфични процесуални права, а обхваща цялостно тяхното право на жертвите на престъпление на защита, закрила, рехабилитация и компенсация, които залягат в приоритетите на европейската политика по отношение на жертвите²²: „Компетентните органи имат право на преценка при определяне на начините за оценка на тези нужди, тъй като официална оценка на нуждите не се изисква изрично в чл. 8. На практика има имплицитно изискване за въвеждане на вътрешни процедури или протоколи за оценка на нуждите

23. EUROPEAN COMMISSION, DG JUSTICE GUIDANCE DOCUMENT related to the transposition and implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, December 2013, стр. 4, Victims Directive – Content and Approach

от подкрепа на жертвите и техните семейства (във връзка с чл. 22 за индивидуалната оценка). Оценката обикновено може да бъде извършена от услуги за подкрепа на жертвите²³. В основата на проучването е заложено разбиране, че е необходимо прилагането на **интегриран подход** и работа в мултидисциплинарен екип с жертвите на престъпление и техните семейства от момента на първия контакт със системата. В този смисъл от централно значение е изготвянето на **интегрирана оценка на нуждите**, която да подкрепи вземането на всички важни за жертвата решения. Проучването обхваща съществуващите оценки във всички релевантни области – правосъдие, закрила на детето, здравеопазване, и се опитва да отрази до каква степен описаните системи са ориентирани към нуждите на жертвите. Основните критерии за анализ са:

- съдържанието на оценката, нейния обхват на „личностните характеристики на детето, видът или характерът на престъплението; обстоятелствата на престъплението“;
- дали се обръща „особено внимание на жертви, на които е причинена **значителна вреда поради тежестта на престъплението**; на жертви на **престъпление, подбудено от предразсъдъци или дискриминация**, които могат да са свързани по-специално с **личните характеристики на жертвите**; на **жертви, които се намират в отношения или зависимост от извършителя на престъплението**, които ги правят особено уязвими. В това отношение се отчитат надлежно жертвите на **тероризъм, организирана престъпност, трафик на хора, основано на пола насилие, насилие при близки взаимоотношения, сексуално насилие или експлоатация или престъпление от омраза и на жертвите с увреждания**“;
- дали отчита „**уязвимостта им към вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение**“;
- дали съдържанието и се „адаптира в зависимост от тежестта на престъплението и степента на вредите на жертвата“;
- дали е направена с участието на жертвата и е отчетено нейното желание за прилагане на специални мерки при разпит и придружаване.

В този наръчник е поместено резюме на основните открития от докладите на партньорите в проучването. Пълните доклади, представящи актуалните ситуации в шестте държави членки на ЕС, са публикувани в отделни наръчници и са достъпни онлайн на интернет страницата на проект „Чуй детето – става ли правосъдието приятелско към детето“²⁴.

1. Страница на проекта: <http://sapibg.org/bg/project/listen-to-the-child>

2. Пълен текст на националните доклади „Индивидуална оценка на потребностите на деца, жертви или свидетели на престъпление“: <http://sapibg.org/bg/book/individualna-ocenka-na-potrebnostite-na-deca-zhertvili-svideteli-na-prestplenie>

24. Проект „Listen to the child – justice befriends the child“

2. 2

Анализ на ситуацията

Във всички проучени страни, основните компетентни органи при случаите на деца, пострадали от престъпление, са полицията, органите по закрила на детето, съда, прокуратурата. В зависимост от особеностите на националните системи, в по-голяма или по-малка степен участва и системата на здравеопазването. Въпреки това се наблюдават някои съществени различия по отношение на законодателство, институционална структура и традиции при взаимодействието между институциите.

В България и Румъния системите за закрила на детето имат на разположение ресурси и изградени мрежи, които е необходимо бъдат в по-голяма степен свързани с дейността на полицията, прокуратурата и съда, за да се гарантират правата и защитата на децата, участници в правни процедури, както и да се подпомогне разкриването на обективната истина. Актуалната нормативна рамка позволява до някаква степен подобряването на това взаимодействие, но е необходимо да се направят и законодателни промени, за да се подкрепи пълноценно този процес.

В Италия и Франция съществуват специализирани съдебни системи за младежко правосъдие и това е допринесло за развиване от страна на правосъдието на ориентиран към детето подход. Децентрализацията в Италия дава сравнително голям марж на свобода при организиране на институционалното взаимодействие на местно ниво и това е позволило развитието на различни практики на щадящо към детето правосъдие, които отчитат спецификите и силните страни на местния контекст. Във Франция се наблюдава изключително високо ниво на професионализъм и компетентност при работата с деца на служителите на органите на реда и тези, работещи в системата на правосъдието.

Много интересни са примерите на Северна Ирландия и Финландия, където съществува много добра координация между отделните актьори около случаите на деца, пострадали от престъпление. В тези страни полицията, системите за закрила и правосъдните системи имат висока чувствителност към гарантиране правата и защитата на всички жертви на престъпление. През последните няколко години двете държави правят значителни допълнителни усилия, за да доразвият капацитета и чувствителността на системата в тази посока.

България

В **България** често детето е разпитано от полицията поне веднъж в рамките на полицейската проверка, преди да стартира досъдебното производство и т.е. преди да може да се събират валидни пред съда доказателства. При съмнение за извършено насилие над дете, полицията, както и представители на всички други институции, имат задължение да информират структурите на системата за закрила на детето на местно ниво, които стартират проверка по случая и изготвят оценка на риска в рамките на 10 дни. При установяване на риск за детето се отваря случай и в едномесечен срок трябва

ва да бъде изготвена оценка на случая, с която стартира работата с детето и, ако е необходимо, неговото семейство. Една от критиките към системата е, че липсата на синхронизиране на Закона за МВР и ЗЗД, води в практиката до непредоставяне своевременно на органите по закрила информация за извършено насилие над дете, поради страха на полицейските служители, че могат да нарушат следствената тайна. Друг проблем е невъзможността за използване на изготвените от системата за закрила оценки от правосъдието, тъй като оценката не е предвидена в НПК сред възможните способности за доказване.

В рамките на правосъдието може да бъдат назначени съдебно-медицинска и съдебно-психиатрична експертиза, както и да се изиска и установяване на свидетелската годност на детето. Тези експертизи са насочени най-вече към нуждите на правосъдието, а не на детето, и не отчитат важни за неговата защита обстоятелства. Това е свързано както с предмета на изследване на експертизите, така и с подготвеността на съдебните лекари, които работят с деца. Също така, експертизите се назначават на по-късен етап от наказателното производство, когато детето често е било разпитано няколко пъти.

От 2011 година, в България на национално ниво функционира Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция, който представлява формално споразумение между МТСП, МВР, МП, МОН, МЗ, МК, АСП, Националното сдружение на общините и Омбудсмана. Съгласно Координационния механизъм, структурите на системата за закрила, непосредствено след получаване на сигнала, инициират свикването на мултидисциплинарен екип, със задължително представените членове – органите по закрила, полицията и общината. При необходимост и в зависимост от спецификата на случая, в мултидисциплинарния екип може да бъдат включени и други, специалисти, в качеството на алтернативно представени членове (личен лекар, класен ръководител, съдия, прокурор, представител на социална услуга, НПО и др.). Мултидисциплинарният екип си поставя обща дългосрочна цел, за постигането на която изготвя съвместен план за действие, с разписани конкретни задачи, отговорници и срокове за изпълнение. Този начин на работа на местно ниво позволява създаването на екип около детето от момента на стартиране на наказателното производство, който по смисъла на директивата съвпада с момента на получаване на сигнала. Прилагането на координационния механизъм може да бъде добър инструмент за обединяване на усилията на системата за закрила, полицията и правосъдието, така че да се гарантира най-добрия интерес на детето и същевременно да се работи за разкриване на обективната истина.

В България са разпространени някои добри практики за гарантиране на правата и защитата на детето жертва или свидетел на престъпление, в рамките на участието му в правни процедури. През последните 10 години в страната са създадени специализирани помещения за разпит на деца, т.нар. „сини стаи“, които позволяват провеждането на разпит от обучен специалист в ща-

25. Данните са към декември 2015 г.

дяща атмосфера, в присъствието на всички предвидени участници за съответния етап на наказателното производство. Детето и интервюиращият се намират в специално оборудвано помещение, което е отделено с венецианско огледало от помещението, в което се намират всички предвидени за съответната фаза на производството участници. Лицата зад стъклото могат да задават въпроси на детето посредством интервюиращия, който носи слушалка и микрофон. На разпита се прави запис, който в последствие може да се използва в съда. Първите стаи, както и 9 от общо 14-те в страната²⁵ са създадени от ИСДП, а във всички останали ИСДП подкрепя екипите чрез обучение, супервизия, методическа подкрепа. На национално ниво функционира мобилен екип от специалисти, който провежда разпити по заявка. Предстои разкриването на нови стаи, включително с подкрепата на Министерство на правосъдието на България. Благодарение на подкрепата на Българо-Швейцарската програма за сътрудничество, в момента се реализира проект „Укрепване на правния и институционален капацитет на съдебната система в сферата на младежкото правосъдие”.

В България е сформирана междуинституционална работна група към Министерство на Правосъдието за промяна на НПК, във връзка с транспонирането на директивата. Членове на групата са и експерти от ИСДП, ДАЗД и ВКП, участващи в проект „Чуй детето – правосъдието става приятелско към детето”.

Румъния

В *Румъния*, както и в България, терминът оценка се използва основно в рамките на системата за закрила на детето. При получаването на сигнал за дете, жертва на насилие, местните структури по закрила инициират процес на изготвяне на **начална оценка**.

Първоначалната оценка се извършва по-бързо с цел да обхване и провери, на първо място, информацията за предполагаемата ситуация на насилие над детето или подозрение за домашно насилие.

На първо време основната цел на оценката е да се вземе решение необходимо ли е или не детето да бъде отделено от семейството. Ако се потвърди хипотезата за насилие се отваря случай в рамките на системата за закрила на детето. След регистриране на сигнала за насилие в Главна дирекция „Социално подпомагане и закрила на детето“ (СПЗД)²⁶, случаят на детето става обект на следваща, детайлна оценка. При изготвянето на детайлната оценка се взема предвид психологичното състояние на детето и неговата връзка с родителите; здравословното състояние на детето във връзка с претърпяното насилие, като при необходимост се изисква изготвянето на съдебно-медицинска експертиза; социалната ситуация на детето; оценка на семейството и семейната среда; юридическа оценка на случая. Тази оценка има за цел да направи детайлно проучване на ситуацията на детето и да подкрепи вземането на решението какви мерки е необходимо да се вземат от страна на социалните служби за възстановяването на детето. При случаите на дете, за което DGASPC предприема мярка отдалечаване от семейството и настаня-

26. Съкращението СПЗД в оригиналния език е DGASPC.

ване извън семейната среда по спешност, това решение е част от по-голям Индивидуализиран план за закрила (ИПЗ). В случаите, в които детето остане в семейството, интервенциите на социалните служби са част от План за възстановяване и/или социална реинтеграция на детето (ПВР).

Правната оценка на ситуацията на детето и неговото семейството има за цел да идентифицира проблемите от юридически характер, правата и задълженията на детето и неговите законни представители, както и средствата, чрез които може да упражнява тези права и задължения. Тази оценка е част от общата детайлна оценка и целта и е да подкрепи планирането на юридическите интервенции, необходими за гарантиране на закрилата на детето, както в краткосрочен, така и в дългосрочен план.

Подобно на България, от 2011 година в Румъния е одобрена с решение НГ. 49/2011 на Министерски Съвет Методология относно превенцията и интервенциите в мултидисциплинарен екип и в мрежа при случаите на насилие над дете или домашно насилие и Методология за мултидисциплинарна и междуинституционална интервенция при случаите на деца, жертви на експлоатация, включително трудова експлоатация, деца, жертви на трафик, както и деца мигранти от ромски произход, жертви на други форми на насилие на територията на други държави. На местно ниво са създадени постоянни специализирани екипи, посредством подписването на споразумение за взаимодействие за минимум тригодишен период. Целите и задачите на екипите са да идентифицират случаи на насилие, negliжиране, трафик и експлоатация на деца; изготвянето на експертно становище по заявка на водещия на случая; изготвяне на препоръки за подобряване на превантивната дейност на местно ниво; разпознаване на добри практики и разпространението им сред професионалистите; провеждане на дейности по превенция.

27. Закон 211/2004 (в сила от 01.01.2005)

През 2004 г. в Румъния е приет специален закон, който предвижда определени мерки за защита на жертвите на престъпление²⁷. Законът обръща особено внимание на необходимостта и начините на предоставяне на информация на всички жертви на престъпление по отношение на услугите за подкрепа, към които могат да се обърнат; компетентния орган, към който може да бъде подадена жалба; правото на юридическа подкрепа, както и процедурата, които трябва да следват, за да използват безплатна юридическа помощ; процесуалните права на жертвите; възможността и процедурите за получаване на компенсация за претърпените вреди.

Предвидени са някои специални мерки по отношение на деца, жертви на насилие, които участват в правни процедури, например назначаването на tuteur, в случаите в които семейството не може да осигури адекватна грижа за детето, както и определянето на настойник, в случай на конфликт между интересите на детето и неговите законни представители.

До момента в Румъния са разкрити две помещения за изслушване на деца, оборудвани с венецианско огледало и техника за аудиовизуален запис. Двете стаи за изслушване на деца са реализирани от FONPC с подкрепата на Посолството на Франция в Румъния и асоциация La Voix de l'Enfant, в рамките

на структурите на главна дирекция „СПЗД“ в департаментите Долж и Клуж в Румъния.

Италия

В *Италия* функционира обособена система за детско правосъдие. Компетентната структура на централно ниво е Департаментът за младежко правосъдие. В Италия функционират специализирани детски съдилища и детски прокуратури. В случаите на престъпления, извършени от пълнолетни лица, детето влиза в контакт и с обикновените съд и прокуратура, които се занимават с наказателното преследване на пълнолетните лица. Трудно е да се направи обобщение за системата в Италия на централно ниво, тъй като регионалните и местни специфики са особено важни, за да се разбере италианският контекст – по отношение на наличните социални ресурси в общността, но и по отношение на организацията на работа на администрацията и съдебната власт, която се конкретизира в създаването на отделни протоколи за действие на местно ниво.

Сигналите за дете, жертва на престъпление, задължително постъпват в полицията или прокуратурата. И в двата случая прокуратурата трябва да назначи извършване на проверка от полицейските органи.

Още в тази първа фаза на наказателния процес детето може да бъде изслушано по защитен начин от страна на прокуратурата или съдебната полиция, с помощта на психолог. Провеждането на този първи разпит е възможно благодарение на прилагането на т.нар. *incidente probatorio*, специфичен институт на италианското право, който предшества стартирането на наказателното преследване от страна на Обикновения наказателен съд.

Това позволява разпространяването на практики на приятелско към детето правосъдие, в частност на т.нар. „защитено изслушване“ в специализирани помещения, оборудвани с венецианско огледало. Разпитът се провежда от съдия или от обучен специалист-посредник, който задава въпросите на детето по подходящ начин.

На някои места (например Обикновената прокуратура в Рим) съществуват специализирани екипи от дежурни 24/24ч прокурори, които работят само по случаи на деца, пострадали от престъпление. В прокуратурата съществува и специално помещение за разпит на деца, оборудвано с венецианско огледало и техника за направата на аудиовизуален запис, както и зала, оборудвана за провеждането на разпит чрез видеоконферентна връзка. В други случаи помещения за „защитено изслушване“ на деца са изградени в социални услуги, управлявани от НПО.

Друга добра практика за местно взаимодействие са прилага в Университетска болница Умберто I в Рим, т.нар. „розов код“ за действие при случаи на жени и деца, пострадали от насилие. Чрез специален протокол е регламентирано взаимодействието на болницата, полицията, прокуратурата, съда, социални услуги от общността. Целта е да се повиши способността на специалистите за разпознаване и сигнализиране на тези случаи при постъпване в болницата, както и повишаване на капацитета им за изготвяне на оценка

28. *Coordinamento Italiano dei Servizi contro il Maltrattamento e l'Abuso dell'Infanzia*, националният партньор за Италия на ISPCAN (International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect). CISMAI обединява неправителствени организации, общини, болници, експерти от Италия, които си сътрудничат по темата превенция на насилието над деца.

и предоставяне на специализирана подкрепа на пострадалите жени и деца. Във връзка с изслушването на детето, съдът може да назначи изготвянето на две експертни оценки, които да оценят способността на детето да даде показания и достоверността на свидетеля.

В Италия остават сроковете на правосъдната система, разпокъсаността на работата в случаите в които в детския съд и обикновения съд за възрастни успоредно текат отделни производства, несвоевременното провеждане на изслушването на детето, и това често води до проблеми в практиката и възпрепятства протичането на наказателния процес и разкриването на истината.

През месец май 2015г. е приета Консенсусна декларация от националното събрание на CISMAI²⁸ по проблема сексуално насилие. Декларацията съдържа насоки за професионалисти от помагащите професии, когато работят с деца, жертви на сексуално насилие. Документът съдържа определение и характеристики на насилието; препоръки за превенция; клинична оценка; индикатори и физически признаци за насилие; индикатори и психически признаци; разкриване на насилието от страна на детето; оценка за целите на правосъдието; невярно потвърдени или невярно отхвърлени случаи на насилие; препоръки.

Франция

Във **Франция**, както и в Италия, функционира специализиран съд, който работи по случаите на деца жертви и извършители на престъпление. Често обаче, случаите може да не стигнат до т.нар. система за съдебна закрила на младежта (*protection judiciaire de la jeunesse*), а при сътрудничество от страна на родителите компетентна е системата за административна закрила, „Социална помощ за детството“ (*l'Aide Sociale a l'Enfance*) към общините, която изиграва централната роля в управлението по случая. И двете системи (правна и административна закрила) изискват от CRIP (*Cellules de Recueil de traitement et d'évaluation des informations préoccupantes*), структурите на системата за закрила на местно ниво, изготвянето на оценка на социалната и семейна ситуация, здравословното състояние на детето, жилищни условия, образователно и социално включване, евентуално история на детето в рамките на системата на закрила. При случаите на видими следи от насилие се изисква изготвянето на медицински сертификат, който може да бъде изготвен от училищен лекар, личен лекар, др. Оценката трябва да бъде съгласувана в рамките на професионална дискуссия от мултидисциплинарен и междунституционален екип и срокът за изготвянето и е три месеца. Оценката трябва да послужи на органите за закрила или на съда да вземат решение по случая на детето – „придружителна“ мярка в отворена среда или отдалечаване от семейната среда, мярка, която се предприема в краен случай. Съдът, от своя страна, може да назначи психологическа или съдебно-медицинска експертиза, сроковете за чието провеждане варират между 6 и 12 месеца. Експертизите позволяват да се оценят психологическите и физическите вреди, нанесени на пострадалото лице, с цел да се получи компенсация.. При случаите на деца, жертви на сексуално насилие, задължително се назначава медицинско-психологическа експертиза. Проблем във Франция остава ра-

ботата в мултидисциплинарен и междуинституционален екип и проследяването на случаите в по-дългосрочен план, поради което реално на децата жертви не се прави оценка по смисъла на Директива 2012/29/ЕС. Въпреки това, през последните почти 20 години във Франция се разпространяват обещаващи практики на приятелско към детето правосъдие и гарантиране на специфични процесуални права на децата, пострадали от престъпление. Такъв пример е провеждането на щадящо изслушване на деца, за което се използват специално оборудвани помещения с венецианско огледало при провеждането на разпит на детето. Разпитът се провежда от полицейски служители, преминали обучение, а самите помещения се намират най-вече в болниците, въпреки че има изградени стаи и в полицията и в съда. Това позволява извършването на медицински преглед и непосредствения контакт и взаимодействие между полицията, лекарите и социалния работник, служител на болницата. При всички случаи провеждането на разпита се случва по заявка на прокурор. В общините, в които има изградени помещения, се работи за изграждане на добро взаимодействие между полицията и болниците и използването на т.нар. Моделът на педиатричните медико-правни звена (ПМПЗ) се разпространява устойчиво в страната. На всеки две години асоциация „Гласът на детето“ (La Voix de l’Enfant), която координира изграждането на стаите и подкрепя последващото им функциониране, организира събития, на които се обединяват представители на звената от цялата страна, за да представят постигнати успехи, обсъждат се предизвикателства и се обменя практически опит от специалистите.

Северна Ирландия

В *Северна Ирландия* полицията има централна роля при работата с деца, пострадали от престъпление. Има специално обучени полицейски служители, които работят с жертви на определени престъпления – сексуално насилие, престъпления от омраза, домашно насилие. В случаите на убийство (предумишлено или непредумишлено убийство, смърт на пътя) с близките на жертвата работи специализиран служител – служител за връзка със семейството (Family Liaison Officer). Съществуват специализирани екипи и в случаите на деца, жертви на насилие, включително сексуално насилие.

Полицията е компетентният орган, който от първия контакт предоставя на жертвите първоначалната информация посредством различни инструменти (включително под формата на информационни брошури). Още на този ранен етап от наказателното производство, полицията насочва жертвите на престъпление към специализирани услуги за жертви, включително специализирани услуги за деца.

Преди провеждане на първоначален разговор с жертвата, полицията извършва **първоначална оценка на случая**, която обхваща някои основни области: име и адрес на детето; способност и готовност да разговаря във формална обстановка с полицейски служител, социален работник или друг обучен интервюиращ; на детето се обяснява защо ще бъде проведено интервюто и основните стъпки, по които то ще протече; оценява се когнитивното, социално и емоционално развитие на детето; езикова зрялост на

детето и разбиране на ключови понятия като време и възраст; специални особености на детето (било ли е преди това жертва на насилие, участвало ли е в правни процедури, има ли увреждания); видими клинични или психиатрични проблеми.

В случай на опасение, че детето е претърпяло или има вероятност да претърпи сериозна вреда, **социалните служби и здравеопазването** имат грижата да направят проучване, за да се оценят **нуждите от подкрепа и закрила на детето**.

При случаите на уязвими или сплашени жертви или свидетели на престъпление, полицията предава информацията на **прокуратурата, която от този момент нататък е компетентният орган за защита на жертвите**. През 2014 г. към Прокуратурата на Северна Ирландия е създадено „Бюро за подкрепа на жертвите“ (*Witness Care Unit*), което представлява „единно гише“, по смисъла на директивата, за предоставяне на информация и подкрепа на жертвите по време на наказателното производство. Информацията се предоставя по телефон и се очаква услугата да достигне до около 37.000 жертви и 123.000 свидетели на престъпление годишно.

Съществуват редица **специални мерки**, касаещи участието на децата в правни процедури, например разпит чрез видеовръзка, провеждане на заседанието при затворени врати, запис на разпита, провеждане на разпита чрез посредник, използване на помощни средства за улесняване на комуникацията, др.

При високо рисковите случаи на домашно насилие може да бъде задействан иновативен за Северна Ирландия механизъм за междуинституционално сътрудничество, т.нар. „Междуинституционална среща за обсъждане на оценката на риска“ (Multi-Agency Risk Assessment Conference), при който се обединяват представители на полицията, пробационните служби, здравеопазването, системата за закрила на детето, специалисти, подкрепящи директно жертви, др., с цел споделяне на информация и изготвяне на координиран план за подкрепа.

Финландия Във **Финландия** всички деца до 15-годишна възраст са изслушвани само в досъдебната фаза, а ролята на полицията е централна и по отношение на навършилите 15 години младежи. Полицията предоставя информация на жертвите за тяхната роля в разследването и за мерките по разследването, които ще бъдат предприети. Има специализирани служители във воденето на разследване при случаи на деца, пострадали от престъпление. Всяка година разследващите полицаи преминават специализирано двуседмично обучение за работа при такива случаи. От 2009 година във Финландия се изпълнява пилотен проект, в рамките на който служители на полицията, съдии и прокурори се обучават в подход, съобразен или чувствителен към потребностите на жертвата („victim sensitive approach“). В обучението се включват и обучаващи се полицаи и адвокати. Основните човешки права са тема, включена в цялостното полицейски образование и обучение. При

необходимост разследващият полицаи може да се консултира с лекар или друг специалист, за да прецени подходящо е ли е да бъде проведен разпит. По време на разпита, в зависимост от нуждите си, детето може да получи подкрепата на *специалист за подкрепа (support worker)*, професионалист от системата за закрила или доброволец, специално подготвен да подкрепя жертви по време на наказателното производство. Децата жертви могат да се ползват и от подкрепата на близък човек по време на разпита. При случаи на домашно насилие или насилие, извършено от членове от страна на роднини, полицията има задължение да уведоми системата за закрила на детето чрез доклад за благосъстоянието на детето. При случаи на сексуално насилие или друго сериозно престъпление, полицията насочва жертвите към услуги за подкрепа.

Разпитът на деца под 15-годишна възраст задължително се записва и се използва като валидно доказателство в съда. При децата навършили 15 години разпитът се извършва в съда, като всички съдилища във Финландия разполагат с техническо оборудване за аудио-визуален запис, както и отделни помещения, в които да бъде разпитано детето. Понякога това са специално оборудвани за целта стаи, понякога се използват кабинетите, вместо съдебна зала.

Във Финландия има различни организации, които предоставят подкрепа на жертвите на престъпление. Някои от тях са специализирани в работа с деца, жени (включително жени емигранти), мъже, др. Тези организации се занимават с предоставяне на информация (включително онлайн и по телефона), осигуряване на *специалист за подкрепа*, който да придружава жертвата, осигуряване на подслон и временна грижа, терапевтична подкрепа, др.

През 2014 г. във Финландия е създадена „Детска къща“ („Children’s House“) по пилотен проект Barnahus²⁹, със съвместните усилия на Министерство на социалната политика и здравето, Националният институт за здраве и благосъстояние, Министерство на вътрешните работи и Министерство на правосъдието. Къщата е създадена по американския модел за Център за застъпничество за правата на децата (Child Advocacy Center), а практиката се разпространява все по-широко из Скандинавия. Идеята е да се осигурят възможно най-голям набор от услуги около детето жертва и неговото семейство на едно място, като по този начин се гарантират правата на детето и неговата защита. В къщата социални работници, здравни работници (педиатър, гинеколог, медицинска сестра), прокурор, полиция, работят заедно в екип. Специалистите имат на разположение специално оборудвана стая за провеждане на разпит по щадяща процедура. Разпитът се записва и се използва като валидно доказателство в съда. Структурата на интервюто и неговата продължителност зависят от нуждите и личните особености на детето. На същото място се провеждат и медицински прегледи, а при необходимост детето и семейството могат да използват терапевтичните услуги на центъра.

29. <http://www.nordiskabarnavardskongressen.org/en/barnahus-practice>

3. Методика за изготвяне на индивидуална оценка на дете, жертва на престъпление

*Проф. НЕЛИ ПЕТРОВА-ДИМИТРОВА, ИСДП,
преподавател в СУ „Свети Климент Охридски“*

3.1 Принципи на оценката на дете, жертва на престъпление

Правосъдие, адаптирано към нуждите на детето.

Практиките на правосъдие в страните на ЕС следва да бъдат адаптирани към нуждите на жертвите, особено към най-уязвимите, каквото е всяко дете, участник в правни процедури. Това означава, че провеждащите тези практики във всеки един момент следва да могат да разбират нуждите на детето, участник в правни процедури, което означава да имат на разположение индивидуална оценка на детето, възможно най-рано и актуализирана във всеки етап на наказателното производство, ако това се налага.

Всяко дете има право да бъде чуто и правните процедури следва да гарантират това право. Това означава, че следва да се промени нагласата в редица сектори на правосъдието, че детето свидетел служи на правосъдието и в този контекст трябва то да се съобразява с неговите изисквания. Системата за правосъдие следва да положи всички възможни усилия за да оцени нуждите на детето, така че отговаряйки им да осигури правото му да бъде чуто.

Детето се възприема като компетентен свидетел и следва да му бъдат осигурени всички възможности да бъде чуто и разбрано, включително чрез техники за невербално изразяване. Оценка на компетентността на детето да свидетелства се прави в изключителни случаи, като тя не може да бъде аргументирана само с възрастта на детето.

Достъпът на детето до правосъдие, разбирано като справедливост се гарантира от цялостна оценка на неговите нужди, както и на нуждите на неговото семейство.

Всяко дете и неговото семейство следва да бъдат информирани за правата им по отношение на правосъдие, закрила и възстановяване. Нуждите от информация следва да бъдат обект на оценката, така че информирането да отговори на специфичните индивидуални потребности. По този начин ще се избегне формалният, отговарящ на нуждите на институцията начин на информиране, какъвто често се ползва.

Всяко дете има право на зачитане на достойнството и личната неприкосновеност, без дискриминация поради възраст, пол, раса, сексуална ориентация при участие във всякакъв вид правни процедури. Индивидуалната оценка позволява да се оценят нуждите на отделното дете в контекста на неговата уязвимост и право на специална закрила.

Интегриран подход при осъществяване на интервенции от институциите за правосъдие, закрила и възстановяване.

Нашето разбиране за интегриран подход е за подход, който осигурява необходимите услуги (универсални, социални и рехабилитационни) около детето и неговото семейство, за сметка на подход, при който детето и семейството са препращани или по-често сами трябва да се ориентират и намерят необходимите им услуги. Много често децата и техните семейства са от уязвими групи и общности и имат трудности да се възползват от правата и възможностите, които обществото има като ресурс.

Интегрираният подход е резултат от обединение на институции от сферите на правосъдие, закрила и възстановяване, които съвместно са извършили индивидуална оценка на потребностите на детето и неговото семейство и са планирали адекватен отговор на тези потребности, в съответствие със своите функции и пълномощия. Тази индивидуална оценка е първоначална и детайлизирана, като и в двата случая тя определя реда и вида на мерките и интервенциите.

Интегрираният подход е координиран и споделен ангажимент на мултидисциплинарен и мултиинституционален екип, извършващ оценката и планиращ въз основа на идентифицираните рискове, потребности, нужди и ресурси всички професионални намеси.

Индивидуалната оценка на дете, жертва на престъпление по същество е набор от оценки на детето, семейството, престъплението, ресурсите, които се извършват от представители на различните институции и се обсъждат и договарят съвместно.

Интегрираният подход поставя в центъра детето и неговото семейство, така че интервенциите да се основават на най-добрия интерес на детето. Институциите от сферите на правосъдие, закрила, здравеопазване, рехабилитация имат нужда от минимално общо разбиране за смисъла на най-добрия интерес на детето.

Индивидуализиране на интервенциите, в зависимост от идентифицираните потребности и рискове

Всяко дете, жертва на престъпление, се счита за уязвима жертва и към него се прилагат специални мерки по смисъла на чл. 23 на Директивата. Индивидуалната оценка насочва към спецификата на набора от такива мерки. Например, мярката да се гарантира отсъствие на контакт с извършителя по време на разпит може да не се прилага, когато даването на показания в присъствие на извършителя е в интерес на справянето с травмата и нейните последици и е по желание на детето.

Информацията, която се набира за извършване на индивидуалната оценка на детето от една страна удовлетворява изискването за индивидуализиране, т.е. да е специфична, центрирана към човека, уникална и от друга, да е съотносима към спецификата на случаите на насилие.

Тук се опитваме да следваме подхода на клинична оценка на случай, т.е. случай по случай за всяко дете, респектирайки неговата уникалност, специфичния начин на функциониране на него и на неговото семейство. Едновременно с това се опираме и на научния подход, базиран на изследвания, който ни ориентира към очертаване на зони на набиране на информация и тяхното анализиране, като предлагаме рамка за оценка, която по същество съдържа *набор от препоръчителни зони на проучване*.

Оценката се извършва с участието на детето и неговото семейство

В оценката са включени детето, неговото семейство. Тя се изработва след информиране за същността, целите и естеството на процеса на оценяване.

Оценката следва да покаже нуждата от законен представител на детето, при противоречиви интереси с неговото семейство.

Тя се свързва с резултатите от оценката на семейната среда, на насилника, ако е от обкръжението на детето и по този начин може да стане основа за интегрирани услуги, насочени към семейството и към детето. Необходимо е тази оценка да включи и оценка на нуждите на детето от придружаване по време на целия процес.

Оценката се споделя с детето и неговото семейство или законен представител.

Компетентност при извършване на оценката

Целенасоченото набиране на съществена информация и нейното анализиране предполага наличие на специални познания за детето, развитието на детето, последиците от преживени емоционални травми, семейството и начина на функциониране, правната рамка, рамката за закрила, възстановяване и пр. в този смисъл оценката следва да е дело на специално подготвени експерти, които могат да докажат своята експертност.

Интегрираната оценка се основава на информация, получена от набор от методи и техники³⁰ сред които интервю, наблюдение, проективни тестове, рисунки, приказки и пр., които са съобразени с възрастта на детето.

3.2 **Мултидисциплинарен подход при изработване на индивидуалната оценка на дете, жертва на престъпление?**

Оценката е дело на мултидисциплинарен и мултиинституционален екип, екип от специалисти, съставът на който зависи от конкретната ситуация и случай, но като участници са: представители на здравеопазването, на полицията, на прокуратурата, на социалните служби, доставчици на социални, рехабилитационни услуги и др.

Добре е мултидисциплинарният екип (МЕ) да е структура на местно ниво, гарантирана от споразумение, протокол за координация и взаимодействие.

Ролята на мултидисциплинарният и мултиинституционален екип е:

- да осигури достъп на останалите участници в екипа до необходимата информация за извършване на оценката, в рамките на своите правомощия;
- всеки член да осигури изпълнението на функциите, мерките и услугите на институцията, която представлява в най-добрия интерес на детето;
- да работи за гарантиране на правата на детето;
- да осигури показания на детето, които да са надеждни и полезни за правосъдието;
- да се стреми да сведат до минимум разпитите и изслушванията на детето;
- да осигури достъп до необходимите социални и възстановителни услуги на детето и на неговото семейство;
- да осигури достъп до информация на детето за провежданото наказателно производство и резултатите в различните етапи;
- да осигури придружаване на детето до приключване на наказателното производство.

Оценката е процес, който съпътства детето през целия период от извършване на престъплението/насилието през стартиране на специализирана подкрепа до приключване на наказателния процес.

Оценката се извършва на възможно най-ранен етап, още преди стартиране на формалното наказателното производство. Като най-ранен етап се приема моментът на подаване на сигнала. В този смисъл оценката може да бъде *първоначална и цялостна*.

Оценката се провежда на всеки етап от производството и се актуализира при промяна на обстоятелствата, които може да доведат до появата на риск или увеличаване на рисковете за детето. Необходимо е да се отчита динамичния характер на тази оценка.

3.3 Цел и съдържание на индивидуалната оценка на дете, жертва на престъпление

Цел:

Индивидуалната оценка е комплексна, всеобхватна и цели да подпомогне вземането на решение от МЕ и включените в него компетентни органи за прилагане на лечение, специални мерки по смисъла на чл. 23 от Директивата, мерки за закрила, мерки за възстановяване от последиците на преживяната травма на детето, жертва на престъпление и семейството му, така че предприетите мерки да са в най-добър интерес на детето и да гарантират неговото благополучие.

Тази оценка трябва да даде професионално становище за нуждите на жертвата от подкрепящи мерки, специални мерки и нейната уязвимост по отношение на риск от повторно виктимизиране и риск от сплашване и отмъщение. Служи, за да се определят *координирани и интегрирани социални, терапевтични и правосъдни интервенции*, чрез които да се намалят рисковете за пострадалото дете.

Индивидуалната оценка съдържа:

Характеристика на детето, жертва на престъпление – лични данни, правен и социален статус (живее с родителите си, с близки, настанено е в алтернативна грижа, друго), местоживеене, особености, които увеличават уязвимостта на детето, свързани с възраст, произход, раса, религия, сексуална ориентация, здравословно състояние, наличие на увреждане и пр. Дава информация за заявителя на оценката, източниците на информация, срокове за извършване, екип за извършване на оценката с ключов специалист и пр.

Характеристика на престъплението и връзката с благосъстоянието на детето.

Идентифицирани проблеми, травми, трудности в здравното, емоционалното, когнитивното, социалното положение и състояние на детето като тежки наранявания, страх, тревожност, речеви и комуникационни затруднения, лоша грижа в семейството, или мястото на отглеждане и пр., които определят и *риска от заплахата, повторна и вторична виктимизация*,

Идентифицирани нужди на детето от лечение, потребности от сигурност, безопасност и благополучие; нужди от информиране, прилагане на специ-

ални мерки при участие в правните процедури; нужди от подкрепа и възстановяване, нужди от подкрепа на семейството.

Идентифицирани ресурси – стратегии за справяне и силни страни у детето, здравни, социални, за закрила, налични възможности за прилагане на специални мерки, терапевтични и рехабилитационни услуги, ресурси в семейството и общността на детето.

Първоначалната индивидуална оценка служи за да даде отговор дали детето се нуждае от медицински грижи, специална закрила, има ли риск от сплашване или продължаване на насилието?

Има ли ресурс в семейното обкръжение, какви нужди от подкрепа има детето, от каква информация се нуждае детето във връзка с извършеното престъпление, в интерес на детето ли е да бъде разпитвано, има ли противоречиви интереси с членовете на семейството. При наличие на противоречиви интереси, МЕ следва да осигури участие на защитник, законен представител, особен представител, придружител на детето, в зависимост от възможностите на националните законодателства.

Предварителната оценка показва дали детето ще бъде изслушано от специалист посредник в специализирано помещение, т.е. дали ще се приложи т.н. щадяща процедура и в каква степен:

- разпит в специализирано помещение за провеждане на разпит на деца от разследващ полицаи, специално подготвен за разпит на деца в присъствие на специалист психолог или педагог;
- разпит в специализирано помещение от специалист посредник;
- разпит с или без директен контакт с обвиняемия;
- разпит по „обичайната процедура“.

Предварителната оценка показва и кои интервенции да са първи – разпитът или помагащите дейности. Тук могат да се посочат редица трудности, които произтичат основно от недостига на компетентност и от противоречивостта в нея, които пречат действително да сме сигурни кое е по-добре и за детето и за правосъдието. От гледна точка на правосъдието изглежда, че е важно разпитът да е максимално близо по време до извършеното насилие, тъй като тогава информацията е най-достоверна. От гледна точка на психичното здраве има твърде различни тези, които понякога са по-скоро израз на професионални митове, отколкото на обективна оценка на нуждите на детето. Често например се казва „то е изтласкало събитието, не бива да се пита за него“, или „детето е твърде разстроено от ситуацията и не бива да говори“ и пр.

Кога да се направи цялостната оценка на детето?

Ние приемаме оценката като процес, който служи както за определяне на мерките и интервенциите, така и за оценка на тяхното въздействие и при

необходимост за препланиране. Обичайно се започва с предварителната оценка и се продължава нейното детайлизиране в зависимост от планираните стъпки. Когато се започне с информирането, определянето на законен представител и разпита, цялостната оценка се прави след приключване на участието на детето в правните процедури и тя е центрирана към нуждите от подкрепа и възстановяване. Когато се прецени, че е по-добре да се започне с помагачи интервенции, е необходимо да се пристъпи към цялостна оценка на случая. И в двата случая тя изисква мултидисциплинарен и мулти-институционален подход.

31. Смятаме, че експертите, които съдят и определил могат да гледат записа на разпита на детето, за да се избегне повторно питане на детето за един и същи неща. По този начин експертът може да зададе своите въпроси, избягвайки риска от вторична виктимизация.

Ние по-скоро смятаме, че разпитът трябва да се проведе възможно най-рано и с него да стартира официалното наказателно производство и то по начин, който позволява това да е единствен разпит, т.е. пред съдия и да е в присъствието на обвиняемия или негов представител. В такъв случай втори разпит ще се проведе само при постъпване на нова информация или обстоятелства по делото. В този смисъл цялостната оценка би трябвало да бъде след провеждане на разпита, като се опира и на информацията от него³¹.

Повечето специалисти в областта на психо-терапевтична подкрепа на деца, жертви на престъпление или насилие смятат, че терапевтичната работа е добре да започне след приключване на разследването и на участието на детето в него. Според нас е важно, ръководейки се от този принцип, все пак да се основаваме на оценката, която може да показва и нужди, които спешно трябва да бъдат посрещнати.

Идентифицираните нужди дават ориентация за планиране на мерки и дейности, а оценката на риска позволява да се определи степента на спешност на прилагането на всяка от тях.

Оценката на ресурсите позволява на професионалистите да приемат детето и неговото семейство като партньори, които имат свои силни страни и резилантни опори и да не ги третират само като жертви. Тя също така помага да се направи равностметка на наличните ресурси и при необходимост да се търси външна подкрепа. В България например има Специализиран мобилен екип за разпит и изслушване на деца, който може да се ползва в цялата страна. Също така броят на специализираните помещения за разпит, които удовлетворяват прилагането на всички специални мерки, нарастват (над 14) и вече са достъпни за ползване от всички региони в страната. Осигуряването на щадящи условия на разпит вече е по-скоро въпрос на организация и добра воля от страна компетентните органи.

3. 4

Методология на оценката на дете, жертва на престъпление

Оценката се основава на набрана информация и колкото повече е тя и чрез колкото повече инструменти е набрана е толкова по-надеждна. Информацията се набира чрез прегледи, интервюта, наблюдение, специализирани

методи за изследване като тестове, експертизи, преглед на съществуваща писмена информация като доклади, характеристики и пр.

32. Модел на интегрирана социална услуга в полза на правосъдието.
Наръчник, ИСДП, 2013;
Thomas D. Lyon,
J.D., Ph.D., 2005

Интервюто³² с детето, жертва на престъпление, както и други възрастни, които могат да дадат информация, факти и данни, за да се проведе проучването и да се изготви индивидуалната оценка.

При деца с дефицит на умения да се изразяват и да говорят е добре компетентните органи да разрешат да се ползват допълнителни техники и медиатори за проучване като анатомични кукли, куклени къщи, рисунки и пр.

Разпитът на дете трябва да се провежда по специализирана методика³³ от обучени за това специалисти. Практиката в различните страни показва, че това могат да бъдат специално обучени полицаи, специално обучени посредници като психолози, социални работници. В някои страни има практики на разделяне на тези функции в зависимост от възрастта на детето и извършеното престъпление. Ние смятаме, че децата на възраст до 14 г. и всички деца, жертви на сексуални посегателства следва да бъдат разпитвани от специалисти-посредници, които са независими от полицията.

33. Interviewing Children: A Methodology for Views of the Child Reports, 2011 © John-Paul E. Boyd ; Rosemary Vasquez, L.C. S.W. , 2000, <http://www.casenet.org/library/advocacy/interviewing.htm> , <http://www.hawaii.edu/hivandaids/Techniques%20For%20Interviewing%20Children%20In%20Sexual%20Abuse%20Cases.pdf> , <http://www.otago.ac.nz/law/research/journals/otago036312.pdf>

Смятаме, че преди да бъде разпитано детето, е добре да се извърши проверка на сигнала чрез разговори с възрастните, които са подали сигнала и които са в обкръжението на детето и могат да дадат информация за самото дете. Възрастните се интервюират от обучени полицаи, социални работници или психолози. Основните въпроси би следвало да са насочени към това да се изясни как е възникнало подозрението за престъпление или насилие над детето, мотивите за подаване на сигнала, контекстът на първоначалното разкритие на информацията за насилието; събира се информация относно ситуацията и положението на семейството; събира се информация за етапите в развитието на детето и общото състояние на детето. По този начин се избягва риска от вторична виктимизация, тъй като обикновено първите „разпити“, се отнасят към предварителните действия на разследващите органи и нямат стойност на показания за пред съда. В такава ситуация втори разпит е неизбежен. Макар, че правно той не се определя за разпит, за детето преживяването е същото.

Когато оценката се прави веднага след преживяното престъпление, детето трябва да бъде видно от медицинско лице, което да установи нуждата от специализиран преглед.

Добре е специализираният медицински преглед да се прави възможно най-рано и има предимство пред всички останали диагностични методи.

3.5

Основни понятия в оценката

Тук ще представим някои специфични понятия в оценката, които са свързани с изискванията на Директива 2012/29/ЕС.

Специални мерки за защита:

Мерки срещу вторична виктимизация (§53, §57, §58 от Директивата и чл. 23 и 24) – всички действия за ограничаване на броя на контактите с различни лица; за използване на видео и звукозаписна техника за запис на разпитите; за предотвратяване на неудобството на жертвата в съдебното производство като се ограничи визуалния контакт с извършителя, неговите близки и съучастници.

Рискът от повторно виктимизиране може да се дължи на различни фактори, изброени по-долу.

Индивидуалните особености на жертвата, по-конкретно:

- личностните особеност на жертвата като възраст, пол, пола идентичност или полово изразяване, етнически произход, раса, религия, сексуална ориентация, здравословно състояние, статут на пребиваване;
- връзка с извършителя на престъплението или зависимост от него;
- история на насилие или предишни престъпления и посегателства в живота на детето;
- когнитивна и емоционална зрялост, затруднения в общуването;
- увреждане (дали то е фактор за допълнителна уязвимост на детето и дали увреждането ограничава възможностите на детето да разкрие и да даде информация за правосъдието при стандартен подход, както преценката трябва да каже дали има нужда от допълнителна работа и специалист, който да помогне на детето да говори и разказва);
- готовността³⁴ на детето да участва в правни процедури (психически – емоционално и когнитивно; нивото на доверие от страна на детето към системата и другите непознати; физически и здравословно дали е в състояние да се включи в правна процедура);
- друго.

34. Оценката помага и да се прецени в каква степен детето е готово да потвърди вече веднъж съобщена информация за извършено насилие над него, което зависи от редица фактори. Един от ключовите фактори в тази посока е доверието, което детето има към човека, на когото съобщава за насилието. Това доверие не се пренася автоматично към системата на закрила и към професионалистите, които провеждат разпита на детето. Нивото на доверие и готовността на детето да разкрие отново факти на насилието пред нови и непознати за него лица трябва задължително да се прецени в тази начална фаза, за да се вземе решение относно най-подходящия начин да се организира и проведе разпита.

Вида и характера на престъплението:

- събира се информация за вида и тежестта на престъплението – дали е престъпление от омраза, от предрасъдъци или дискриминация, сексуално насилие, насилие при близки взаимоотношения и дали извършителят е бил в позиция на контрол и др. (сексуалните посегателства и сексуалната злоупотреба с деца, трафик, експлоатация на деца са с по-голяма тежест, която трябва да се отчита, според Директивата 2012/29/ЕС тези престъпления са с по-висок риск за виктимизация на пострадалия, който също трябва да се отчита);
- Събира се информация за извършителя – познат или непознат; от близкото обкръжение на жертвата или не; дали детето е в конфликт на лоялност по отношение на извършителя;

- Извършителят има ли непосредствен достъп до жертвата или достъпът е ограничен;
- мястото на извършване (то има връзка относно това какви специални мерки да се вземат и най-вече къде да се изпълнят, за да се гарантира безопасност и сигурност за жертвата);

Обстоятелства на извършване – събира се информация за:

- използване на заплахата (към жертвата или близки за нея хора), насилие, принуда, изолация, съблазняване;
- намиране на жертвата в ситуация на зависимост от извършителя – икономическа, емоционална поради социални връзки и отношения и др.

3. 6

Сфери на намиране на информация за индивидуалната оценка на дете, жертва на престъпление

Рамката за оценка, която предлагаме съдържа набор от зони/сфери на проучване, които помагат на специалистите да се ориентират и прави предвидима необходимата информация. Зоните са изведени от теорията и практиката на социалната работа със случай, закрилата и подкрепата на деца, преживели насилие, изследванията и оценките на пилотното прилагане на практики на дружелюбно към децата правосъдие в страните партньорки по проекта.

Рамката не е формуляр и всеки професионалист може да я допълни, или да пропусне определени данни, когато те не са съотносими със случая. Например информацията, свързана с образование, социална интеграция и др., може да бъде важна за някои случаи на деца и да бъде ненужна при други. Историята на живота, и преди всичко историята на насилие, може да бъде релевантна към случаи на престъпление към дете, може и да не бъде. Рамката дава опори в търсенето на данни, които да позволят формулиране на професионални заключения и същевременно дава свобода на специалиста да се води от конкретния случай.

Рамката включва една формална, задължителна част, в която се вписва кой дава заявката, какъв е поводът за такава заявка и какво е предназначението на оценката. Там също се вписват данните на детето, и неговите близки. Много важно е също представянето на методите, които са ползвани за намиране на информация.

Поводът за искане на оценка може да бъде сигнал за извършено престъпление, насилие или сигнал за съмнение за извършено насилие. Важно е да се знае каква е причината да се назначава оценка и да се отбележи, още при въвеждането в оценката. Стартирането на оценката, стъпките за нейното извършване, представянето на резултатите от предварителната оценка и последващите действия би трябвало да са предмет на споразумение, протокол,

който да действа на местно ниво. За пилотирането на модела ние приемаме, че оценката стартира с първата среща с подалите сигнала, детето и неговото семейство. Първоначалната оценка на риска за детето е определяща за последващите стъпки, времето за извършване на оценката и предприемането на първите интервенции – лечение, разпит, мерки за закрила и пр.

3. 7

Предложение за рамка за оценка на дете, жертва на престъпление

РАМКА ЗА ОЦЕНКА НА ДЕТЕ, ЖЕРТВА И/ИЛИ СВИДЕТЕЛ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

1. Лични данни

Име, презиме, фамилия:	
Дата на раждане и възраст:	
Пол:	
ЕГН:	
Индивидуални особености, повишаващи уязвимостта:	<p>Да се обърне особено внимание на етнически произход, раса, религия, увреждане</p> <p>сексуална ориентация,</p> <p>здравословно състояние</p> <p>друго</p>
Информация относно правното положение на детето	<p>Родителски права</p> <p>Мерки за закрила</p> <p>Настойничество</p> <p>Статут на пребиваване</p> <p>Друго</p>
Имена, адрес, тел.: (на родители/ настойници)	Има ли сигурна семейна среда, удовлетворени ли са потребностите от сигурност, безопасност на детето?

Данните от този раздел се набират от ключовия специалист с подкрепата на социален работник от структурите за закрила. Ключовият специалист е добре да бъде от специализирана структура за застъпничество и подкрепа на деца, жертви на насилие и на престъпления. Структурата се определя в споразумението за взаимодействие на МЕ на местно ниво.

2. Описание на заявката:

От кого?	
Повод за оценката	– сигнал за извършено престъпление срещу детето, или член на неговото семейство, насилие, злоупотреба, друго
Предназначение (от кого и за какво ще се използва)	
Дата:	
Срок:	

Данните от този раздел се набират от ключовия специалист с подкрепата на социален работник от структурите за закрила и представител на полицията.

3. Източници на информация

Интервюта с детето:	Кога, колко време, брой
Срещи, проверки с други лица: Тестове, изследвания, експертизи и пр.	Кога, с кого, в каква връзка с детето, с извършеното престъпление и пр. Медицински, психологически – кога и от кого се провеждат
Документация: доклади, характеристики и др.	Кога, от кого, в каква връзка с детето, с извършеното престъпление, със семейството и пр.
Друго:	

Данните от този раздел се набират от ключовия специалист с подкрепата на всички членове на МЕ.

4. Други данни

Дата на представяне на оценката:	
Дата на следващо актуализиране на оценката:	

Данните от този раздел се набират от ключовия специалист с подкрепата на всички членове на МЕ.

5. Екип по случая:

Ключов специалист:	
Прокурор:	
Полицай:	
Водещ социален работник от системата за закрила:	

6. Характеристика на актуалната ситуация на детето.

6.1. Вид и характер на престъплението/ насилието	
Вид и тежест на престъплението	Дали е престъпление от омраза, от предразсъдъци или дискриминация, сексуално насилие, насилие при близки взаимоотношения и дали извършителят е бил в позиция на контрол и др.
Продължителност и интензивност	<ul style="list-style-type: none">• роднина/близък• живее/не живее с детето• има/няма възможност за продължаване на насилието• има/няма възможност за заплаха;• има/няма зависимост на жертвата от извършителя;• друго
Място на извършване	
Друго	
Извършител/извършители:	
Предприети правни процедури	<ul style="list-style-type: none">• от кого?• какви?• кой гарантира интереса на детето
Друго (важна допълнителна информация)	
6.2. Характеристика на състоянието на детето:	
Здравно	Наранявания, физически травми, заболявания и др.
Емоционално	Тревожност, страх, безпокойство, шок неадекватност, не разбира ситуацията агресия, затваряне, отхвърляне и пр. във връзка с възрастта, изоставане, забавяне
Когнитивно Поведенческо Ниво на развитие Езиково развитие	Какъв език говори, набор от думи, експресивност
Как приема насилието, което се е случило?	

Какви симптоми се наблюдават?	Физически, поведенчески, емоционални
Има ли други проблеми, които се наблюдават?	
Друго	
6.3 Кой полага грижи за детето?	
(попълва се от социалните служби/ закрила на детето) Друго (допълнителна важна информация)	Жилищни условия, качество на грижите (обща характеристика) <ul style="list-style-type: none"> • има ли връзка между полагащия грижи и извършителя? • мястото на отглеждане осигурява ли сигурност на детето? • има ли нужда от специални мерки за закрила
6.4. Образование	
Посещаване на училище/ детска градина;	<ul style="list-style-type: none"> • отношение към ученето, успех и пр.; • значими възрастни • връзки и отношения с връстници • Друго (допълнителна важна информация)
6.5. Социална интеграция	
Значими възрастни	
Социална мрежа на детето	
Друго (допълнителна важна информация)	

Информацията по този раздел се набира от ключовия специалист с участието на всички членове на МЕ. Информацията за престъплението се набира с помощта на полицията и прокуратурата, за останалите зони с помощта на социален работник от системата за закрила.

7. История на живота (ако е необходимо)

Характеристика на грижите през ранното детство	
Кой е полагал грижи?	
Данни за предишно насилие	<ul style="list-style-type: none"> • данни за малтретиране, negliжиране в семейството • данни за малтретиране или negliжиране извън семейството
• друго (допълнителна важна информация)	

Семеен статус и родителски капацитет	<ul style="list-style-type: none"> • структура на семейството • семейни отношения и роли • връзки и привързаности • грижа към детето/децата • трудности, конфликти • стратегии за справяне с трудности • друго
Друга важна информация, свързана с насилието	
Алтернативна грижа (ако е релевантно)	<ul style="list-style-type: none"> • вид на грижата (близки и роднини, приемна грижа, специализирана институция, ЦНСТ) • период на алтернативна грижа • значими възрастни • връзки и отношения с връстници; • капацитет на грижата
Образование	<ul style="list-style-type: none"> • къде • кога • значими възрастни • връзки и отношения с връстници • справяне с образованието • друго

Данните от този раздел се набират от ключовия специалист с подкрепата на социален работник от структурите за закрила.

8. Личностни ресурси и стратегии за справяне (за нуждите от подкрепа)

Емоционално – психологически	Приемане, вписване в семейство, принадлежност, инвестиране и пр., разбиране и представа за себе си (самооценка), отношение към себе си, самоуважение, самочувствие;
Когнитивно развитие	мотивация за учене, проектиране в бъдеще, иновативност, реализация
Социални отношения	поведение, автономност, социална комуникация в общността, статус, социална геносоциограма и пр.
Нагласи, ценности, вярвания	
• разбиране за смисъл	
• нагласи към другите	

• ценности	
• друго	
Стратегии за справяне с проблеми, резилиантност	
• капацитет за разбиране на ситуацията;	
• капацитет за приемане на ситуацията решаване на проблемите;	
• способност да изразява чувства, емоции;	
• ресурси в детето ;	
• друго	

Данните от този раздел се набират от ключовия специалист с подкрепата на психолог.

9. Социални ресурси за подкрепа и възстановяване

Ресурси в неформалното обкръжение	
Услуги за подкрепа и възстановяване: <ul style="list-style-type: none"> • здравни и терапевтични услуги • социални услуги • рехабилитационни услуги • други 	

Данните от този раздел се набират от ключовия специалист с подкрепата на социален работник от структурите за закрила.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНА ОЦЕНКА – СТАНОВИЩЕ:

1. Характеристика на състоянието на детето и силни страни и ресурси

Развитие

Последици от насилието

Наличие/отсъствие на подкрепяща и сигурна среда

Готовност за участие в правни процедури

.....
.....

2. Основни рискове (описват се основните рискове, както следват):

- от продължаване на насилието, от повторно виктимизиране,
- от сплашване или отмъщение от страна на извършителя или хора, изпратени от него;
- от виктимизиране от участие в правни процедури
- друго

.....

3. Основни нужди (описват се основните нужди, както следват):

- от закрила, правна или друга защита;
- от подкрепа, от лечение и психо-социално придружаване;
- от специални мерки във връзка с осигуряване на приятелско към детето правосъдие – информирание, придружаване, от щадящи практики на участие в правни процедури;
- друго

.....

4. Препоръки на експерта/експертите

- по отношение на участието в правни процедури
- по отношение на необходимост от закрила
- по отношение на подкрепата и терапията
- друго

.....

.....

4. Клинична оценка на деца, жертви на насилие

ДАНИЕЛА ВИДЖАНО, вещо лице към Съда в Рим

При клиничната оценка на детето жертва на злоупотреба е добре да се има предвид професионалната рамка и роля, в която се действа (вещо лице към съда, консултант на прокуратурата, професионалист на социално здравна служба) и възлагащия орган. Клиничната оценка е в помощ в съдебния контекст и представлява един инструмент за оценка и анализ на личността на детето жертва.

По принцип клиничният психолог е призван да оцени у детето когнитивните, емоционални и поведенчески процеси. Професионалистът трябва да познава и да прилага процедурите, правилата и изискванията на юридическия контекст и трябва да притежава когнитивни, емоционални и социални умения.

При извършването на оценката на дете, жертви на насилие и малтретиране, е важно да притежава способността за съпричастно изслушване и умения за емоционално спокойствие и стабилност, за да извърши проучването: 1) на семейното положение на детето чрез снемане на анамнеза и събиране на данни и информация, 2) на стила на когнитивното и психологическо функциониране на субекта, 3) на декларативните разкази във връзка с жалбата за престъпление, 4) на изразителната, игрова и тестологична комуникация.

Клиничната оценка може да бъде поискана за различни цели и от различни фигури; например може да бъде поискана от страна на Съда за малолетни и непълнолетни, за да се прецени психологическото състояние на детето относно специфични проблеми на развитието и изготвяне на терапевтично лечение и интервенции за защита или пък Обикновеният Съд може да поиска оценка относно специфичните умения на дадено дете във връзка с неговата възможност да свидетелства за установяване на хипотеза за престъпление/ злоупотреба.

Въпреки че инструментите на разследването са всъщност аналогични и има доста препокриване в сферата на оценката, различността на целта, която се гони е определяща за въпросната клинична и оперативна перспектива.

Като обща рамка е важно да се има предвид, че при психологичната оценка на детето е необходимо преди всичко да се:

- направи диагноза на развитието на различните функции на субекта;
- развие хипотеза относно връзките на обич в историята му на привързаност;
- задълбочат познанията на отношенията със семейната, училищната и социалната среда;
- прецени наличието на евентуален проблем, сравним с наличието на преживяване от травмиращ вид;

- изготви индивидуален профил с помощта на протокол за психологическо изследване;
- проучи възможността за терапевтичен проект.

Относно преценяващото следствие в съдебната система, където се загатва възможността за престъпление, от което настъпва вреда за дете, е важно да се подаде сигнал за наличието на някои обективни граници.

Преди всичко възможността клиничната оценка на детето, потърпевша страна в съдебното производство, да може да бъде обусловена от запознането на професионалиста с информация и данни относно хипотезата за престъпление в ущърб на детето преди още да познава субекта.

Наличието на хипотеза за престъпление може да „насочи“ вниманието на професионалиста към търсене на истиността на фактите, като обуславя работата на познание на детето в сложността на неговото психологично функциониране, в което се включва също и психологията на травмиращото събитие.

Този риск може да бъде намален посредством прилагането на диагностични инструменти с относителна достоверност относно диагностицирането на злоупотреба, но добра клинична надеждност за нуждите на диагностициране на проблем, сходен с травмиращо преживяване.

В италианските научни среди има частично съгласие при прилагане на диагностичните процедури, на критериите за оценка и на показателите при злоупотреби с деца.

Подходящо е да се говори за психологическа диагноза на детето като за един процес на изграждане, в който клиничните хипотези, които се открояват трябва да бъдат резултат от свързването на всички явили се елементи по време на оценката и трябва диалектически да са съотносими и да се интегрират с всички останали части на диагнозата, особено тези, свързани с диагнозата на семейството и на родителите и на социалната диагноза.

Утвърдено е сред научните среди при определяне като фактори за изследване при клиничната оценка на детето следните сфери:

а) Анамнеза на развитието относно различните линии на развитие:

- от зависимост към емоционална независимост: развитие на привързаността в ранната връзка майка-дете и в отношението на детето с родителите;
- от кърмене към естествено хранене;
- от незадържане до контрол на сфинктерите;
- от егоцентризъм към общителност;
- от тялото към играта, към мисленето със символи;
- въображение и представа за родителите у детето.

б) Оценка на когнитивното развитие, на способността да **научава** и на невропсихологичните функции, с особено внимание на **паметта**, на **внимание-то** и на **организиране на времевия диапазон**.

в) Анализ на поведенческите симптоми: представлява една основна среда на изследване, особено относно преживяванията и симптоматичните поведения, свързани с преживяно събитие от травмиращ вид.

По-специално предмет на оценката са вътрешните преживявания на младата жертва, отчетено според Схемата на Финкелор (1984) относно:

- **Травматична сексуализация:** определя се от принудителното и насилствено естество, присъщо на злоупотребата, което предизвиква у детето натрапчиво поведение и държание, които разкриват сексуални познания и интереси нетипични за възрастта, сред които се открояват натрапчивото мастурбиране и сексуализирана агресивност.
- **Предателство:** депресивни прояви и поведение на силна зависимост като реактивна проява на болезнено осъзнаване, че са били използвани като инструмент в едно отношение на зависимост и на доверие.
- **Безсилие:** това е преживяване на "отчуждаване" на Аз-а, при което се губи волята и желанието да се противопоставя, но също така и да се израства. Явяват се признаци на силно притеснение (тревожност, страх, фобии, нощни кошмари и други нарушения на съня, напикавания...) чиито симптоми изразяват наличието на нарцистично страдание и на самоунижение.
- **Стигматизиране:** чувство на вина, срам и презрение, до поведение на самонараняване и саморазруха, предизвикани от приемането на стигмата, особено в момент след откровение.

Сред проявите на симптоматични поведения сред децата са разгледани :

- **Симптоми на терзания:** нарушения на съня, на храненето, нарушения на контрола на сфинктера, соматизация и пост-травмично стресово разстройство (PTSD);
- **Диссоциални реакции и интерични симптоми:** състояния на амнезия, сънуване с отворени очи, разстройства на множествено раздвояване на личността;
- **Депресия:** от епизодични и реактивни форми до поведение на самонараняване и суицидно поведение;
- **Сексуализирано поведение.**

Симптоматичното поведение представлява широка и разнородна гама от клинични прояви на детето, необходими за изграждане на диагностично становище, но не директно показателни за една диагноза с клинична сигурност относно случай на злоупотреба.

Степента за указване на злоупотреба, приписана на клинични симптоми и признаци, трябва внимателно да се разглежда както в зависимост от степен на специфичност, по която има по-голяма конверсия в литературата, така и по отношение на комбинацията с всички клинични елементи относно профила на личността и клиничната анамнеза.

г) **Психодиагнозата** относно изследването на вътрешния свят:

- психическо функциониране на детето от гледна точка на принципа на реалност и на организиране на мисълта;
- прояви на травматичен стрес (от изоставяне, от преследване, от раздяла от смърт);
- ниво на нарцистична и предметна инвестиция;
- вътрешните представи на фигурите на родителите.

Инструментите, които клиничният психолог има на разположение в процеса на оценката са:

- **анамнестичен разговор** с родителите и/или с други свързани възрастни;
- **клиничен разговор**;
- сесия на **съвместно наблюдаване** родител – дете;
- наблюдаване на **свободна и структурирана игра** (игра с пясък, на къща с герои, театрални игри като с марионетки);
- администриране на **проективните тестове**:
 - 1) рисунки: дърво, човешка фигура, семейство, свободна тема,
 - 2) Patte-Noire
 - 3) ТАТ (САТ)
 - 4) Приказки на Дус
 - 5) Тест за оценка на семейните нагласи (Family Attitude Test)
 - 6) Роршах

Тези изследователски инструменти могат да бъдат допълнени с други психодиагностични инструменти съобразени с възрастта, развитието и състоянието на изследваното дете.

Що се отнася до областите, изследвани в съдебни производства по отношение на децата като потърпевша страна, от клиничния психолог основно магистратурата изисква да прецени два основни аспекта:

1. Поведение на детето да свидетелства (*интелектуален и емоционален профил*): или потвърждаване на неговата способност да възприема информация, да ги свързва с други информации, да си ги спомня и да ги изразява в една обща визия, да се прецени според възрастта, емоционалните условия, които регулират неговите връзки с външния свят, на качеството и на естеството на семейните взаимоотношения;

2. Достоверност: да се различава от меродавността на доказателството, което касае изключителното задължение на съдията. Насочен е да изследва начина, по който детето жертва е преживяло и преработило случката по начин да се отсее искреността, изопачаването на фактите и лъжата.

Касационен съд – III Наказателен отдел – Решение от 17 януари 2007 – 8 март 2007 е, на практика, постановил, че *“най-първите показания са тези, които са най-надеждни именно защото не са замърсени от външни събития, които могат да изменят спомена за събитието. Разследването на генезиса на първите разкази винаги е подходящо, за да се изключи наличието на евентуални фалшиви спомени”*

За да бъде изчерпателна, оценката трябва да има като предмет **изследване на интелектуалния и емоционален профил на детето** (ниво общо възприемане, способност за спомняне на автобиографични събития и интегриране на информацията в обща визия, лингвистично-изразителна способност, ниво на внушаемост и евентуално наличие на фалшиви спомени) и **анализ на общото ниво на познание** посредством тест за интелигентност:

- WIPPSI (Wechsler, 2008);
- WISC-R (Wechsler, 2006)
- Вербални доказателства (информации, прилики, измерване на памет, аритметика, речник, разбиране)
- Тест за изпълнение (довършване на фигури, лабиринти, изобразяване на истории, шифър) или Рейвън (CPM, Raven, 1947;1984)

Като се има предвид, че клиничната оценка е един продукт на добре дефиниран процес, продиктуван от процедури, цели и психо-диагностични валидирани инструменти и все пак повлияна от оценъчно-терапевтичния стила на психолога, който поема детето жертва и започва процеса на опознаване и на първия доклад помощ.

В действителност при диагностичния процес винаги присъстват елементи с терапевтична стойност, като клиничното поведение при контакт с детето трябва да бъде активно и съзидателно, а не пасивно и разрушително. (Фридрих, 1990)

Подходът на **съпричастно наблюдаване** при диагностичния процес се характеризира с емпатично внимание и изслушване в едно емоционално взаимодействие, като участието на целия апарат на възприемане на професионалиста предразполага към споделяне и разбиране на преживяното от детето.

Именно чрез такова поведение вещото лице/консултантът към съда, а също и терапевтът пристъпват към интерпретирането и изработването на произведения от детето клиничен материал и извършват добре службата си както към магистратурата, така и към детето, като дават на последното опита за оценка по повод направата и проверката на собствените му преживявания.

Част
2

Интегриран подход
за справедливо правосъдие
и подкрепа на жертвите
на престъпление:
европейски практики

1. Методология на проучването

В настоящия раздел са представени различни практики за гарантиране на правата, защитата и подкрепата на деца, и в някои случаи цени, жертви или свидетели на престъпление. Проучването обхваща шестте европейски страни, в които са проведени и националните проучвания на ситуацията на деца, жертви или свидетели на престъпление. Описаните практики не са задължително изчерпателни или представителни за ситуацията на национални ниво в съответните страни. Избраните практики са определени по един основен критерий, а именно прилагането на интегриран подход, който да гарантира защитата и възстановяването на деца, жертви или свидетели на престъпление, както и най-добрия интерес на правосъдието.

Два са основните акцента на проучването:

- 1) представяне на практики за щадящо изслушване на деца и придружаване по време на правни процедури;
- 2) представяне на услуги за закрила и възстановяване на жертвите.

2. Добри практики за гарантиране на правата и подкрепата на деца, участници в правни процедури в педиатричните медико-правни звена във Франция

МАРИ-ЛОР ЖОЛИВО, La Voix de l'Enfant
ОЛИМП ИДРИСИ, La Voix de l'Enfant
МАРТИН БРУС, La Voix de l'Enfant
ОДИЛ МОРИС, La Voix de l'Enfant
КЛОДИН БЮРГЕ, La Voix de l'Enfant

Франция разполага със задоволителен като цяло набор от правни и административни инструменти за защита на деца жертви. При прилагането им обаче се срещат трудности и бяха установени редица недостатъци. Във френското законодателство например не е предвидено извършването на индивидуализирана оценка на потребностите. Освен това не се отчитат специфичните нужди от защита на децата. Независимо от това следва да се отбележи инициативата на местно равнище на някои работещи със и за децата професионалисти, осъществили проекти в тази област.

Административната защита на децата се отнася за всяко дете в опасност или за което има риск, да бъде изложено на опасност. Защитата на децата и це-

лите на Социално подпомагане на деца (Aide Sociale à l'Enfance) са определени в Кодекса за социалното подпомагане и семействата. Различните мерки за защита и превенция имат за цел да гарантират мястото на семейството, да осигурят неговото приобщаване, да предложат индивидуални грижи, да осигурят превенция на ранен етап и да гарантират интереса на детето.

От съдебна гледна точка, защитата на децата в опасност се гарантира от детския съдия, когато *„здравето, сигурността или моралът на непълнолетно лице с ограничена дееспособност са застрашени или ако условията за неговото възпитание или за неговото физическо, емоционално, интелектуално и социално развитие са силно влошени“*⁴¹. За да оцени положението на детето, детският съдия постановява съдебни мерки за провеждане на разследване, с цел събиране на информация, свързана със социално-възпитателни аспекти от живота на детето. Той възлага изпълнението на мерките на определена служба към Социално подпомагане на деца на Окръжния съвет или на асоциация. Освен това той предприема действия, насочени към подпомагане на децата и техните семейства да преодолеят трудностите, и постановява наблюдение на възпитанието и образованието им.

Дете, което е жертва на малтретиране и/или сексуално насилие е „преди всичко страдащо дете, а след това ищец или тъжител!“ Отчитането на тези страдания, както и търсенето на правната истина изискват да се премахнат преградите пред органите и службите, които се грижат за детето жертва.

Важно е на тези страдащи деца да се предоставя цялостна и мултидисциплинарна подкрепа. За тази цел федерацията от асоциации „Гласът на детето“ (Voix De l'Enfant) реши да разработва проекти, които да са в съответствие с интегриран и мултидисциплинарен подход, чиято основа цел е да се изслушат децата жертви на сексуално насилие и други форми на малтретиране.

2.1

Общ контекст на създаването на Педиатрични медико-правни звена (ПМПЗ)

През 1997 г. борбата срещу малтретирането на деца е обявена за основна национална кауза. Установени са значителни недостатъци в предоставянето на грижи на деца жертви, както от съдебна, така и от медицинска и социална гледна точка. По това време положението може да се сравни с „гара с влакове, като всеки се намира на съответните релси, но те не се пресичат“. Децата обаче са чувствителна и уязвима група от населението, която заслужава грижи и специално внимание поради тяхната слабост. Поради това се налага да се осъзнае необходимостта от специално третиране на децата жертви.

Законодателен контекст през периода

Ето защо, с цел да се осигури защитата на деца жертви на малтретиране, законодателят е предвидил набор от съдебни и административни мерки за защита. От съдебна гледна точка **Закон 98-468 от 17 юни 1998 г.** въвежда в Наказателно-процесуалния кодекс разпоредби, свързани с превенцията и наказването на сексуални престъпления, както и със защитата на деца.

Съгласно посочения по-горе закон по-специално окръжният прокурор или съдията-следовател назначава управител *ad hoc*, когато защитата на интересите на детето не се осигурява напълно от неговите законни представители или от някой от тях. Предвидена е и възможността за се извършва аудио-визуален запис или само аудиозапис на всички разпити/изслушвания на дете жертва на сексуални престъпления.

От друга страна, макар законът от 1998 г. да не предвижда конкретно място за провеждане на разпита на детето жертва, в **циркулярно писмо CRIM 99-4 от 20 април 1999 г.** относно аудио-визуалния запис или аудиозаписът на разпита на деца жертви на сексуални престъпления се посочват местата, където може да се проведе разпитът (полицейското управление, съдебна институция, пригодени специално за тази цел помещения). В посоченото циркулярно писмо се предвижда също така с разрешение на съдията присъствието на трето лице до детето.

Аналогично, в **циркулярно писмо DACG № 2005-10 от 2 май 2005 г.** относно подобряване на съдебното разглеждане на дела, свързани с престъпления от сексуален характер, се препоръчва да се подобри подкрепата за детето жертва и грижите за него. В него се изтъква по-специално, че е важно присъствието на трето лице, тъй като това може да успокои детето и да подпомогне разследващите служители при провеждането на разпита.

Освен това законът от 1998 г. предвижда, че *„децата жертви могат да бъдат подложени на медико-психологичен преглед с цел да се прецени характера и тежестта на вредата и да се установи дали тя изисква подходящо лечение или грижи“*.

Накрая, **Закон № 2007-291 от 5 март 2007 г.**, насочен към засилване на баланса на наказателното производство, въвежда нови мерки за защитата на децата жертви на престъпления от сексуален характер.

От една страна, той предвижда задължително записване на разпитите на детето² и позволява използването на видеоконферентна връзка за очна ставка с обвиняемия или разпита на детето по време на съдебното заседание³. От друга страна, съгласно закона задължително е предоставянето на помощ на детето жертва от адвокат по време на разпита от съдия-следовател.⁴

Що се отнася до административната защита на деца в опасност, **Закон № 2007-293 от 5 март 2007 г.**, с който се реформира защитата на децата, въвежда основни насоки в административната система. Той има за цел по-специално усъвършенстване на системата за предупреждение за деца в опасност

2. Член 706-52 от Наказателно-процесуалния кодекс

3. Член 706-71 от Наказателно-процесуалния кодекс

4. Член 706-51-1 от Наказателно-процесуалния кодекс

или за които съществува риск от излагане на опасност чрез въвеждане на понятието „обезпокоителна информация“.

Законът подобрява и обработката на отнасяща се до тези деца информация чрез създаването на „Отдели за събиране, обработка и оценка на обезпокоителна информация“ (CRIP) – единно и централизирано място под ръководството на окръжния съвет. Освен това председателят на окръжния съвет отговаря за наблюдението на детето, за непрекъснатостта и последователността на действията. Законът предвижда също така създаването във всеки окръг на „Обсерватория за защита на детето“.

Накрая, Законът от 5 март 2007 г. въвежда промяна в професионалната тайна и обмена на информация. Принципът на професионалната тайна продължава да се прилага, но са предвидени изключения, от една страна, за всеки професионалист в случай на лишения или злоупотреби, на които е подложено детето, и от друга страна, за лекари в случай на физическо, сексуално или психологическо или друг вид насилие. Освен това съществува задължение за незабавно съобщаване на обезпокоителна информация и за обмен на секретна информация с цел да се прецени положението.

Недостатъци, установени в общия контекст на периода

Всички професионалисти, работещи за и със деца, вече са длъжни да осигуряват специално третиране на децата жертви. Незабавно след разкриването на престъпленията или при съмнение за такива, е необходимо да се извърши социална, медицинска и психологическа оценка на жертвата и на нейната семейна среда. Въпреки това недостатъците и слабостите в това отношение са значителни.

Що се отнася до условията на провеждане на разпита на деца жертви, записването му е задължително и се извършва в началото на предварителното разследване. Въпреки това в нито един текст не се посочва броят на разпитите, които трябва да се проведат, а осъществяването им е по преценка на разследващите служители и магистратите.

Освен това, въпреки че съгласно френския закон първият разпит трябва да бъде записан, нищо не е предвидено за следващите разпити. Трябва обаче да се отбележи, че този запис се използва в редки случаи на следващите етапи от производството, като по този начин детето е принудено да бъде повторно изслушано или изправено пред предполагаемия извършител в кабинета на съдията-следовател, а след това пред наказателния съд или апелативния наказателен съд.

Що се отнася до условията на разпит на детето жертва, законът от 17 юни 1998 г. не предвижда специално пригодно за целта помещение. Разпитите на деца се провеждат в повечето случаи в полицейските участъци, а записването не се извършва систематично поради липсата на техника или лошо качество. Въпреки това някои полицейски бригади разполагат със стаи, на-

речени „Мелани“, които са оборудвани с необходимата техника за запис на разпитите.

Един от установените недостатъци на френската система е липсата на координация между приемането на детето, разпита и медицинските прегледи. Поради това детето често е принудено да повтаря историята си и да преживява отново събитията.

Освен това, в нито един документ не се препоръчва подготовката на детето за разпита. Всъщност, на практика в полицейските управления често няма специализирани бригади, не се предоставя специален прием, нито се извършва подготовка на децата жертви.

В действителност, не са редки случаите, в които тези деца чакат в коридорите, а понякога и заедно с предполагаемия извършител.

Накрая, буди съжаление фактът, че на цялата територия на страната не е въведена обща практика в рамките на териториалната компетентност на всеки окръжен съд, която да се използва от специалистите в тази област.

Така екипът на френската федерация на асоциации „Гласът на детето“ (Voix De l'Enfant) установи, че не се събира достатъчно информация от детето в подходящи условия. Освен това разделянето на участващите служби на институционално равнище не позволява цялостно и мултидисциплинарно отчитане и задоволяване на потребностите на детето жертва.

Ето защо с цел осигуряване на защитата на деца жертви и в изпълнение на Закона от 17 юни 1998 г., Voix De l'Enfant създаде Педиатрични медико-правни звена (наричани по-нататък „ПМПЗ“) към болничните центрове за деца жертви на сексуално насилие или на други посегателства.

Освен това неотдавна в Окръжния съд и в полицейското управление на гр. Анже бяха създадени стаи за защитен разпит и очна ставка. Voix De l'Enfant счита, че тази инициатива е в съответствие с целта за предоставяне на цялостна подкрепа на детето жертва още от първите разкрития и в хода на цялото производство.

ПМПЗ и стаите за защитен разпит и непряка очна ставка бяха избрани да бъдат представени като добри практики в предоставянето на грижи от френското правосъдие на дете жертва на престъпление. Макар всяка от тези служби да изпълнява определена функция, важно е да се отбележи, че всички те участват в процеса на осигуряване на защита, като всяка участва в предоставянето на пълна и ефективна грижа на детето жертва.

2. 2

Обща и/или конкретна цел

Най-напред следва да се отбележи ролята на Отделите за събиране, обработка и оценка на обезпокоителна информация (CRIP), които трябва да се намесят в началото на процеса на защита. Обезпокоителна информация означава „*всеки елемент от информация, включително медицинска,*

който дава основание да се счита, че детето е в опасност или е в риск от излагане на опасност, може да не нуждае от помощ и трябва да бъде прехвърлено на окръжния отдел за оценка и предприемане на последващи действия“.⁵

Целта на Отделите за събиране, обработка и оценка на обезпокоителна информация (CRIP) е да централизира на окръжно равнище и да събира на едно място цялата обезпокоителна информация, отнасяща се до деца в опасност или в риск да бъдат изложени на опасност, за да се предотврати загубата на тази информация. Освен това този отдел извършва обработката и оценката на обезпокоителната информация. Всъщност тя е обект на обработка, която предполага известно време за оценка, като целта е да се изготви диагноза на положението, за да се определи дали детето е в опасност или е в риск да бъде в опасност.

Що се отнася до ПМПЗ, както и до стаите за защитен разпит и непряка очна ставка, основната и главна цел е тези места да приемат дете жертва при сигурни и осигуряващи безопасност условия и то да бъде изслушано във възможно най-добри условия от обучени мултидисциплинарни професионалисти. Доколкото е възможно, следва да не се допуска детето да преживява нови травми по време на различните етапи на наказателното производство, като се има предвид, че повтарянето на вече казаното, означава повторно преживяване.

По-специално ПМПЗ, които са замислени и създадени от Voix De l’Enfant, са открити в болнична среда, често в педиатрично отделение. Те предлагат единство на място, време и действие за професионалистите и за децата жертви, както и предоставяне на цялостни грижи в сигурно и спокойно място. Тези специфични места дават подходящ отговор на потребностите на детето от медицинска, социална и съдебна гледна точка, както и за разследването и установяването на истината.

Всъщност счита се, че болницата е най-подходящото място за предоставянето на подкрепа на деца жертви на сексуално насилие или малтретиране. Целта е да се предотврати стигматизацията и да се запази анонимността, тъй като детето няма да бъде разпознато като жертва на насилие.

Целта на ПМПЗ е да определи също така, веднага след настаняването на детето в отделението, евентуалната му съдебна или административна защита и да започне осигуряването на мултидисциплинарна подкрепа. Тази подкрепа на детето в ПМПЗ позволява разпитът му да се проведе в подходяща среда от служители на криминална полиция или полицаи, придружени от психолог. Това дава възможност също така всички медицински и психологически прегледи, необходими за разследването, да се извършват на място.

От друга страна, за да се осигурят на децата тези условия по време на цялото производство, Voix De l’Enfant и всички заинтересовани професионалисти потърсиха по-адаптиран отговор на разпитите пред съдия-следователя и по време на очните ставки. В резултат на това федерацията създаде първата защитена стая за разпит в Окръжния съд на гр. Анже, както и стая за непряка очна ставка в централното полицейско управление.

Тези специални места подобряват условията за осигуряване на подкрепа и за разпит на деца жертви по време на цялото производство до съдебния процес. На практика те позволяват децата да бъдат изслушани от длъжностно лице или магистрат без да се срещат директно с предполагаемия извършител на престъплението и да свидетелстват без да присъстват физически в съдебната зала.

2.3

Практика

След подаването на сигнал или на жалба до прокуратурата, тя сезира компетентната полицейска служба, за да бъде отведено детето (предполагаема) жертва в болницата в ПМПЗ. Това позволява да се извършат на едно място медицински прегледи, да се предостави психологически подкрепа и да се насочи детето към квалифицирани професионалисти.

Най-често детето жертва и неговото семейство или лицето, което има родителски права, се посрещат от социален(и) работник(ци), медицинска(и) сестра(и) или психолог(зи). След това те се запознават с обстановката и със служителите. Следва подготовка на детето за разпита. Целта е да се установи рамката на процедурата и, доколкото е възможно, да се разсеят страховете на детето. Трябва да се спечели доверието на детето и да бъде информирано за провеждането на разпита, за значението на аудиовизуалния запис и за по-нататъшното развитие на производството. Подготовката на детето за разпита дава възможност да се разберат чувствата му, душевното му състояние, като по време на разговора не се обсъждат събитията.

Освен това е възможно и друга подготовка пред съдията преди разпита. Тя може да се извърши от управителя *ad hoc* на детето, в допълнение към първоначалната му задача или от адвоката на детето или от сдружение за подкрепа на жертви, когато не е определен управител *ad hoc*. С това се цели да се подготви детето преди съдебния процес, а именно като му се даде възможност да види помещенията и да му се обяснят последиците от процеса.

За да се премахнат недостатъците, свързани с липсата на координация, във всяко ПМПЗ има координатор (социален работник или психолог), който отговаря за връзката между различните участващи професионалисти. От една страна, този координатор установява първия контакт с детето, за да бъде спечелено доверието му, а от друга страна, приема семейството му, за да прецени дали то може да защити детето си. Ако е необходимо, координаторът може да изготви доклад за поведението на детето и/или семейството му, който да изпрати на окръжния прокурор.

След като детето е готово да бъде изслушано, служител на криминална полиция (полицай) провежда разпита, който се записва, често в присъствието на детски психиатър, психолог или социален работник зад еднопосочно стъкло. Ако детето трябва да бъде успокоявано, може да предвиди присъствието на трето лице. Това присъствие обаче трябва да бъде мълчаливо и ли-

цето да не се намества по време на разпита. Става въпрос за предоставяне на подкрепа на детето, а не на разследващия служител.

При необходимост обаче и по специално разпореждане на прокуратурата, може да се изиска съдействието на психолог, който да съветва разпитвания във връзка с провеждането на разпита. Тъй като детето не винаги се изразява с думи (вербално), намесата на психолога понякога е необходима, за да анализира вербалното поведение и поведенческите нагласи на детето. При много малки деца езикът на тялото позволява да се събере информация от различно естество.

Стаята за разпит в ПМПЗ е звукоизолирано помещение, съобразено с нуждите на детето. Направено е всичко възможно, за да се чувства удобно, спокойно и в безопасност. В стаята за разпит има подвижна камера и микрофони, система със слушалки, играчки, стъклена маса и столове. Техническото помещение е оборудвано с цифров терминал с две DVD записващи устройства, контролен монитор и компютър, както и слушалки за контакт със стаята за разпит. Двете помещения са отделени с едностранно стъкло. Прави се копие на записа и се прилага към документацията по делото за бъдещи справки. Оригиналът се запечатва.

По време на разпита на детето координаторът на ПМПЗ разговаря с придружаващото детето лице, за да извърши социална оценка. Този етап е от съществено значение, тъй като позволява да се събере информация относно обстоятелствата, свързани с живота на детето жертва и капацитета на близките да му осигурят подкрепа. Въз основа на получената информация се предлага насочване към структури за подкрепа (Медико-психологичен център, асоциация за подкрепа на жертви, социални и образователни служби). Освен това се предлага психологическо наблюдение, което не се налага при отказ. В някои случаи след изслушването полагащите грижи специалисти се свързват със семейството, за да се уверят, че е организирано необходимото наблюдение.

Що се отнася до извършвания в ПМПЗ медицински преглед, той трябва да се проведе за предпочитане след разпита, за да не се налага педиатърът или гинекологът, който преглежда детето, да го разпитва отново, освен ако не са необходими спешни констатации. В действителност, по време на подготовката на детето за разпита всички професионалисти, участващи в осигуряването на подкрепа на детето, са информирани за това. Съдебният лекар също е предупреден за необходимостта от медицински преглед и може да участва в разпита зад едностранното стъкло или да го наблюдава, преди да прегледа жертвата. Целта е да не се налага детето да повтаря преживяното и казаното от него.

Предложените в ПМПЗ подкрепа, грижи и наблюдение на деца предотвратяват повторно травмиране, облекчават страданията на децата и същевременно допринасят за установяването на истината.

На процесуално равнище заинтересованите страни подписват протокол и по този начин се поставят основите на мултидисциплинарен подход. В протокола се описва ролята на всеки професионалист при приемането и подкрепата

на деца жертви. Освен това създаденият управителен комитет, включващ подписалите протокола страни, заседава многократно през годината. Неговата задача е да изготвя и осъществява процедури, както и да оценява извършваните в ПМПЗ дейности.

Що се отнася до очната ставка между предполагаемия извършител и детето жертва, френският закон предвижда пряка очна ставка между двете страни. Тя може да се проведе по време на разследването и/или в досъдебната фаза. Ако гледането на записаните предишни разпити е от съществено значение, за да не се допусне детето да повтаря и да възприеме постепенно произнасяни от възрастните думи, използването на видеоконферентна връзка за очната ставка също е необходимо на всички етапи на производството.

Ето защо с цел да се подобрят условията за предоставяне на подкрепа и провеждане на разпит на деца жертви, окръжният прокурор и полицейски служители от гр. Анже, заедно със служители на Voix De l'Enfant монтираха в помещения на Окръжния съд и в централното полицейско управление иновативна цифрова записваща техника, както и система за видеоконферентна връзка.

В съдебната палата оборудването е монтирано в кабинета на съдията-следовател и е свързано с чакалня, където придруженото от адвоката си дете може да бъде изслушано или да се срещне с предполагаемия извършител без пряк физически контакт. В полицейското управление оборудването е монтирано в две помещения на Бригадата за защита на семействата.

Всяко помещение, до което няма пряк достъп, е свързано с аудиовизуална система, която позволява, от една страна, на детето да вижда на екран съдията-следовател или полицаия и обвиняемия, а от друга страна, на обвиняемия, който се намира срещу съдията-следовател или полицаия, да вижда детето на екрана. Накрая, съдията-следовател или полицаят имат възможност да виждат на екрана детето и предполагаемия извършител, което му позволява да наблюдава реакциите на всеки от тях в реално време. Всички проведени в съда и в полицейското управление разпити и очни ставки се записват и могат да се гледат впоследствие.

Стаята за провеждане на непряка очна ставка в полицейското управление в гр. Анже, която е същата като тази в окръжния съд – нововъведение за Франция, е предоставена на разположение на полицаите от Бригадата за защита на семействата, които трябва да изслушат детето в рамките на разпит или на очна ставка с предполагаемия извършител, без той да бъде в пряк контакт с детето жертва. Що се отнася до стаята за защитен разпит в Окръжния съд в гр. Анже, тя е предоставена на разположение на съдиите-следователи, които трябва да разпитат детето, за да се уточнят или допълнят данни, получени в резултат на разпита в ПМПЗ, или по време на очна ставка или съдебен процес.

Освен това чрез този механизъм детето жертва, освен ако не желае, няма да е принудено да се яви и да свидетелства в съдебно заседание. За тази цел Voix De l'Enfant е монтираше екрани в наказателния съд и в апелативния наказателен съд в гр. Анже.

От друга страна, изслушването на дете жертва изисква специализация на провеждащите разпита служители и на магистратите. В Бригадата за защита на семействата към полицейското управление в Анже полицейските служители трябва да преминат специално обучение от 29 ч., състоящо се от 6 модула, от които 2 се отнасят до психологическите и технически аспекти на разпита на детето жертва. Има и модули по избор, чрез които заинтересованите полицейски служители могат да задълбочат знанията си.

Магистратите, които редовно разпитват деца жертви, могат да допълват първоначалното си образование, което са получили в Националното училище за магистрати (Ecole Nationale de la Magistrature), като участват в обученията в рамките на продължаващо образование. Например предлага се обучение по следните теми „малтретирани деца: съдебни предизвикателства“, „думата на детето в правосъдието“, „съдебното изслушване: подходи и методи“.

Важно е също така да се отбележи, че Voix De l'Enfant е призвана да организира и провежда модули за мултидисциплинарно обучение, предназначено за професионалистите от ПМПЗ.

Накрая, по отношение на различните професионалисти, които участват в предоставянето на посочените услуги, следва да се подчертае, че спазването на допълняемостта на компетенциите запазва специфичността на всеки професионалист: магистрати, педиатри, полицаи, лекари, съдебни лекари, социални служби, сдружения за закрила на детето и за подкрепа на жертви.

Така при този мултидисциплинарен подход, създаден съвместно от всички участващи професионалисти, се отчита интересът и защитата на детето, правото на защита и потребностите, необходими за установяване на истината. Целият този механизъм – от ПМПЗ до стаята за защитен разпит, позволява да се предпазят децата от нови травми и да се улесни, посредством безопасна среда, изслушването и разпитът им в хода на производството до съдебния процес.

2. 4

Резултати

Тъй като стаята за защитен разпит и стаята за непряка очна ставка са създадени неотдавна, към момента няма резултати, данни или проучване, въз основа на които да може да се анализира ефикасността и ползата от такива структури. Въпреки това, ПМПЗ дават възможност да се разработват и извършват различни проучвания, които потвърждават необходимостта от създаването на такива звена.

Събирането на данни относно функционирането на ПМПЗ се извършва съгласно таблица образец, изпратена от Voix De l'Enfant на всяко звено. Данните дават възможност да се изготвят статистики за приема, грижите и изслушването на деца в ПМПЗ.

Освен това, ежегодно в рамките на ПМПЗ заседава комитет за координация или управителен комитет, в който участват всички професионалисти от

6. Национална
обсерватория за
деца в опасност,
La documentation
Française, май 2014 г.
„Да се вземат под
внимание думите
на детето жертва.
Проучване на ПМПЗ“.

7. Пак там

звената. Този комитет извършва годишна оценка на работата и отправя препоръки за усъвършенстване на някои елементи, ако са срещнати трудности или са идентифицирани нови потребности.

От друга страна, през 2014 г. по искане на Voix De l'Enfant Националната обсерватория за деца в опасност (ONED) публикува проучване относно ПМПЗ⁶ от гледна точка на статута на дете жертва в рамките на наказателно производство. Резултатите показваха многообразие в звената.

Обсерваторията (ONED) извърши количествено проучване, като изпрати стандартизиран въпросник по различни теми (данни за дейността на ПМПЗ, организацията, функционирането и практиката в рамките на ПМПЗ). Проучването се основава и на качествен подход, включващ посещения на различни структури, изслушвания на експерти и набор от административни документи.

От една страна, това проучване пояснява осъществяваните от ПМПЗ различни цели и, от друга страна, отправя препоръки, насочени към детето. Така Обсерваторията (ONED) предлага *„анализ на условията, които позволяват или не позволяват на ПМПЗ да удовлетворява по най-подходящ начин исканията на съдебните органи в рамките на установяването на правната истина, като отчитат висшия интерес на детето, което трябва да се оценява в неговата цялост като индивид, а не само като жертва“*⁷.

Накрая трябва да се отбележи значението и експертния опит на Отдела за събиране на обезпокоителна информация (CRIP) и на окръжните обсерватории при събирането на свързани със закрилата на детето данни на окръжно равнище. На практика, за да се следи развитието на деца в опасност в съответния окръг, Отделът (CRIP) предава анонимни данни на Окръжната обсерватория, както и на Обсерваторията (ONED), което от своя страна позволява да се коригира местната политика за закрила на детето.

Окръжната обсерватория се основава по-специално на дейността на окръжния отдел, който му съобщава данните, свързани с обезпокоителната информация, която е получила и обработила. Предадените данни се въвеждат в база данни, управлявана от Окръжната лаборатория. Освен това свързаните с деца в опасност данни за окръга се предават на Обсерваторията (ONED), която ги проучва в съответствие с мисията си за съгласуваност на цифровите данни. Така събраните данни служат за получаване на обща картина на децата в опасност на национално равнище.

2. 5

Основни принципи и връзка с международните стандарти

ПМПЗ, както и представените по-горе стаи за защитен разпит и за непряка очна ставка, могат да се разглеждат като добри практики, съотносими към международните стандарти в няколко отношения.

Най-напред, през 1990 г. Франция ратифицира **Конвенцията на ООН за правата на детето** (КООНПД), приета през ноември 1989 г. В този пръв меж-

дународен документ, който конкретно се отнася до правата на детето и е правно обвързващ, детето се признава като правен субект и следователно притежател на права. Френското законодателство, както и представените практики без съмнение са носители на тези ценности, тъй като отреждат по-конкретно активна роля на детето в съдебните производства.

По-специално, предметът и мисиите на ПМПЗ отразяват **„Насоките за правосъдие, съобразено с интересите на детето“**, приети от Комитета на министрите на Съвета на Европа през 2010 г., които изискват създаването на *„подходящи за деца, многоведомствени и интердисциплинарни центрове за деца жертви и свидетели, където децата биха могли да бъдат разпитвани и подлагани на медицински прегледи със съдебномедицинска цел, да бъдат оценявани надлежно и да получат всички необходими терапевтични услуги от подходящи професионалисти“*. Съотносимостта между тази разпоредба и ПМПЗ в този случай е очевидна.

Във връзка с правото на детето да бъде информирано, в **Общ коментар № 12** на Комитета за правата на детето се посочва, че то трябва да бъде информирано *„за възможността да се възползва от здравни, психологически и социални услуги, ролята на детето жертва и/или свидетел, начините, по които се провежда „разпитът“, съществуващите механизми за подкрепа на детето, когато то подава оплакване и участва в разследвания и съдебни производства (...)“* (точка 64).

Конвенцията за закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие (наричана по-нататък „Конвенцията Ланзароте“) от 2007 г., изисква също така децата да бъдат информирани за *„техните права и за услугите на тяхно разположение, а също така (освен ако не желаят да получат такава информация) (...) общия напредък на следствието или производството и тяхната роля в тях (...)“* (член 31, параграф 1, буква а).

В случая при пристигането на детето в ПМПЗ, обгрижващият персонал, както и служители на криминалната полиция му обясняват по-специално необходимостта от престоя му в звеното, провеждането на изслушването и хода на производството. По време на фазата на разследването и по време на разпита, съдията-следовател, адвокатът или управителят *ad hoc* на детето, ако ползва такъв, го информира за бъдещото развитие на производството.

По отношение на подкрепата и наблюдението на деца жертви в документа **„Принципи и насоки на ООН за достъп до правна помощ в системите на наказателно правосъдие“**, приети от ООН през 2012 г., се посочва, че *„на жертвите на престъпления се предоставят необходимите съвети, помощ, грижи, средства и подкрепа по време на цялото наказателно производство с цел да се предотвратят повторна виктимизация и вторична виктимизация“* (параграф 48.а). Аналогично **Конвенцията от Ланзароте** предвижда *„подпомагане на физическото и психосоциалното възстановяване на жертвите в краткосрочен и дългосрочен план“* (член 14).

В настоящия случай в ПМПЗ първите спешни грижи или необходимите за разследването грижи се предоставят незабавно. Предлагат се винаги психологическа подкрепа и психологическо наблюдение, които детето или не-

говите представители могат да откажат. Освен това на детето, както и на неговото семейство се дават съвети.

По отношение на подкрепата, предоставяна на дете жертва, съгласно **Общ коментар № 13** на Комитета за правата на детето „*отношението към децата жертви на насилие в съдебния процес трябва да е подходящо и внимателно, като се взема предвид тяхната лична ситуация, нужди, възраст, пол, увреждания и степен на зрялост и като се зачита в абсолютна степен тяхната физическа, душевна и морална неприкосновеност*“ (точка 54, буква б)). В действителност, Конвенцията от Ланзароте припомня, че е необходимо да се създават „*мултидисциплинарни структури, за да (се) осигури необходимата подкрепа за жертвите, за техни близки роднини (...)*“ (член 11) и да се „*възприеме подход на закрила на жертвите, като се гарантира, че следствието и наказателното производство не задълбочават изживяната от детето травма (...)*“ (член 30, параграф 2).

В настоящия случай създаването на представените различни структури позволява да се спазват тези разпоредби, тъй като отчитат по цялостен и мултидисциплинарен начин положението и страданията на детето. Гарантиран е висшият интерес на детето, като са взети под внимание и индивидуалните му потребности. Направено е всичко възможно, за да се чувства детето в безопасност, че е защитено и чуто при спазване на процедурата.

Мултидисциплинарността е важно понятие в третирането на децата жертви. Тази идея е залегнала по-специално в „**Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления**“, приети от Икономическия и социален съвет на ООН през 2005 г. В тях се посочва, че „*в процеса на подпомагане на децата жертви и свидетели професионалистите трябва да положат всички усилия за координиране на предлаганата подкрепа, така че да се избегне подлагането на детето на прекалено много вмешателство*“ (параграф 23) и „*за възприемането на интердисциплинален подход, основан на сътрудничеството, в оказването на помощ на децата (...)*“ (параграф 43).

В настоящия случай всички представени по-горе професионалисти, които участват в механизма за защита на деца жертви, си сътрудничат, като прилагат мултидисциплинарен подход. Магистрати, служители на криминалната полиция, лекари, психолози, социални работници работят заедно, всеки в своята област в интерес на детето. Този подход е възможен по-специално благодарение на използването на протоколи, което насърчава сътрудничеството между различните структури (ПМПЗ, полицейско управление, Окръжен съд), които подкрепят детето и семейството му.

Индивидуализираната оценка на потребностите на детето е спомената в много международни документи. Съгласно „**Принципи и насоки на ООН за достъп до правна помощ в системите на наказателно правосъдие**“ трябва да се „*изготви пълен профил на жертвата и да се оцени положението и потребностите ѝ от правна, психологична, социална, емоционална, физическа и когнитивна гледна точка*“ (Насока 7, параграф 48). Освен това в

Общ коментар 14 на Комитета за правата на детето се уточнява, че „*доколкото е възможно, в оценката на най-добрите интереси на детето следва да участва мултидисциплинарен екип от професионалисти*“ (точка 94).

В настоящия случай, когато на детето се осигурява подкрепа в ПМПЗ от мултидисциплинарен екип, въз основа на първите предоставени грижи и проведените с детето и семейството му разговори се извършва оценка на положението и на потребностите му. Тя дава възможност на професионалистите да преценят спешността на положението, а след това да установят медицинско, социално, психологическо и/или правно наблюдение, като предлагат на детето и семейството му структури, които могат да им помогнат по-нататък в производството и след съдебния процес.

Важно е да се припомни, че средата, в която се извършва изслушването на дете жертва, трябва да е благоприятна и насърчаваща. В действителност, в **„Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления“** се изтъква значението да се *„използват процедури, ориентирани към детето, включително специализирани стаи за разпит на деца, интердисциплинарни услуги за децата жертви, локализиращи на едно място (...)“* (член 30, буква г).

Съгласно **„Насоките за правосъдие, съобразено с интересите на детето“** *„(...) следва да се положат всички усилия, за да могат децата да дават показания във възможно най-благоприятна среда и при възможно най-подходящи условия (...)“* (параграф 64). Очевидно е, че изслушванията на децата трябва да се извършват *„в помещения, предназначени или приспособени за тази цел“* (член 35, параграф 1, буква б) от **Конвенцията от Ланзароте**.

В настоящия случай, средата, в която се изслушват децата жертви в ПМПЗ, е несъмнено благоприятна, тъй като стаите за изслушване са специално приспособени за тях и са обезопасени. Помещенията са боядисани в различни цветове, мебелировката е подходяща, а играчките са на тяхно разположение, за да се чувстват добре. Освен това в тези помещения е невъзможно да се срещнат с предполагаемия извършител на престъплението. Стаите за защитен разпит или непряка очна ставка са проектирани за деца жертви, за да не бъдат в пряк контакт с нападателя, по-специално посредством поставени екрани (монитори).

Впрочем, в много международни документи се препоръчва да се прави видеозапис на разпитите на децата жертви или свидетели. **Конвенцията от Ланзароте** изисква от държавите да предприемат необходимите мерки, за да гарантират, че *„всички изслушвания на жертвата или когато е необходимо, тези на детето свидетел, могат да бъдат записани на видео (...)“* (член 35, параграф 2), с цел *„броят на изслушванията (да) е възможно най-ограничен, доколкото те са строго необходими за целите на наказателното производство“* (член 35, параграф 1, буква д).

„Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления“ също сочат, че: *„за ограничаване на броя на интервютата: трябва да се приложат специални про-*

цедури за събиране на доказателства от деца жертви и свидетели на престъпления с оглед намаляване на броя на интервютата, изявленията, изслушванията и най-вече ненужното участие в съдебния процес, например чрез използването на видеозапис“ (параграф 31, буква а).

Във Франция Законът от 17 юни 1998 г. изменен и допълнен със Закона от 5 март 2007 г., предвижда задължително записване на изслушванията и разпитите на детето жертва. Прилагането му е гарантирано чрез осигуряването на цифрова записваща техника в ПМПЗ, както и в Окръжния съд и полицейското управление в гр. Анже.

Освен това международните стандарти препоръчват по-специално да се *„предотвратява контактът между жертвите и извършителите в съда и в помещенията на правоприлагащите органи (...)“* (член 31, параграф 1, буква ж) от **Конвенцията от Ланзароте**. Тази гаранция се съдържа и в **„Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви или свидетели на престъпления“** (параграф 31, буква б) и **„Насоките за правосъдие, съобразено с интересите на детето“** (параграф 68).

В настоящия случай, тези разпоредби се прилагат по-специално чрез стаята за защитен разпит в Окръжния съд в гр. Анже и стаята за непряка очна ставка в централното полицейско управление, които позволяват да се извърши очна ставка на детето и предполагаемия извършител, без между тях да има физически, а дори и визуален контакт.

Конвенцията от Ланзароте също предвижда *„жертвата да може да бъде изслушана в съдебната зала неприсъствено, а именно, чрез използване на подходящи комуникационни технологии“* (член 36, параграф 2, буква б)). Тази практика е възможна в Анже благодарение на монтираната в кабинета на съдията-следовател система за видеоконферентна система, чрез която детето жертва може да дава показания без да присъства в съдебното заседание.

Следователно сборникът с международни стандарти в областта на защитата на деца жертви даде възможност да се установи съответствието на представените услуги в тази област с текстовете на тези документи.

2. 6

Взаимодействие

В хода на съдебното производство, на предварителното разследване до съдебния процес, ПМПЗ, полицията, както и Окръжният съд работят заедно, като си сътрудничат и се подкрепят взаимно.

Участниците в това взаимодействие са професионалистите, тъй като без тяхната воля да работят, прилагайки мултидисциплинарен подход, обединяването им би било затруднено при отсъствието на законодателство в тази област.

Разпитите на децата жертви се извършват по молба на окръжния прокурор или по разпореждане на съдията-следовател и се провеждат от служители на криминалната полиция. Макар полицейските управления да разполагат със своя записваща техника, тя не е на такова високо ниво като цифровото оборудване в ПМПЗ, а стаята за разпит в полицейските управления не винаги е пригодена за деца. Поради това стаята за разпит на ПМПЗ се предоставя за ползване от полицейските служби.

Магистратите поддържат контакт със служителите на криминалната полиция, а те си сътрудничат с персонала на звената. Например по време на разпита/изслушването на дете жертва, разследващите служители работят в тясно сътрудничество с лекарите, психолозите и социалните работници.

Освен това в самите ПМПЗ взаимодействието между всички здравни професионалисти е непрекъснато. Те редовно организират срещи, на които обсъждат случаите и срещаните проблеми. Тези професионалисти работят също така в сътрудничество с магистратите, и след като са видели детето им предават различни данни и информация: медицински констатации, наблюдения, свързани с поведението на детето, характер и тежест на претърпяната вреда и евентуалните необходими грижи или лечение.

Това взаимодействие е възможно благодарение на въвеждането на протоколи между различните служби. Тези протоколи предполагат без съмнение съвместна работа и мултидисциплинарен подход. Впрочем, предвижда се комитет за наблюдение, съставен от подписващите протоколите страни, да провежда няколко заседания годишно, за да се направи оценка на прилагането на въпросния протокол. Тези заседания представляват възможност за обмен на опита на всеки професионалист и за определяне на нови потребности.

2.7

Финансиране

Създаването на ПМПЗ, както и на стаята за защитен разпит и за непряка очна ставка, се финансира главно (повече от 85%) от частни дарения на предприятия и фондации.

От друга страна, важно е да се отбележи, че няма никакво финансово участие от страна на семействата на децата жертви, на които са предоставени грижи от тези служби. Предложената подкрепа на децата и родителите се поема от държавата в тези трудни и мъчителни за тях моменти. Това е задача на публичната служба за прием и насочване.

ПМПЗ се финансират от частни партньори в дългосрочен план. Произходът на финансирането на длъжностите на професионалистите, участващи в ПМПЗ е различен според вида на професионалистите. Например, по-голямата част от финансирането на длъжностите на медицинските професионалисти (педиатър, съдебен лекар, гинеколог, психиатър) се осигурява от болничните центрове.

Длъжностите на психолозите в ПМПЗ се съфинансират от различните партньори (държавата, Окръжния съвет, местната власт, Регионалната агенция по здравеопазване, Министерството на правосъдието), или се финансират от окръжните съвети. Половината от финансирането на повечето длъжности на социалните работници се осигурява от окръжните съвети, а другата половина от други институции (болнични центрове, Министерство на правосъдието).

За длъжността „координатор“ в нередки случаи „Гласът на детето“ осигурява финансов преход между създаването на ПМПЗ и поемането на разходите от някоя от институциите.

2. 8

Устойчивост

По отношение на устойчивостта на тези структури ПМПЗ вече са добре познати и консултациите с тях непрекъснато се увеличават. Тяхното бъдеще е обещаващо, макар някои от тях да са застрашени поради липса на финансиране.

Въпреки това устойчивостта на стаите за защитен разпит и за непряка очна ставка не може да бъде все още оценена, тъй като те са открити съвсем наскоро. Трябва да се отбележи обаче действителното желание на професионалистите този вид структури да бъдат в тяхната юрисдикция.

Следователно изглежда целесъобразно да се разработят стаите за защитен разпит/непряка очна ставка на цялата територия на страната. Всички професионалисти, които използват тези услуги, подчертават тяхната добавена стойност в рамките на наказателни разследвания, свързани със случаи на насилие над деца.

За да се разпространят практиките на ПМПЗ и да се сподели опитът на професионалистите, федерацията „Гласът на детето“ и асоциациите, които членуват в нея, организират национални и регионални семинари. Например през март 2015 г. беше организиран Четвъртият национален семинар на тема „ПМПЗ : мултидисциплинарен подход за насърчаване на защитата на детето жертва и за установяване на истината“.

Асоциациите членки на „Гласът на детето“ поемат щафетата на местно равнище и се ангажират с активирането и функционирането на регионалните мрежи на ПМПЗ. През ноември 2014 г. съвместно със Сдружение SOS – Деца в опасност се проведе Първият семинар на региона Гранд Уест (Големия запад) (Бретан – Пеи дьо ла Лоар) .

3. Добри практики от Италия за интегриран подход за подкрепа на жертвите на престъпление и насилие

3.1 Добра практика: „Розов код“ в болница Умберто I в Рим и Асоциация Differenza Donna (Рим, Италия)

*ДАНИЕЛА ЛОРЕНЦЕТИ, преподавател в
Университет Сапиенца, Рим, Il fiore del deserto
ВИТТОРИА КУОНДАМАТЕО, Il fiore del deserto
ГРЕТА ДЕ САНТИС, Il fiore del deserto*

Проектът „Розов код“ е резултат от разбирането, че мащабите на проблема с насилието над деца и жени е силно подценен. Оценява се, че само около 15% от случаите се разкриват. Причините за това са много и различни, културни или психологически, съчетано със страха на жертвата да не и бъде повярвано или страха от отмъщение. Важна е ролята, която могат да изиграят Отделенията за спешна помощ и прием в болниците, където може да бъде разпознато насилието и да бъдат подкрепени жертвите, посредством насочването им към услуги за настаняване и закрила.

В този ред на мисли през юли 2013 г. е изработен съвместен Протокол между болница Умберто I в Рим (най-голямата болница в Европа) и Асоциация „Разлика за жената“ (Differenza Donne) в Рим.

Протоколът предвижда обучение на всички болнични служители, които са част от проекта и изграждането на постоянна мрежа, част от която са Съдът за непълнолетни, Социалните служби, Центровете анти-насилие, Обикновеният и Наказателният съд, Полицията, асоциации, които работят с жертви чрез предоставянето на юридическа и психологическа подкрепа, настаняване в подходящи структури.

Розовият код се утвърждава като добрата практика, която се разпространява и в други болници в регион Лацио, тъй като разпознаването на насилието и оказването на подходяща подкрепа на жертвите, които постъпват в Спешна помощ, често изплашени и сплашени (в някои случаи придружени от насилниците), се оказва сложен проблем и изисква адекватна подготовка на здравните специалисти.

Трудностите и границите в прилагането на протокола засягат следните аспекти:

- Липса на медицински персонал в Спешна помощ, достатъчно подготвен по проблема с насилието;

- Често децата, жертви на физическо насилие, не попадат в Спешна помощ;
- Трудност за изграждане на доверителна връзка между лекар и дете в Спешна помощ;
- Съпротива от страна на здравните работници да приемат явлението насилие;
- Не достатъчно подходящи помещения в болницата за гарантиране на поверителността;
- Често прикриване на насилието от страна на жертвата или близки и роднини;
- Неспазване от страна на лекарите на задължението за подаване на сигнал, валидно дори и само при подозрение за извършено насилие.

Работната група, която изготвя протокола, използва определенията от Препоръките „Осигуряване на здравна помощ и подкрепа на жертви на насилие в кризисни ситуации”, разработени от регион Лацио.

Физическо насилие е умишленото използване на сила по отношение на дете, което може да навреди на здравето, достойнството, развитието или да постави в риск живота на детето.

Под **сексуално насилие** се има предвид въвличането на дете в сексуални дейности, които то не е в състояние да разбере напълно, за които не може да даде своето съгласие или за които не е достатъчно зряло и които нарушават законите или социалните норми, от страна на едно или повече лица, които се намират в позиция на отговорност, доверие или власт по отношение на детето. Най-често сексуалното насилие се случва в семейството и, за разлика от при възрастните, често насилието се извършва без задължително да има физически контакт (прекалено „внимание”, излагане на порнографски материал или сексуални актове...).

Протоколът се отнася за жени и деца, жертви на сексуално и/или домашно насилие и следене (столкинг).

Освен видовете насилие, които са типични за зрялата възраст (физическо, сексуално насилие, емоционално), по отношение на децата може да се говори и за *патологии на грижата*, при които родителите или лицата, които носят отговорност и полагат грижа за детето, не осигуряват физическите и емоционални нужди на детето. Примери за такива патологии са: **incuria**, неподходяща или недостатъчна грижа по отношение на физическите или психически потребности на детето; **discuria**, неподходяща за развитието на детето грижа; **ipercuria**, патологична свръхгрижа, което включва синдрома на Мюнхаузен, патологично медикализиране на детето, което се подлага на ненужни или вредни лечения и изследвания; **assisted violence**, когато детето е свидетел на насилие.

Изработени са насоки за прилагането на практиката, които са неразделна част от Протокола:

НАСОКИ за оказване на спешна помощ „Розов код“ за жени и деца, жертви на сексуално и/ или домашно насилие (за служители на Отделението за спешна помощ и прием (ОСПП), педиатричното ОСПП, гинекологичното Спешно отделение, Спешното офталмологично отделение) **и жертви на столкинг** (не за служители на Спешното отделение).

Екип

Лекар от ОСПП, лекар от Бърза помощ, Спешно офталмологично отделение, Спешно гинекологично отделение, Спешно педиатрично отделение, социални работници, психолог, медицинска сестра от Педиатрията, медицински сестри/ акушерки от Спешната гинекология.

Консултанти

Консултанти (Поликлиника Умберто I)

Съдебен лекар, педиатър, психиатър, детски невропсихиатър, хирург, детски хирург, лицево-челюстен хирург, културни медиатори, специалисти клинична лаборатория, специалисти по хистология, токсиколози.

Консултанти (Социални служби)

Местни социални услуги, семейно-консултативни центрове, отдел за майки и деца, отдел за психично здраве, психологични центрове за деца и младежи, детска невропсихиатрия, структури за настаняване и НПО, културни медиатори.

Прием

Необходимо е да се осигури незабавна помощ на жертвите на сексуално и домашно насилие на място, където здравните работници са компетентни не само за извършване на медицинския преглед, но и да посрещнат емоционалните потребности на човека.

Служителите са обучени по темата за насилието, основано на пола, и насилието над деца и трябва да имат успокояващо поведение и готовност да изслушат човека, гарантирайки сигурно и удобно пространство. От съществено значение е да се осигури подходящата информация по време на всички стъпки.

В случаите, в които жертвата се придружава от полицията, лекарят трябва да гарантира приоритет на спешната медицинска помощ над нуждите на разследването. Прегледът и разговорът трябва да се проведат в сигурна среда, без присъствието на полицията, като се отдели цялото необходимо време за това.

Протокол

Попълва се болнично досие, което съдържа:

- Описание на психичния и физически статус (сексуално и домашно насилие)
- Снимков материал (сексуално насилие)
- Осъществяване на изследвания – бактериологични, токсикологични, биохимични, за инфекциозни болести, търсене на телесни течности (въз основа на описанието на събитията) при сексуално насилие.

Всяко спешно отделение трябва да организира мрежа за изпращането и съхранението на биологичен материал и дрехите на пациента, да определи лабораториите, в които могат да се направят токсикологични изследвания и генно типизиране, които се извършват по заявка на съдебната власт.

Анализ на насилието

Трябва да съдържа:

- Дата, час и място на събитието
- Брой насилници, познати или не, евентуално други данни за лицето/лицата
- Присъствие на свидетели
- Заплахи с или без физически наранявания
- Обир, използване на оръжие, употреба на алкохол и други субстанции
- Загуба на съзнание
- Затваряне в затворено пространство, ако да, за колко време
- Вагинално или анално проникване, един или повече пъти
- Жертвата съблечена ли е, напълно или частично
- Проникване с предмети
- Употреба на презерватив

Физически симптоми

Главоболие, болки в лицето, шията, гърдите, корема или крайниците, болка в таза, генитални или перианални разстройства, болка при уриниране или дефекация, позиви за дефекация.

Психични симптоми

Страх, безпомощност и ужас в момента на травмата, откъсване, липса на емоционална реактивност, замаяност, дисоциативна амнезия с неспособност за припомняне на важни аспекти на травмата, постоянно преживяване на събитието чрез изображения, мисли, сънища, ретроспекции, симптоми

за тревожност и повишена бдителност, безсъние, неспособност за концентрация, безпокойство, преувеличени реакции, плач, тъга, страх от бъдещи последствия, друго.

Медицински преглед

Важно е да се посочат:

- Изминалото време между прегледа и насилието
- Предишни посещения при медицински лица
- Измиване на наранените части на тялото/ където е имало проникване
- Смяна на бельото или други дрехи
- Уриниране, дефекация, повръщане или почистване на устната кухина (в зависимост от различните видове насилие)
- Прием на лекарства (евентуално токсикологични изследвания)
- Информиране за сексуални контакти преди или след насилието (със съгласието на жертвата)

Гинекологичен и извънгенитален преглед

Необходимо е да се търсят, опишат и документират със снимки всички наранявания, като се уточни вида, формата и цвета, размерите и мястото, на което се намират, за предпочитане с колоскоп и чрез снимки. (Често следите по половите органи са с малки размери и трудни за тълкуване. Използването на колоскоп повишава видимостта на нараняванията с по-малки размери. Рядко прегледът позволява правенето на сигурни заключения за извършено сексуално насилие, липсата на наранявания по половите органи е по други части от тялото не изключва извършването на сексуално насилие).

Следва да се отбележи наличието на скорошни травми и контузии (зачервявания, одирания, повърхностни или в дълбочина, подути области, кръвене, др.) и да се уточни местоложението (големи и малки лабии, клитор, меатус, перинеум, анус).

Изследвания (сексуално насилие)

В зависимост от времето, изминало от насилието (най-много до седем дни):

- Вземане на три проби за търсене на семенна течност
- Вземане на най-малко три проби за цитологично изследване на семенната течност

В зависимост от разказа е възможно да се търсят биологични следи от извършителя върху кожата (сух и мокър стерилен тампон със стерил физиологичен разтвор) или под ноктите на жертвата (по същия начин) и могат да се извършат токсикологични изследвания на кръвта и урината.

Преглед за болести, предавани по полов път (сексуално насилие)

Подходящо е да се направи изследване на вагината и/ или шийката на матката за:

- Гонорея, трихомоназа, хламидия, бактериална вагиноза
- Кръвните проби се повтарят на 3 и 6 месец за VDRL-TPHA, HIV, хепатит.

Кръвни изследвания

Спешно трябва да се направят следните кръвни изследвания: кръвна картина, PLT, глюкоза, пикочна киселина, креатинин, ALT, AST, GGT, FA, билирубин, серумна амилаза

Антибиотична профилактика (сексуално насилие)

- Профилактика на различни болести, предавани по полов път
- Профилактика на тетанус и ваксинация за хепатит, ако е необходимо
- Профилактика на HIV (извършва се въз основа на разказа и произхода на нападателите)

Насоки за съхраняването на находките

Съхранение на – 20°C

Този метод на съхранение се отнася до пробите от биологичните изследвания, в случаите в които има данни за еякулация: съхранението има за цел последващото търсене на семенна течност и генно типизиране на семенната течност.

Съхраняване на дрехите

Ако има съмнителни следи, облеклото трябва да се съхранява при стайна температура (не по-висока от 18-20°C), без да се сгъва, така че да не се разпространят следите по останалата част от дрехата. Ако следата е мокра е желателно да се изсуши преди прибирането и за съхранение. Служителите трябва да избягват замърсявания и да използват инструменти за ограничение на допир (ръкавици за еднократна употреба, престилки, маски и шапки).

Преглед на нокътното легло

Взимането на проби трябва да се направи отделно от всеки пръст, ако се наложи и с изрязване на нокъта (със съгласието на лицето); съхранението е при стайна температура; ако има макроскопски находки (коса или друго окосмяване) трябва да се опишат по бързата процедура, преди да се отделят (полезна е фотодокументацията).

Верига за сигурност

Събирането на находките в случай на събитие, значимо за правосъдието, трябва да се направи като се гарантира възможността за проследяване както на находката, така и на служителя, който осъществява събирането. Всяко предаване на други служители (например служители на съдебната полиция, определени от съда), трябва да се документират с приемо-предавателен протокол.

Детето жертва на насилие или малтретиране (ще се отнася до физическо, психическо, сексуално насилие или съмнение за малтретиране) се насочва към детското спешно отделение, след извършването на първоначална оценка от централното спешно отделение.

Какво предлага услугата

1. Телефонните линии са активни 24 часа в денонощието, 365 дни в годината, управляват се от социални работници, психолог и Асоциация *Differenza Donna*, които осигуряват прием и информация за:
 - здравните работници
 - жени и деца, които се обръщат към служителите на болницата за проблеми, свързани със сексуално и/или домашно насилие.
2. От понеделник до четвъртък, от 9.00 до 17.00ч. и в петък от 9.00 до 14.00ч. е активна телефонна линия за изслушване, която се управлява от Психосоциалния център, на която се предоставя информация за гражданите, директно или индиректно свързани с проблеми по насилието, основано на пола.
3. Във времето извън определените часове, услугата за изслушване е осигурена по телефона от Асоциация *Differenza Donna*.
4. Психосоциални проекти, както в извънредна ситуация, така и в последваща фаза, които използват вътрешните ресурси на услуга „Спешна помощ Розов код“ и външните ресурси от мрежата на социалните услуги на общината и на здравеопазването, както и мрежата от НПО, които работят по превенция на насилието.

3. 2

Проверката на достоверността на показанията на дете, предполагаема жертва на злоупотреба, и „incidente probatorio”⁸

Vimtorua Kyондаматео, Il fiore del deserto

Грета де Сантус, Il fiore del deserto

8. Институт на италианското право, който позволява събирането на доказателствен материал преди официалното стартиране на наказателно производство от страна на правосъдието

Италианската правна система постановява, че с цел да се установят показанията на едно дете жертва или свидетел, съдията може да разпорежи подходящи проверки, за да установи способността за свидетелстване или “физическата и умствена способност на субекта да свидетелства”. Тази преценка има за предмет психическите функции, които позволяват на субекта да бъде годен да свидетелства (възприятие, памет, последователност и непрекъснатост на мисълта, разбиране и езикови умения, способност да различава действителността от въображаемото).

Законодателят трябва да разграничава преценката за способността за свидетелства (чл. 196 от НПК) от оценка на надеждността на свидетеля (чл. 236 НПК алинея 2 – за малолетни чл. 498 НПК алинея 4).

Освен относно способността на субекта да свидетелства, съдията може да разпорежи психологическа експертиза, за да установи степента на надеждност на дадените показания по време на защитен разпит на детето (incidente probatorio), с особено внимание относно:

- точност – съотношението между субективна действителност или това, което субектът счита, че е възприел и обективна действителност;
- правдоподобност – съотношението между това, което се счита, че се знае и мотивацията то да бъде казано;
- надеждност и постоянство на разказа – възможността показанията да имат същите характеристики, даже дадени на различни места и по различно време и с различни разпитващи;
- валидност – степента на съответствие между това, което е заявено по време на изслушването и фактическата действителност, за които се отнасят показанията на детето.

Психологическата консултация или експертиза може да изследва точността и надеждността на даването на показания, но не може да се произнесе относно сигурността на фактическата истина. Преценката относно сигурността и обосновката на доказателството са работа на магистрата а не на вещото лице.

Прокурорът или съдията по предварителното следствие могат да изискат от технически консултант или вещо лице (психолог криминалист или детски психиатър) да прецени посредством клинични разговори и психодиаг-

ностични тестове, дали субектът има настоящо или предходно заболяване, което би могло да направи свидетелските показания ненадеждни и дали съществуват други фактори (внушения или външни влияния), които могат да повлияят на надеждността на детето, заедно с хипотезата за сексуално насилие.

В случай на възлагане на експертиза от страна на съдията по предварителното разследване, назначеният професионалист посредством клетва трябва да съобщи на съответните вещи лица на страните (ищец и следствия) за започването на действията по експертизата и методологията, която възнамерява да приложи.

Разговорите за експертизата със съответното дете трябва да бъдат записани на видео и протоколите от срещите да са подписани от присъстващите и приложени към експертизата заедно с видеозаписите .

За да се провери способността на детето да дава показания, се разглеждат познанията, способността за запомняне и езиковите познания на субекта, както и афективното и емоционално развитие.

В случай на възлагане на техническа консултация, професионалистът не е длъжен да съобщи за започването на действията по експертизата, а води своята дейност независимо, без да докладва на консултанта на страната, назначен от защитата, защото мярката се обосновава въз основа на все още тайно разследване, а именно на предполагаемия насилник все още не му е казано за започването на наказателно производство срещу него. Действително, за да се защити детето жертва на насилие и за да се „защити“ от погледа на обвиняемия е създаден защитен институт за предварително събиране на доказателства чрез защитено изслушване (*incidente probatorio protetto*). Предвиден е от закон 269/98 и се прилага в случай на престъпления от сексуално естество с деца на възраст под шестнадесет години (в някои особени случаи също и за непълнолетни до осемнадесет години). По-конкретно, законодателят, като разбира необходимостта от защита и закрила на детето, е предвидил възможността за набавяне на свидетелски показания от детето, жертва на сексуално насилие, когато все още процесът е в етап на предварително разследване и съответно непосредствеността на откриване на предполагаемата злоупотреба, без да се чакат със сигурност по-дългите срокове на разглеждане на делото, в рамките на едно особено заседание, което се води от съдията по предварителното следствие и технически се нарича *incidente probatorio*.

Мотивацията за провеждането на това „предварително“ заседание е да се избегне травмата на детето от повтарящи се изслушвания, като се позволява, същевременно, да не се изгуби едно толкова важно доказателство и да се съберат данни чрез разпита, който се провежда от обвинението в присъствието на защитата и под строгия контрол от страна на съдията. Изслушването на детето в рамките на защитения институт „*incidente probatorio*“ за осъществява посредством специални „защитни“ методи, предвидени от законодателя (чл. 398 алинея 5 в НПК):

- задължението за пълно документиране – звукозапис и видеозапис;
- необходимостта (особено за деца в ранна възраст) от психодиагностични експертизи, насочени да преценят способността за даване на свидетелски показания на детето, както и относно психологическата „надеждност“ (не съдебната);
- строгото спазване на „неподправено“ набавяне на свидетелски показания (забрана за задаване на въпроси под формата на насочване или подсказване на отговора);
- по-конкретно, при спазване на разпит и на двете страни, действителната възможност за обвиняемия да има достатъчно контакт, независимо, че е ограничен и посредством съдията, с разпитвания (трябва да бъде разрешено на защитника да отправя въпроси, ако е необходимо, за задълбочаване, при спазване, разбира се, на подходящите съгласувани методи).

Дадените свидетелски показания по време на „incidente probatorio“ са включени в досието на делото и представляват годно доказателство за съдията по делото, който по правило не повтаря изслушването, освен ако няма непредвидени и изключителни обстоятелства: когато новото предоставяне на показания по време на делото касае факти или обстоятелства, различни от тези, които са обект на предходни показания, или ако съдията или някоя от страните го считат за необходимо въз основа на специфични изисквания (190 в НПК).

„Incidente probatorio“ е един доказателствен инструмент, който не е задължителен за прокурора, но е задължителен за съдията, или когато прокурорът го поиска, поради престъпления, в които детето е обикновено потърпевша страна (сексуални насилия, малтретиране в семейството, сексуални актове с детето и т.н.), съдията трябва да го допусне.

4. Добри практики от Румъния за управление на случая на деца, жертви или свидетели на престъпление

*ДАНИЕЛА НИКОЛАЕСКУ, експерт в
Секретариата на Върховния Представител
за закрила на детето, Канцелария на
Министър Председателя*

Въведение

9. ANPDCA (2014).
www.copii.ro/statistici

Съгласно статистическите данни на Националния орган за защита на правата на детето и за осиновяване (ANPDCA)⁹, разпределението на случаите според вида насилие срещу деца в Румъния през 2014 г. е следното:

1. физическо насилие – 1 049 случая;
2. емоционално насилие – 1 680 случая;
3. сексуално насилие – 562 случая;
4. negliжиране – 8 817 случая;
5. трудова експлоатация – 236 случая;
6. сексуална експлоатация – 28 случая;
7. експлоатация с цел извършване на престъпления – 170 случая.

От това следва, че през 2014 г. общият брой на регистрираните от ANPDCA случаи в страната е 12 542. На децата, жертви на посочените видове насилие, са предоставени следните услуги: психологически съвети – 7 131 деца, психотерапия – 49 деца, медицински услуги – 221 деца, образователни услуги – 250 деца, правни съвети – 6 075 деца.

10. Прокуратура
(2014). www.mpublic.ro/raportari.htm

В доклада на прокуратурата за 2014 г.¹⁰ се подчертава големият брой престъпления, извършени в семейството, по-специално деца, които са жертва на родителите: 105 деца, жертви на престъпления срещу личността; 7 деца, жертви на убийство; малтретиране на деца – 22 случая; 27 жертви на изнасилване, от които 26 малолетни; 778 деца жертви, изоставени от семейството си; 21 деца, жертви на побой или други посегателства.

Установеният от прокуратурата общ брой на децата жертви, участващи в съдебни производства, през 2014 г. е 903 – много по-малък брой в сравнение с официално регистрираните от ANPDCA, а именно 12 542 случая.

Следва да се уточни, че броят на случаите на домашно насилие, регистрирани и установени на национално равнище от Национален орган за защита на правата на детето и за осиновяване (ANPDCA) „не отразява реалното из-

мерение на явлението, а само броя на случаите, които са били докладвани и регистрирани от местните органи. (...), като действителният брой на случаите на домашно насилие е много по-голям (...)", се посочва в Националната стратегия за превенция и борба с домашното насилие за периода 2013 – 2017 г.

Съгласно статистическите данни на УНИЦЕФ Румъния:

- В Румъния 1 от 100 000 деца на възраст между 0 и 19 се самоубива поради малтретиране
- Насилието в семейството често се възприема като нещо нормално и 60% от населението проявява търпимост към насилствено поведение в семейството
- Повече от 30% от родителите считат, че наказанието е необходимо зло и че го прилагат, за да дисциплинират детето
- През 2014 г. в Румъния 1 от 5 деца страда от поведенчески проблеми вследствие на малтретиране.

4. 1

Добри практики, свързани с управлението на случаи на деца жертви и/или свидетели на установени престъпления

Съгласно резултатите от изследването със заглавие „Правосъдието в полза на детето – перспективи и опитът на специалистите в Румъния“, проведено от Фондация „Център за правни ресурси“¹¹, в Румъния съществуват редица добри практики и се полагат усилия за закрила на детето и гарантиране на правосъдие, съобразено с потребностите на детето, които понякога дори поставят под въпрос или излизат извън рамките на установените правила и процедури.

Някои съдии например водят детето жертва в кабинета си преди разпита, за да не се срещне с извършителя на престъплението, докато чака. В Тимишоара някои деца жертви на трафик на хора се изслушват от полицията в помещенията на НПО, която осигурява подкрепа на тези жертви.

Има и такива съдии, които събличат тогата си, предлагат лакомства или ябълки на децата, а служители на съдебната институция им носят играчки, които са били на техните деца, социалните работници показват на децата, които предстои да бъдат изслушани, снимки на съдебната зала и т.н.

Тези усилия обаче се полагат от проактивни и отдадени професионалисти или по-скоро са изолирани и малки по мащаб инициативи в сравнение с инициативите на системата.

11. Fusu-Plaiasu, G., Manole, M., (2012). *Правосъдие в полза на детето – перспективи и опитът на специалистите в Румъния. Обобщение на резултатите. Фондация „Център за правни ресурси.*

Наличие на регулаторна рамка, позволяваща мултидисциплинарен и интегриран подход към случаи на деца жертви и/или свидетели на престъпление

С оглед на действащото законодателство в областта на закрилата на детето (по-специално AG49/2011 – <http://lege5.ro/Gratuit/ge2daobxgu/hotararea-nr-49-2011-pentru-aprobarea-metodologiei-cadru-privind-prevenirea-si-interventia-in-echipa-multidisciplinara-si-in-retea-in-situatiile-de-violenta-asupra-copilului-si-de-violenta-in-familie->), работната методология, използвана в случая на деца жертви и/или свидетели на престъпления, е **управлението на случай**.

Управлението на случай е метод за координация на всички услуги за медицинска, психологическа и социална подкрепа и се състои в идентифицирането на потребностите на жертвата на домашно насилие/на нападателя от семейството, при планирането, координацията и наблюдението на изпълнението на мерките, съдържащи се в индивидуализирания план за подкрепа на жертвата в зависимост от наличните ресурси.

Неговата цел е:

- превенция на явлението домашно насилие
- подпомагане и закрила (от медицинска, психологическа, правна и социална гледна точка) на жертвата на домашно насилие, която се намира в положение на криза или преди/след криза
- подпомагане и закрила на останалите членове на семейството, които са непряко засегнати от явлението домашно насилие
- подкрепа за социално-професионална реинтеграция на жертвите на домашно насилие /членове, които са непряко засегнати, както и на стъпките на професионалистите в тази област, в които работят в различни публични или частни служби или институции.

Основният принцип на практиката на управление на случай се състои в разпределението на ресурсите според потребностите на индивида, така че и двете страни да са удовлетворени: положителни резултати за подпомаганиите лица и ниски разходи за службите.

Управлението на случай като работна практика предлага оценка на потребностите на съответното лице, на неговата социална среда и на мрежата от налични услуги, като въз основа на тази оценка водещият случай изготвя индивидуална стратегия за интервенция в зависимост от приоритетните потребности и наличните ресурси. Този подход на работа показва, че социалният работник, който е водещият случай, вече не трябва да се концентрира върху подбора

на допустими бенефициенти за дадена услуга, а върху идентифицирането на проблемите на подкрепяната жертва и на услугите от мрежата, които могат ефективно да задоволят неговите потребности. Ударението се поставя върху установяването на степента на спешност и тежестта на малтретирането, като така идентифицираните жертви ползват с предимство услугите.

Водещият случай е професионалистът, който координира дейностите, свързани с подкрепата и специалната социална закрила на жертвата, и осъществявани от мултидисциплинарен екип и един **отговарящ за случая (който може да бъде семейният асистент** съгласно действащото законодателство).

Водещият случай (социален работник /психолог /образователен психолог и други специалисти в социално-хуманитарната област, компетентни по свързани с домашното насилие въпроси съгласно закона), който изготвя заедно с доставчика на свързани с домашното насилие социални услуги, критериите за допустимост за достъп на клиента до услуги и който оказва съдействие на отговарящия за случая, улеснява взаимодействието между специалистите от различните институции – правителствени или не, участващи в процеса на подкрепа на жертвата.

Основни отговорности на водещия на случая:

- координира всички дейности, свързани с подкрепата и специалната закрила на жертвата и осигурява спазването на етапите на управление на случая
- изготвя индивидуален план за интервенция/другите специализирани планове, предвидени от закона за социалните услуги, определя състава на мултидисциплинарния/интердисциплинарния екип, определя отговарящия за случая, организира разговорите, свързани със случая
- осигурява сътрудничеството с всички фактори, определени като важни за управлението на ситуацията, свързана с насилие или на социално-професионалната реинтеграция на жертвата (институции, семейство, извършител, специалисти)
- координира, улеснява комуникацията с важните фактори, необходими за управлението на ситуацията на насилие
- изготвя план за сигурност и оценка на риска
- съобщава за решението за закриване на случая
- проследява осъществяването на плана за интервенция или другите изготвени планове, необходими за управлението на ситуацията на домашно насилие.

Водещият на случая (социален работник/психолог/образователен психолог и други специалисти в социално-хуманитарната област, компетентни по свързани с домашното насилие въпроси съгласно закона) е професионалистът по въпросите на домашното насилие, който, предвид факта, че ВС му

възлага отговорности в това отношение, координира дейностите и осъществяването на специализираните програми за интервенция (индивидуален план за интервенция, план за възстановяване и социално-професионална реинтеграция, план за предотвратяване на възобновяване на случая, план за сигурност и оценка на риска и други).

Отговорности на водещия на случая:

- осигурява осъществяването на индивидуален план за интервенция/други планове за интервенция, предвидени от закона /плана за сигурност и оценка на риска, осигурява предоставянето на социални услуги, необходими за управлението на ситуация на домашно насилие (ДН)/ социално-професионална реинтеграция съгласно изготвения план за интервенция
- изготвя/актуализира досието по случая
- съобщава решенията и услугите, отнасящи се до жертвата на ДМ (обяснява на бенефициента всичко, което е предприето в негова полза, така че да улесни разбирането и само ако жертвата даде съгласието си във връзка с предложените услуги) – осигурява също така комуникацията между всички участници в решаването на случая/медиация в семейството и сътрудници с интердисциплинарния екип
- проследява осъществяването на предвидените услуги съгласно индивидуалния план за интервенция

Етапи на оценката на случай:

1. първоначална оценка;
2. изготвяне на план за интервенция;
3. комплексна оценка;
4. изготвяне на индивидуален план за подкрепа и грижа;
5. осъществяване на предвидените в плана за интервенция и индивидуалния план мерки;
6. наблюдение;
7. актуализиране на оценката;
8. оценка на мнението на бенефициента.

Всеки изпратен сигнал, свързан със случай на малтретиране на дете, води до извършване в най-кратки срокове на първоначална оценка на случая от професионалистите на Главна дирекция „Социално подпомагане и закрила на детето“ (DGASPC), които са прикрепени към Службата за подкрепа при насилие, negliжиране, трафик и експлоатация на деца (SASANTEC) в рамките на DGASPC, или към Отдела за спешна интервенция към DGASPC, ако ситуацията, за която е подаден сигналът, изисква това поради своето естество.

Докато протича процесът на сезиране, започва етапът на извършване на **първоначална оценка**. Тя представлява бърз и обобщен процес, чрез който се събира и проверява, на първо време, информацията, свързана със съмнение или със случай на малтретиране на дете или съответно с домашно насилие.

Първоначалната оценка установява:

- дали действително става въпрос за случай насилие и, ако това е така, той се поема от Главна дирекция „СПЗД“ (DGASPC);
- ако продължава да има съмнение (например в случай на сексуално насилие), но не може да бъде доказано, дирекцията „СПЗД“ преценява, че става въпрос за активен случай, възобновява го и започва извършването на подробна оценка;
- ако детето е в риск от насилие или има възрастен в риск от домашно насилие, DGASPC връща случая на Публичната служба за социално подпомагане (SPAS) към лицата, които имат правомощия в социалното подпомагане;
- ако сигналът не е обоснован/или, при необходимост, DGASPC се обръща към други институции.

Кой участва в първоначалната оценка на случая?

Първоначалната оценка се извършва от социалните работници на Публичната служба за социално подпомагане (SPAS) или от служителите на кметствата, които имат правомощия в социалното подпомагане. При липса на такава, препоръчва се да се отправи молба за тази цел до експертите (социални асистенти, психолози), които работят в публични или частни служби, специализирани в грижата за деца жертви на малтретиране, negliжиране, експлоатация и/или трафик на хора или до тези, които работят в публични или частни структури, специализирани в превенцията и борбата срещу домашното насилие. Изключение прави оценката при спешен случай, която се извършва от мобилен екип за интервенция към „зеления“ безплатен телефонен номер по въпросите на детето. Случаят, за който е подаден сигналът, се регистрира в DGASPC и след това е поверен на специализирания компетентен отдел. Ръководителят на специализирания отдел определя лице, което трябва да направи необходимото за извършването на първоначалната оценка. Това лице изисква чрез уведомление по телефона споменатите по-горе лица да извършат предварителната оценка. Ако става въпрос за случай, върнат от SPAS, лицата с правомощия в социалното подпомагане, които са били сезирани за случая, ще изпратят първоначалната оценка без да е необходимо да се подава първоначалното искане от страна на DGASPC. В определени случаи, със съгласието на ръководителя на отдела, може да се вземе решение първоначалната оценка да се извърши от SPAS или лицата с правомощия в социалното подпомагане заедно с определено от отдела на DGASPC лице. След изготвянето на първоначалната оценка това лице решава дали DGASPC да възобнови или не случая.

В хода на първоначалната оценка се спазват същите препоръки, като тези, които произтичат от принципите и правилата за провеждане на разговора с детето и с лицата за контакт.

След регистрирането на фиша със сигнала се извършва **подробна оценка** на положението на въпросното дете. Същото се отнася за случаи на домашно насилие, в които, след регистрирането на случая в DGASPC, се извършва оценка на възрастния и/или детето жертва(и) на домашно насилие. Директорът на DGASPC определя/назначава водещ случая, който може да бъде служител на DGASPC, на одобрена частна организация, одобрена неправителствена организация или други, одобрени от закона независими форми на упрежняване на професията социален работник.

Подробната оценка на случая предполага подробно, многоизмерно проучване на семейната и социална среда на детето. Професионалистите, които са част от екипа за управление на случая, имат за цел да съберат релевантната информация във всички обхванати от оценката аспекти (медицински, социален, психологически и др.), посредством индивидуални разговори със засегнатите лица, като се наблюдава поведението им, прави се справка с получени актове и документи или чрез други специфични средства (напр.: посещения, социални проучвания, телефонни разговори, искания за информация или писмени изявления, получени от съпричастни лица или други лица, които познават положението на детето, чрез тестове или специфични техники и др.). В същото време на този етап се изготвя *досието на детето* и се събират необходимите документи.

Водещият/отговарящият за случая заедно с екипа за управление на случая, оценяват и решават до каква степен оценката следва да е подробна и задълбочена, както и значението, което се отдава на всяка област от оценката на случая, съгласно изискванията на всеки отделен случай (вид проблематика, идентифицирани нужди, фактическо положение, системни релевантни елементи).

След завършване на подробната оценка, мултидисциплинарният екип изготвя ясна диагноза (заключение) относно: наличието на каквото и да е насилие спрямо детето и формата на това насилие; потребностите на детето в по-широк контекст на семейството и общността; приоритетите от намеса за детето, семейството и предполагаемия извършител. Тези заключения представляват необходимата основа за приемането на мярка за специална закрила, насочена към детето (да бъде отделено от семейството си или да остане в обичайната си семейна среда), или за вземане на решение относно необходимите на детето, на семейството му и на близките му услуги и, при необходимост, интервенция, която се налага във връзка с предполагаемия извършител, както в юридически аспект, така и по отношение на адаптираните услуги.

Мултидисциплинарен и междуведомствен екип

Положението на дете жертва на насилие може да се характеризира с комплексни аспекти, свързани с детето, със семейството и с предполагаемия

извършител и поради това нито е достатъчно, нито се препоръчва един единствен професионалист да извършва неговата оценка. Това важи и в случая на възрастно лице жертва на домашно насилие, което може да породя проблеми, свързани с жилището, социално-професионалната реинтеграция и продължителното възстановяване. Участието на мултидисциплинарен екип в оценката на тези случаи намалява напрежението върху детето или възрастното лице и увеличава качеството и количеството на получената информация, както и релевантността на решението. Мултидисциплинарен и междуведомствен екип може да участва в процеса на оценката, както и в предоставянето на специализирани услуги.

Няма стандартна формула по отношение на състава на екипа според целите му – оценка или интервенция, но има няколко категории професионалисти, които трябва задължително да участват в един екип, като най-малко те са следните:

- 1. социален работник**, който е обикновено и водещият случай (ако притежава изискваните от закона компетенции за това);
- 2. психолог**, който обикновено работи в специализиран отдел/служба на Главна дирекция „СПЗД“ (DGASPC);
- 3. лекар**, който обикновено работи в специализиран отдел на DGASPC). Когато жертвата е дете, препоръчва се в екипа да има педиатър специалист. При необходимост той може да поиска специализиран медицински преглед и/или преглед от съдебен лекар съгласно действащото законодателство. Когато жертвата е възрастно лице, препоръчва се в екипа да има лекар от бърза помощ, когато се налага такава интервенция или лекарят е прикрепен към звено за превенция и борба срещу домашното насилие; според случая, могат да се направят консултации с други медицински специалисти: акушер-гинеколог, психиатър и др.;
- 4. полицай** Според вида на случая, един или повече полицаи могат да оказват съдействие, по-специално тези, които работят в следните структури: Криминално разследване, Обществен ред (общинска полиция и полицейски управления), проучване, превенция и изследване, Наказателно преследване и Борба срещу организираната престъпност, както и полицейският служител, който е определен да бъде част от Комисията за закрила на детето.
- 5. юридически съветник** (по-специално юридическият съветник на DGASPC). Препоръчва се социалният работник, психологът и юридическият съветник да бъдат назначени към DGASPC, а лекарят и полицаят да участват в периодичните заседания на екипа като представители на институцията си и по покана на водещия случай. DGASPC може да състави споразумения за сътрудничество с учрежденията, където работят членовете на мултидисциплинарния екип, въз основа на предоставен ѝ списък с имената на лицата, които могат да се присъединят към този екип във всеки един момент според случая. Осъществяването от тях дейности в рамките на участието им в този екип се разглеждат като част от трудовите им задължения, а отговорностите

им във връзка с това се записват в длъжностната им характеристика. При необходимост, покана за участие в мултидисциплинарния екип може да бъде отправена до член на преподавателския състав на детето и/или на училищния му съветник (което е задължително в случаите на трудова експлоатация, трафик на деца и репатриране на румънски деца на мигранти, жертва на каквато и да е форма на насилие на територията на друга държава).

Други професионалисти могат да се присъединят към създадения екип, състоящ се от минимален брой членове, за да повишат чрез професионалното си образование или роля качеството на предлаганите от мултидисциплинарния екип услуги. Тези професионалисти, които ще станат по този начин членове на мрежата за интервенция, могат да бъдат:

- учителски персонал;
- съдебни лекари;
- специализирани терапевти;
- съветници по пробация;
- адвокати;
- свещеници;
- лицето, което се грижи за детето;
- лицето за контакт на детето.

Водещият случай осигурява координацията на мултидисциплинарния екип и на предоставяните от другите професионалисти на мрежата за интервенция услуги и се информира за всяка процесуална фаза от производството.

Мултидисциплинарните и междуведомствените екипи (ЕМИ), които са оперативни екипи, могат да получат помощ съгласно закона от **междусекторните местни екипи (ММЕ)**.

Съставът на ММЕ се определя с решение на Окръжния съвет/местния съвет за районите на Букурещ. ММЕ се координира от Главна дирекция „СПЗД“, а членовете им са представители на следните институции:

- Главна дирекция „СПЗД“;
- Окръжна инспекция на полицията / Главна дирекция на полицията на Букурещ и районните полицейски управления;
- окръжна жандармерия / Главна дирекция на жандармерията на Букурещ;
- окръжна дирекция по здравеопазване / Дирекция „Здравеопазване“ на Букурещ;
- инспекция на училищата на окръжно ниво / Главна инспекция на училищата Букурещ;
- териториална инспекция по заетостта;
- неправителствени организации.

Принципи на оценката

- Информацията относно резултатите от оценката е поверителна.
- Резултатите от оценката не са окончателни; оценката трябва да се извършва периодично.
- Оценката е насочена към всички потребности на детето, както и към неговите перспективи за развитие.
- Оценката трябва да е единна, да е насочена и да се основава на едни и същи цели, критерии и методологии за всички деца.
- Оценката предполага полагането на общи усилия в рамките на мултидисциплинарния екип и в мрежата, с активното и отговорно участие на всички участващи професионалисти.
- Оценката се основава на истинско партньорство с неговите бенефициенти: детето и лицата, които се грижат за него.

Поверителност

- Професионалистът, който извършва оценката на детето и/или възрастното лице жертва, както и лицата за контакт, съобщават на водещия случай и на мултидисциплинарния екип релевантна информация, която улеснява заключенията и съответните решения.
- Резултатите от оценката се записват и се съобщават на семейството и на детето в зависимост от степента на неговата зрялост или на възрастното лице жертва съгласно способността му за преценка. Съобщаването на тези данни се извършва след като бъде извършена подробната оценка. Водещият случай решава с екипа дали информацията трябва да се съобщи от член на екипа съгласно вида на оценката или само от водещия случай.
- Водещият случай може да съобщи научената в хода на оценката информация на други професионалисти, които са част от мрежата за интервенция, ако лично трябва да участват в подробната оценка или в предоставянето на услуги на детето и/или възрастното лице жертва, на семейството и на други лица за контакт. Мултидисциплинарният екип решава каква информация може да се съобщи.
- Цялата информация, свързана със случая, е поверителна за обществеността, медиите и други професионалисти, които не са свързани с въпросния случай съгласно Закон 677/2001 относно защитата на потребителя по отношение на обработката на лични данни и свободното движение на тези данни с последващите изменения и допълнения с изключение на предвидените от закона екипи за контрол/инспекция.
- Има информация, която не може да бъде разкрита нито на мултидисциплинарния екип, нито на други професионалисти, участващи в решаването на случая, като например, името на лицето, което е изпратило сигнала за наличие на съмнение или за случай на малтретиране на дете или на

домашно насилие. Този вид информация може да бъде съобщена единствено на компетентния съд по негово изрично искане.

Въпроси, на които членовете на мултидисциплинарния екип трябва да намерят отговор по време на оценката на случаите на малтретиране на детето:

- Детето наистина ли е малтретирано или е било малтретирано?
- Толкова ли е сериозно положението на детето, че да се изисква то да бъде отделено от средата си?
- Какви доводи могат да се изтъкнат, за да се докаже малтретирането на детето?
- Как реагира/е реагирало детето на малтретирането?
- Има ли риск за сигурността на детето понастоящем или в бъдеще?
- Каква е вероятността положението да се повтори?
- Може ли да се предполага, че лицата, които се грижат за детето, могат да бъдат насочени чрез специализирани услуги да променят поведението си към детето и неговите условия на живот, така че да няма непосредствена заплаха за живота или за развитието на детето?
- Предложените на детето възможности в резултат на интервенцията наистина ли са по-добри в сравнение с положението, в което се е намирало детето преди интервенцията?
- Органите за наказателно преследване сезирани ли са в случаите, в които се счита, че е извършено престъпление?
- Извършеното малтретиране предполага ли подвеждането под отговорност на извършителите?
- Какви деяния в действителност са извършили предполагаемите извършители?

4. 2

Услуги, предлагани от Главни дирекции „Социално подпомагане“ и „Закрила на детето“ (DGASPC)

Предлаганите от DGASPC основни услуги в случаите на деца жертви и/или свидетели на насилие, са:

- „зеленият“ безплатен телефонен номер на детето за съобщаване на всички случаи на малтретиране на дете и, при необходимост, случаи на домашно насилие, е услуга, към която функционира мобилен екип за интервенция в спешни случаи;

- Центрове за спешен прием за деца, жертви на малтретиране, negliжиране и експлоатация, които със своята дейност обхващат всички форми на малтретиране на едно дете;
- Центровете за съвети за деца, жертви на малтретиране, negliжиране и експлоатация, които обхващат чрез дейността си всички форми на малтретиране на едно дете;
- Транзитните центрове за закрила и подкрепа на репатрирани деца и/или жертви на трафик.

Центровете за оценка, информация и съвет на Главна дирекция „СПЗД“ за деца жертви на малтретиране

Етап	Действие
Изготвяне на промоционални материали	<ul style="list-style-type: none"> • Окръжният център за интервенция за деца, жертва на малтретиране (СJICA) разработва промоционални материали, брошури за децата, родителите, професионалистите и други членове на общността, с важна информация за ролята му в общността
Планиране на услугите и на интервенциите	<ul style="list-style-type: none"> • Центърът за съвети (ЦС) провежда информационни, образователни и комуникационни кампании по въпроси, свързани с малтретирането, negliжирането и експлоатацията • Центърът приобщава семействата и други институции в осъществяването на кампании за осведомяване и превенция на малтретирането, negliжирането и експлоатацията • той провежда кампании за превенция на малтретирането, negliжирането и експлоатацията при всеки удобен случай, по повод на международни и национални дни, които са свързани с това явление • той предлага важна информация на медиите и насочва вниманието им към организирани събития – тази информация се съобщава от говорителя на DGASPC, със съгласието на Главния директор • той отговаря и повишава осведомеността на институциите /НПО относно участието в информационните кампании и кампаниите за превенция на малтретирането, negliжирането и експлоатацията (М/Н/Е)

<p>Сътрудничество с други специалисти</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Окръжният център (СЛСА) си сътрудничи непрекъснато с професионалисти, органите на местната администрация и специализираните услуги на мрежата за интервенция в случаи на М/Н/Е на детето с цел възстановяване и реинтегрирането му в общността. • персоналът на СЛСА който има подозрения или който идентифицира случаи на М/Н/Е сред преките искания, трябва да подаде сигнал до компетентните органи за тези случаи – полицията, кметството по постоянен адрес • специалистите на Окръжният център (СЛСА) провеждат кампании за осведомяване и превенция на М/Н/Е, като си сътрудничат със специалистите от други компетентни институции • изготвя Протоколи за сътрудничество с цел провеждането на действия за превенция и борба с М/Н/Е на деца
---	---

4. 3

Специализирана юрисдикция при разглеждането на дела, свързани с деца – Съд за малолетни в Брашов

Понастоящем в Румъния има само един специализиран съд за разглеждане на дела, свързани с малолетни.

Съдът за малолетни и семейни дела в Брашов е създаден като специализиран съд със Заповед 3142/С/22 от ноември 2004 г. на *Министерството на правосъдието, който започва да функционира ефективно на 22 ноември 2004 г..*

С оглед на Закон 304 от 28 юни 2004г. повторно публикуван, относно съдебната власт, специализираните съдилища нямат юридическа правосубектност.

Създаден в рамките на пилотна програма, специализираният съд започва работа с трима съдии поради ограничената компетентност към онзи момент на Съда за малолетни и семейни дела, който е разглеждал единствено дела на първа инстанция в областта на децата и семейството.

След влизането в сила на Закон 247/2005, специализираният съд става юрисдикция, компетентна да упражнява съдебен контрол, като се разширява компетентността ѝ до обжалването като способ за правна защита срещу съдебни решения, постановени от съдии на първа инстанция по граждански и наказателни дела (но изключително по дела, свързани с малолетни и се-

мейни отношения), което доведе до подобряване на структурата на персонала, като се имат предвид спецификите на способите за обжалване (апелативен състав се състои от двама съдии, докато за обжалването на решение се изисква състав от трима съдии).

В съответствие с член 37 от Закон 304 от 28 юни 2004 г. повторно публикуван, относно съдебната система, специализирани съдилища могат да бъдат учредени в областите, предвидени в член 36, алинея 3, включително по дела, свързани с малолетни и със семейството.

Специализираните съдилища са юрисдикции, които нямат юридическа правосубектност, които могат да функционират в различните окръзи и в Букурещ и които са установени в главния град на съответния окръг. Специализираните съдилища разглеждат дела, които са от компетентността на съда в области, за които са учредени.

Докладът за дейността на Съда за малолетни и семейни дела в Брашов за 2014 г. показва, че този съд няма отделения, което би било на практика невъзможно предвид ограничения брой съдии. Всеки магистрат от съда постановява решения както по наказателни, така и по граждански дела (свързани с деца и със семейството), по които има постановено решение на първа инстанция и срещу които е подадена обикновена или извънредна жалба съгласно изготвения от ръководителя на колегията график. От 2014 г. след влизането в сила на Наказателния кодекс и на Наказателно процесуалния кодекс се конституират специфични съдийски състави с нови регламентирани съдебни функции. Така в Съда за малолетни и семейни дела в Брашов има специфични състави, съответстващи на съдия по правата и свободите, състави, които заседават в преюдициално отделение (за досъдебно производство) и които се произнасят по същество и състави, които се произнасят по оспорванията като способи за защита по наказателни дела.

Съгласно материалноправната си компетентност Съдът за малолетни и семейни дела в Брашов е юрисдикция за съдебен контрол на наказателни дела, единствено по отношение на мерките за превенция, сигурност и ограничителни мерки, предвидени в дела, по които е постановено решение на първа инстанция от инстанционните съдилища, намиращи се в района на действие на съда, пред който са се явили обвиняемите и/или засегнатите малолетни лица.

4. 4

Проектът „AUDIS: за по-дружелюбно изслушване на деца в Румъния!“

Проектът „AUDIS: за по-дружелюбно изслушване и разпит на деца в Румъния!“ е пилотен проект, който има за цел да се подобрят съществуващите практики в Румъния по отношение на изслушването на деца, за да се постигне напредък към правосъдие, адаптирано към децата.

Проектът се координира от Федерацията на НПО за детето (FONPC) и се провежда в партньорство с Посолството на Франция в Румъния, федеративната асоциация „La Voix de l’Enfant”(Франция), Министерство на труда, семейството, социалната защита и възрастните хора (MMFPSPV)-Националния орган за защита на правата на детето и осиновяването (ANPDCA), Министерство на правосъдието (MJ), Министерство на вътрешните работи – Главен инспекторат на полицията Румъния (MAI –IGPR и DGPMB), Министерство на вътрешните работи – Национална агенция срещу трафика на хора (MAI-ANITP), Фондация “Terre des hommes”, DGASPC Dolj и DGASPC Клуж и от септември 2015 г, Висшият съдебен и прокурорски съвет.

Проектът се финансира от Посолството на Франция в Румъния, „La Voix de l’Enfant”(Франция) и съфинансира от FONPC и DGASPC.

Контекст на изслушването/разпита на деца в Румъния

Към момента на осъществяване на проекта т.е. 2012 г. в румънския Наказателно процесуален кодекс няма специфична правна уредба за процесуалното третиране на деца жертви и/или извършители на наказателноправни и гражданскоправни деяния. Няма отделна процедура за изслушване на деца. По своята природа децата са особено уязвими и като жертви на противообществени прояви, не са в състояние да изразят своите чувства и преживявания на „езика на възрастните“ и не могат да се защитават.

Законодателните разпоредби за децата жертви са все още непълни. Съгласно съществуващата процедура детето трябва да се яви последователно пред няколко възрастни, които не познава и които работят във внушителни институции. Това положение създава допълнителен стрес за детето и представлява рисков фактор за увеличаване на физическото му страдание. Няма специфична информация за техниките на разпит на деца.

Аудиовизуалният запис на казаното от децата жертви и/или извършителите на наказателноправни и гражданскоправни деяния се споменава в текстовете само като една възможност за деца, жертви на насилие, без да се посочва процедурата, която трябва да се следва – по-специално, нищо не се казва относно допустимостта на тези записи като доказателство.

Цели на проекта AUDIS :

Обща цел: Изграждане/засилване в дългосрочна перспектива в Румъния на човешкия и логистичен капацитет, както и на правната рамка в съответствие с европейските и международни стандарти в областта на изслушването на деца, жертви на насилие и/или извършители на наказателноправни и гражданскоправни деяния. Усъвършенстване на знанията и съществуващите практики в Румъния по отношение на разпита на деца, жертви на насилие и/или извършители на наказателноправни и гражданскоправни деяния.

Конкретни цели на проекта AUDIS:

- Оценка на ситуацията, свързана с разпита на деца в Румъния, както и на приоритетните нужди за разпитите в съответствие с висшия интерес на детето
- Организиране на обучение на професионалисти от правосъдната система, полицията и социалното подпомагане/закрила на детето, НПО, психолози, относно психологията на детето жертва, агресията в семейството и работата в мрежа.
- Намаляване на отрицателното въздействие върху децата жертви и/или извършители на наказателноправни и гражданскоправни деяния чрез създаване на условия, благоприятни за изслушването/разпита на тези деца.
- Подкрепа за разпит на деца в Румъния, който да отговаря на европейските и международните стандарти в областта, като преди приключване на проекта се направят предложения за законодателни изменения и допълнения относно разпита на деца.

Бенефициенти на проекта (преки и непреки) :

- Професионалисти, работещи в областта на грижата и разпита на деца жертви и извършители на наказателноправни и гражданскоправни деяния: полицаи, прокурори, адвокати, съдии, психолози.
- Румънското Министерство на правосъдието, румънското Министерство на труда /Дирекция за закрила на детето, румънско Министерство на администрацията и вътрешните работи
- FONPC и нейната мрежа от 97членове НПО в Румъния
- Деца жертви и/извършители на наказателноправни и гражданскоправни деяния в Румъния и семействата на тези деца
- Експерти в областта на закрила на детето

Проведени и предвидени дейности в рамките на проекта (март 2013 – ноември 2014 г.)

3-4 април 2013 г. : Откриване на проекта AUDIS – Кръгла маса относно условията за разпит на деца в Румъния, Франция и България + Техническо заседание за създаване на стаи за разпит в Клуж и Крайова

Лято 2013 г. : Подписване на протокол за сътрудничество между Министерство на правосъдието, Министерство на вътрешните работи, министерство на труда, la FONPC, посолството на Франция в Румъния и Voix de l'enfant

Юни 2013 : Изготвяне и представяне на 2 проекта за европейско финансиране с FONPC, Terre des Hommes, българската организация ИСДП и Voix de l'enfant

Април – октомври 2013 г. : Месечни заседания на Централния управителен комитет и създаване на местни комитети в Клуж и Крайова за създаване на стаи за разпит на деца, които заседават ежемесечно.

Септември 2013 г. : Първо мултидисциплинарно обучение относно разпита на деца, с обучение в Педиатрични медико-правни звена (ППМЗ) на Voix de l'enfant и учител от Националния център за обучение на съдебната полиция (НЦОСП) във Фонтенбло

5-8 ноември 2013 г. : Учебно посещение в Париж и Анже на румънска/молдовска делегация на стаите за разпит на деца и среща с професионалисти в различни сектори (съд за малолетни, социални служби, полиция)

Март 2014: Второ мултидисциплинарно обучение относно разпита на деца с експерти-учители от Франция (съдия по дела на малолетни към Окръжния съд в Нанси, детски психиатър, експерт ППМЗ)

Април 2014 г.: Откриване на стаите за разпит на деца в Клуж и Крайова

Юни 2014 г.: Кръгла маса в Апелативния съд на Букурещ – анализ и оценка на потребностите на децата-жертви и/или свидетели на престъпления и решения за правосъдие по-адаптирано към потребностите на децата в Румъния.

Юни – ноември 2014 : Обмен на становища с български, румънски и френски експерти относно условията за разпит на деца – Оценка на функционирането на стаите в Клуж и Крайова.

Септември 2015 г.: Подписване на 2-ри Протокол за междуведомствено сътрудничество за продължаване осъществяването на проекта AUDIS от FONPC, Посолството на Франция в Румъния, Voix De l'Enfant, Висшия съдебен съвет, Министерството на правосъдието на Румъния, Министерството на вътрешните работи – DGPMB и ANIPR, Прокуратурата, Министерството на труда – ANPDCA.

Септември – декември 2015 г.: Създаване на 3-та стая за разпит на деца в рамките на прокуратурата към Съда в Букурещ.

Основни постигнати резултати :

От февруари 2012 г. до днес са постигнати следните основни резултати в рамките на проекта: откриване на две специализирани стаи за разпит на деца, въввлечени в съдебни и/или административни производства, разположени в Главните дирекции за социално подпомагане и за закрила на детето (DGASPC) в Крайова и Клуж-Напока и оборудвани с аудиовизуална техника; проведено е обучение на 30 професионалисти (съдии, прокурори, социални работници, съветници по пробация, психолози и др.) в областта на техниките за разпит на деца и функционирането на стаите за разпит на деца (серия от два курса на обучение); обмен на информация за добри практики между група от 10 професионалисти от Румъния, участващи в процедурата по изслушване и разпит на деца в България и Република

Молдова по време на посещението им във Франция с френски професионалисти (магистрати, полицаи, лекари, социални работници и др.). Двете стаи за разпит на деца започват добре да функционират, като се използват също и съдии, прокурори и полицаи за изслушването на деца. В периода септември 2014 – септември 2015 г. са проведени 36 разпита в стаята в Крайова и 38 разпита в стаята в Клуж. Повечето от разпитите се отнасят до случаи на деца, жертви на насилие, деца, жертви на сексуално насилие и деца жертви на трафик.

5. Добри практики от България за адаптирано към детето правосъдие

5.1 „Участие на деца, жертви на насилие или престъпление в правни процедури“

*Д-р НАДЯ СТОЙКОВА, ИСДП
Проф. НЕЛИ-ПЕТРОВА ДИМИТРОВА, ИСДП,
преподавател в СУ „Свети Климент Охридски“*

1. Наименование на услугата „Разпит/изслушване на дете в „Синя стая““

Услугата съществува от 2009 г. и се предоставя първоначално в три града, понастоящем в 14 градове в страната.

2. Контекст

Както показва „Изследване на ИСДП и Съюз на съдиите в България“, 2008 г. действащата практика в страната през този период не гарантира правата на детето, не е съобразена с най-добрия му интерес и създава висок риск от повторна виктимизация

Обичайно едно дете, жертва или свидетел на насилие се разпитва многократно, пред близо десет различни възрастни. Данните показват, че 55,2% от децата са **разпитвани три и повече пъти през цялото движение на случая от досъдебна до съдебна фаза**. Трябва да се има предвид, че това са официално регистрираните разпити, практиката показва, че много често те не са всички. В действителност преди да се образува досъдебно производство, текат серия проверки, сред тях и разпити на детето (даване на сведения, информация и др.), които не са отразени в тази статистика, а често и никъде на са отразени. Данните показваха също, че почти при всяко трето дете (31%), **са изминали 2 години** от извършване на насилието над него до изслушването му в съда. Не на последно място трябва да се отбележи, че децата се разпитват в помещения в полицията или в съдебната зала, които допълнително ги притесняват и стресират. Като последица от тази практика децата са травмирани допълнително, набраната информация не може да послужи на правосъдието. Децата се разпитват от полицаи, специализирани за работа с деца (инспектори от ДПС) и от полицаи, които не са специализирани, т.е. разследващите полицаи. И едните и другите нямат подготовка за разпит на дете-жертва, нямат подготовка за особеностите на детското развитие. Разпитът на малолетно дете (до 14г.), според НПК, се извършва задължително в присъствието на педагог или психолог, което най-често означава в присъст-

вието на инспектори от ДПС. Според българското законодателство „педагог“ е по-скоро учител, човек завършил химия, физика, филология, история и пр. и един минимален набор (педагогически минимум) от психо-педагогическа подготовка. Отсъствието на специална подготовка за разпит на дете, както използването за тази цел на полицаи с учителско образование, прави участието на педагог или психолог по-скоро формално, отколкото наистина осигуряващо защита на детето. Твърде много деца са разпитвани и в съдебна фаза, т.е. от съдия, пред подсъдимия и пред всички участници в съдебното производство. Децата се разпитват в полицията, в съда, в други институции, в които по правило няма приветливи, дружелюбни към детето условия и по-скоро допълнително ги стресират.

3. **Обща цел и специфични задачи на услугата**

Основната цел на услугата е да осигури дружелюбна към детето практика на разпит или изслушване, която гарантира правата на детето, жертва или свидетел на престъпление и осигурява надеждна информация за целите на правосъдието.

Като **специфични задачи** на услугата могат да се посочат:

- постигане на минимален брой на разпитите на деца, най-добре един. Допълнителни разпити да се провеждат, ако има нови обстоятелства. Да се прекрати многократното повтаряне на една и съща информация, отговори на едни и същи въпроси;
- осигуряване на дружелюбна към детето обстановка, която да не го стигматизира;
- подготовка на специалистите, ангажирани в разследването и закрилата на правата на детето, от досъдебното и съдебно производство;
- подготовка на специално обучен екип, улесняващ разпита на деца;

4. **Същност на услугата, дейности:**

Предоставяне на дружелюбно място за разпит/изслушване

През 2008 г. в Пазарджик и през 2009 в Шумен и София, бяха изградени първите специализирани помещения за разпит на деца, т.н. сини стаи, които освен дружелюбна към детето атмосфера¹², създаваха възможност да се избегне директния контакт на детето с обвиняемия или подсъдимия, като едновременно с това гарантираха и техните права за справедлив процес. Тези т.н. „сини стаи“ се състоят от две помещения, разделени помежду си от венецианско огледало, което позволява видимост едностранно. По този начин, детето и разпитващият са в едното помещение, което

12. Вече имаше няколко дружелюбни помещения в някои институции, но без възможност за осигуряване на всички изисквания за участие в разпита на заинтересовани страни

е обзаведено така, че да подпомогне емоционалния комфорт на детето, а в другото помещение са всички участници, които съответната фаза на процес изисква. Венецианското огледало позволява те да виждат всичко, което се случва в стаята с детето, и благодарение на звуковото оборудване да чуват и да могат задават въпроси, чрез разпитващия. Стаите имат възможност и за видеозапис на разпита. Особено важно също е наличието на два отделни входа за детето и за останалите участници, преди всичко за обвиняемия, което възпрепятства директната среща помежду им. Именно директният контакт е най-често срещаната причина детето да се затруднява да повтори в съдебна зала или да оттегли своите показания, или да откаже да говори.

С други думи специализираните помещения за разпит на деца:

- удовлетворяват формалните изисквания на наказателния процес за участие на всички страни и справедлив процес;
- удовлетворяват изискванията на ЗЗД за защитена среда, като осигуряват психически комфорт на детето в позната за него, дружелюбна обстановка;
- предпазва детето от пряк контакт с предполагаемия извършител, като едновременно с това осигурява правата на обвиняемия и подсъдимия за справедлив процес. Детето се предпазва от пряк контакт чрез венецианското стъкло, чрез двата входа и защитеното място за изчакване;
- гарантират правото на детето от защита, предпазване от повторно травмиране.

Стаите в Пазарджик и Шумен бяха изградени в КСУДС, където има 24-часов достъп, осигурен екип, близост на ОЗД/ДСП, които са в същата сграда. **Изграждането на стаите в помещения на социални услуги в общността позволи те да се използват за всички процедури не само по наказателни, но и по граждански дела.** На практика стаите могат да се ползват за всички деца, участници в правни процедури, както и за възрастни жертви на домашно насилие или престъпления, основани на пола, трафик и др. според изискванията на Директива 2012/29/ЕС. Времето и практиката показа, че това е успешен и добре работещ модел за изграждане на стаи за разпити и изслушване на деца.

В София стаята беше изградена в сградата на СДВР, по настояване на колегите от полицията. Това ограничи нейното използване в голяма степен и основно се ползва по наказателни дела. На по-късен етап се изгради втора стая, която се помещава в социална услуга в общността и това позволи да се прилага и при деца, участващи в граждански дела, както и жертви на домашно насилие.

Осигуряване на специално подготвени психолози или социални работници, за да „проведат“ разпита или изслушването на детето.

Паралелно с изграждането на стаите стартираха обученията за мултидисциплинарен подход на групи от психолози и социални работници, полицаи, съдии, прокурори.

Обучителните програми целяха създаване на професионална общност и среда, готова да работи за действителна промяна на практиката на изслушване на деца. Като съдържание обученията обхващаха знания от различни дисциплини, определено чрез подход, базиран на необходимите компетенции на:

- насилието над деца, същност, видове, симптоми, последици;
- международни стандарти за правата на детето в областта на правосъдието и правата на детето в българския процес;
- особености на детето свидетел, психично развитие на детето, как детето споделя за преживяното насилие;
- специфика на разпита на дете (подготовка, методика на разпита, подкрепа на детето след разпита и пр.)

Обучение „Интервюиране на деца, жертви на сексуално насилие“

- 2008 г. от екип на Фондация „Ничии деца“, Мария Хамела, общо над 60 часа обучение (30 часа за екипите от Пазарджик и София и 60 часа за екипа в Шумен)
- 2009 г. с Мартин Хенри, стартираха обученията на магистрати и с участието на български обучители.
- 2010 г. проф.Кевин Браун съвместно с български обучители проведе надграждащо обучение за психолози и социални работници, участващи в разпити на деца
- 2011 г. Ортодокси Саломон съвместно с екип от български обучители проведе обучение за работа с деца, жертви на сексуално насилие и работа с малтретиращи родители.
- в периода 2009 – 2013 екипите за разпит на деца са получили над 50 часа супервизия от международни експерти, работещи по проблемите на децата жертви и приветливо към децата правосъдие, от Полша, Франция, Великобритания, Финландия и др.

За изграждането на експертно-обучителния екип на ИСДП подпомогнаха съвместните обучения с международните експерти, но и продължителното собствено обучение чрез проучване на чуждестранен опит, участие в международни семинари и форуми, провеждане на международни и национални изследвания.

13. Според нашите проучвания подобна е практиката в Исландия, Полша, Финландия, САЩ.

Позицията на ИСДП¹³ беше и е, че има нужда от специалисти, които да улесняват разпита на децата и те трябва да са от помагащите професии – психолози, педагози, социални работници, които да преминат специална мултидисциплинарна подготовка, да бъдат системно методически придружавани.

Улесняване означава детето да бъде подготвено за разпита, въпросите да се задават от специалиста, които са предварително подготвени от разследващия полицай, прокурор или съдия, те да ги формулират по разбираем за детето начин и уважаващ неговото достойнство.

Екипът работи в тясно взаимодействие през цялото време на развитие на случая. Дейностите, които извършва екипът са:

- Приемане на сигнал, заявка;
- Провеждане на работна среща със заявителя;
- Подготовка на детето за провеждане на разпит/изслушване;
- Провеждане на разпит/ изслушване;
- Осигуряване на подкрепа за детето, ако има заявка за това от ОЗД.

5.

Описание на практиката и професионалистите

В центровете за услуги, където са изградени специализираните помещения за разпит се извършват следните услуги в полза на правосъдието:

- **Услуга „Подготовка на дете за участие в правни процедури и придружаване по време на правни процедури“**

Целта на услугата е да се намали стреса у детето и рискът от вторична виктимизация поради включването му в правни процедури. Услугата предвижда дейности и мерки, с които се подготвя детето за разпит или за изслушване от съдия. Подготовката включва една или повече консултативни сесии с детето, като това зависи от състоянието на детето, възрастта му, когнитивните му способности, оценка на готовността му да се включи в правни процедури.

По време на консултативната сесия за подготовка детето получава цялостна информация относно правните процедури, съдебния процес, всички участници в него и тяхната роля, както и информацията относно ролята на свидетеля за изясняване на истината. Освен общата информативна част за детето относно участието му в правните процедури, тяхната продължителност и начин на протичане, *по време на подготовката водещият на услугата се запознава с общото състояние на детето*. Консултативната среща за информиране и запознаване на детето с правните процедури се използва, за да се направи и първоначална *оценка на състоянието на детето*,

психическата му готовност да дава показания или да бъде изслушано в съда, както и оценка на емоционалното му състояние и ефекта върху психиката на детето от включването му в правните процедури. В тази първоначална оценка на състоянието на детето се отчитат и рисковите фактори върху психиката на детето, в ситуациите на конфликт на лоялност или на рискове за живота и здравето на детето, при даването на показания в качеството му на свидетел на престъпление, или жертва на тежко престъпление. По този начин, първоначалната среща с детето в рамките на етапа на подготовка за включване в правни процедури позволява на експерта да опознае детето, езикът на детето, общата му компетентност да се изразява и да разказва, да се направи преценка на общото психическо състояние на детето, да се запознае детето с процедурата на разпит и неговото място в процеса.

След първата среща с детето експертът, който провежда подготовката, преценява необходимостта от последваща среща и времето, необходимо за подготовка на детето за включване в правни процедури. Изготвя се становище от експерта до органа, който заявява услугата (съд, прокуратура, ОЗД или ОДВР), относно готовността на детето за разпит, или съответно за изслушване от съдия. Разходите за подготовка на детето за участието му в правни процедури се поемат от доставчика на услугата.

В някои случаи подготовката може да обхване и по-дълъг период до 4 или 6 сесии, като това се налага в ситуации, в които престъплението е нанесло сериозни вреди върху психиката на пострадалото дете и то има трудности да говори и се нуждае от допълнителна подкрепа за стабилизиране на емоционалното му състояние, което да му позволи да се включи в правните процедури и да разкрие извършеното престъпление пред правораздавателните органи. Подготовката за разпит или за изслушване от съдия е предназначена за всички деца до 18 г.

Услугата се реализира от обучени социални работници или психолози в Центрове за социални услуги за деца и семейства като център за обществена подкрепа, Комплекси за социални услуги и др. Достъпът до услугата е чрез направление от отдел „Закрила на детето”, заявка от съд, прокуратура или ОДВР, както и чрез молба от родител или настойник.

- **Услуга в полза на правосъдието „Съдействие за разпит по отчитаща интересите на детето, „дружелюбна” процедура.**

Целта на услугата е да се събере надеждна информация от детето за целите на правораздаването, като се защити психиката на детето. В този смисъл целта е и да се намали стреса на детето, участник в правни процедури и да се предотврати или намали до минимум риска от вторичната виктимизация на детето, поради включването му в правни процедури. Услугата е изцяло съобразена със специфичните потребности на детето като свидетел и участник в правни процедури. Услугата също така има за цел да гарантира редица права на децата, разписани в нормативни документи: правото на детето

на изслушване и на изказване на възгледи и отношение по важни за живота му събития; правото му на отнасяне с достойнство и състрадание; правото му на защита от дискриминация; правото му да бъде защитено в трудни ситуации по време на правораздавателния процес, както и правото му да получи ефективна помощ.

Услугата включва в себе си дейности и мерки за оказване на съдействие на съответния орган за **провеждане на разпит на дете в специализирано помещение** за разпит на деца, като процедурата за провеждане на разпит се съобразява изцяло с принципите и методиката за правосъдие, съобразено с детската психика и особените потребности на детето-свидетел или участник в правни процедури.

Услугата включва следните дейности:

- включване на специалист, обучен да провежда разпити на деца по начин, по който да отговори на изискванията на правосъдието за набиране на надеждна информация, от една страна, а от друга – да защити психиката на детето от допълнителни травми по време на разпита;
- използването на процедури, ориентирани към детето и улесняващи даването на показания от детето, както и по-добри възможности за изразяване чрез допълнителни средства – рисунки, кукли и т.н., за които експертите са обучени;
- използването на специализирани помещения за разпит на деца – помещения, които са обзаведени и оборудвани с необходимата техника и апаратура, за да гарантират качество на проведения разпит и записа от този разпит; ограничаване на директния достъп на извършителя (обвиняем или подсъдим) до детето; запазване достойнството на детето като се гарантира уединение и спокойна обстановка, обособени отделни входове и места за защитено изчакване от страна на детето и семейството му;
- центриране на вниманието около интересите и благополучието на детето, като се гарантира мултидисциплинарен и мултиинституционален подход за провеждане на процедурите с детето – използването на специализираното помещение дава възможност по време на разпита да присъстват всички заинтересовани страни и институции, отговорни за по-нататъшните мерки и процедури, така че да се избегне многократно разпитване на детето;
- техническа подкрепа за провеждане на разпита и осъществяване на видео и звуко записа за целите на правосъдието и органите по закрила, както и за водене на протокол или неговото отпечатване.

Разпитът се провежда по специализирана методика за разпит на деца, съобразена с детската психика и умения за изразяване, за комуникация. Разходите за разпита на детето се поемат от заявителя на услугата. Услугата е предназначена за всички деца до 18 г., жертви на сексуално престъпление, както и за всички деца до 14 годишна възраст. Методиката за разпит е адап-

тиран вариант (Т. Лион, 2005) на Протокола за разпит на Националния институт за детско здраве и човешко развитие (NICHD)”, който е разработен и предоставен на ИСДП от неговия автор.

Услугата се реализира от обучени социални работници или психолози, специализирани в разпити на деца, в специални стаи за разпити на деца, изградени в Центрове за обществена подкрепа или Комплекси за социални услуги. Достъпът до услугата е чрез направление от отдел „Закрила на детето”, заявка от съд, прокуратура или ОДВР, както и чрез молба от родител или настойник за ползване на процедури, предпазващи психиката на детето.

- **Мобилен екип за разпит или изслушване на деца**

За да се подкрепи въвеждането на пилотната практика на национално и регионално ниво към изградените помещения за разпит, през 2008 и 2009 г. бяха сформирани мобилни екипи, които работят на регионално и национално ниво. Те поемаха заявки от съд и прокуратура за цялата страна. В екипите работят социални работници и психолози с опит в директна работа с деца, преминали допълнително специализирано обучение, работещи под супервизия и с допълнителна методическа подкрепа. Към настоящия момент общият брой на мобилните екипа само към ИСДП е 6 с общ брой на специалистите – 20 човека (психолози и социални работници). Общият брой на екипите към декември 2015 г. е 12.

6. **Описание на случай, добра практика**

Пример от практиката на специалистите от екипа по изслушване към ИСДП:

Във връзка с досъдебно производство мобилният екип за разпит на деца получи заявка от РУП за подготовка и изслушване на дете, настанено в Дом за деца и младежи с увреждания. Пострадалото дете се намира в друго населено място и се налага да бъде посетено от мобилния екип. Определиха се двама експерта – социален работник и психолог, които да се включат в подготовката и провеждането на разпит на детето. Във фазата на предварителни действия специалистите от мобилния екип проведоха работна среща с представители от институцията, където детето пребивава, с цел да се получи повече информация за интелектуалното, социалното и емоционално развитие на детето. След това е проведена среща със заявителя на разпита за изясняване на целта, въпросите и фактическата обстановка, която трябва да се проверява. Това даде възможност на експертите от мобилния екип да

се подготвят за предстоящия разпит, като преценят как и какви подходящи техники да използват за разпит на дете с интелектуален дефицит. Във фазата на подготовката на детето бяха използвани различни материали (кукли, картинки, книжки, бяха съобразени с интелектуалното ниво на детето). Този подход позволи детето с увреждане и дефицит в уменията да комуникира да разкаже с допълнителна подкрепа за преживяното от него насилие.

Основни резултати и постижения

Опитът показва, че добрият избор е стаята да е в социална услуга. Създадоха се още 11 стаи, като 10 от тях са в социални услуги. Предимствата са в:

- сградата е дружелюбна, т.е. тя е за деца и семейства и всичко в нея е подчинено на тази мисия, изчакването, ако се налага например е твърде различно за детето от изчакване в сградата на полицията;
- сградата не е стигматизираща, посещението и може да бъде по много различни причини, за разлика от стаята в полицията;
- осигурен е 24-часов достъп поради естеството на социалните услуги, тъй като и в двата КСУДС има 24-услуги, в полицията достъпът е осигурен, но той преминава през всички процедури на достъп до полицейска сграда;
- ефикасност на услугите за правосъдието – не се изисква специален персонал, който се грижи за помещението, да осигурява достъп, да провежда разпитите и пр.;
- близост до системата за закрила и осигуряване на защита и закрила на децата, които са изведени от семейна среда. В КСУДС има услуга „Спешен прием“, която е предназначена за деца, преживели насилие;
- ефективност на стаите – по-висока ангажираност на социалните работници, преди всичко от социалните услуги за гарантиране на правата на детето, което ги прави по-активни и настойчиви в тази дейност, както и използване на стаите и за други дейности като място за психо-социална работа и консултиране на деца, защитени срещу между родител и дете, супервизия, и др.

Промените в практиката на разпит на деца в периода 2009-2014 г. могат да се проследят в няколко посоки:

- има видим ръст на използване на щадящи практики при участие на дете в правни процедури както в наказателни, така и в граждански дела;
- за първи път се провеждат разпити от специалистите, подготвени за изслушване, с други думи, вече не само се ползва стаята, но и специално обучените социални работници и психолози;

- разширява се обхватът на изслушванията и използването на стаята. Освен подготовка и разпит, специализираното помещение и специалистите се ползват в нови практики – интервю за експертиза, срещи в защитена среда между деца и възрастни;
- разработени и пилотирани бяха „Стандарти за разпит на деца, участници в правни процедури“;
- изменения в НПК, които позволяват намаляване на броя на разпитите, улесняване на разпитите чрез участие на подготвен специалист, провеждане на разпит чрез видеоконференция.

7. **Финансиране**

Въвеждането на новата практика на участие на деца в правни процедури се случва чрез серия от проекти на ИСДП с финансовата подкрепа на Фондация ОАК, различни програми на ЕС. Тъй като практиката се осъществява на територията на специализирани социални услуги за деца и семейства в риск, разходите за екипа, за поддръжка на помещенията се поемат от финансирането на услугата, която е държавно делегирана дейност.

8. **Устойчивост**

Практиката е все още „пилотна“, устойчивостта се определя от това, че ИСДП е доставчик на социални услуги в 6 града в страната, а чрез проекти и други финансираня успява да подкрепя методически работата и на останалите „сини стаи“ в страната. В момента участваме в работна група за изменение на НПК във връзка с изискванията на Директива 2012/29 на ЕС и очакваме те да дадат цялостна устойчивост и развитие на практиката към интегрирана услуга.

1. Наименование на услугата

Детският център за подкрепа и застъпничество, наричан „Зона заКрила“ се развива като иновативна интегрирана услуга за деца, жертви и/или свидетели на насилие или престъпление и техните семейства.

2. Контекст

Към настоящия момент органите, които са ангажирани с различни дейности при работата с деца, жертви на насилие и престъпление са толкова много, че понякога техните правомощия се припокриват, което нередко води до спорове за компетентност или до създаване на различни практики по места. Прехвърлянето на отговорности между органите по закрила и прокуратурата, както и бездействието в един фрапантен случай на малко дете, насилвано сексуално от баща си, мобилизира отговорните държавни институции и през 2010 година беше подписано Споразумение за сътрудничество и координиране на работата на териториалните структури на органите за закрила при случаи на деца, жертви или в риск от насилие и при Кризисна интервенция. С този документ подписалите го страни се съгласиха при изпълнение на своите компетентности и правомощия да се ръководят от принципите на зачитане на най-добрия интерес на детето, взаимна информираност на партньорите и взаимодействие, мултиинституционален подход на национално и местно ниво, своевременност и гъвкавост при вземане на решения, етика при работа по всеки конкретен случай, с оглед осигуряване на ефективна система за превенция и контрол по спазване на правата на децата. Със споразумението се създаде и единен Координационен механизъм за взаимодействие при работа по случай на деца, жертви или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция. Координационния механизъм предвижда участието на различни междуведомствени професионалисти, според конкретната ситуация на детето. Водеща е ролята на социалния работник от Отдел „Закрила на детето“/ОЗД/, който на практика управлява случая и поема отговорността да сформира екипа от специалисти около детето, включително да привлече и доставчици на социални услуги за релевантни мерки към пострадалите деца. Социалният работник от ОЗД може да насочва децата и семействата за оценка и интервенции към социални услуги, които се управляват от общините и за тях е осигурен делегиран от държавата бюджет. Правната рамка в страната позволява общините от своя страна да делегират управлението на социалните услуги чрез конкурс-на процедура на Неправителствени организации.

По този ред Институт по социални дейности и практики в качеството си на НПО управлява Комплекс за социални услуги за деца и семейства /КСУДС/ в община Шумен, КСУДС в община Видин, КСУДС в община Стара Загора, Център за обществена подкрепа /ЦОП/ в община София, Детски център за застъпничество и подкрепа в община Монтана и община Шумен, Детска и младежка зона в община Сливен. При работата си в услугите Институтът е ориентиран към приложение на иновативни практики, в голяма степен, свързани със защита на правата на децата, участници в съдебни процедури.

Многообразието от реализирани проекти в тази област, направи възможно през 2015 година да се обедини опита на организацията по един своеобразен начин и да се развие модел на интегрирани услуги за деца, жертви или свидетели на насилие в КСУДС- Видин. В този пакет от интегрирани услуги се включват услуги за закрила, щадящо правосъдие и психологическа рехабилитация, които интегрират междусекторни усилия и които обхващат детето и неговото семейство.

Воден от опита, Институтът се ангажира да подпомогне Българската държава за приложението на Директива **2012/29/ЕС от 25 октомври 2012 г.** за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления чрез въвеждане на интегриран подход към детето, основан на индивидуална оценка на неговите специфични нужди. Моделът се прилага в КСУДС – Видин в рамките на проект „Чуй детето- приятелско към детето правосъдие“, с финансовата подкрепа на Програма „Криминъл джъстис“ на Европейската комисия.

Понастоящем в партньорство с УНИЦЕФ-България Институт по социални дейности и практики пилотира и първите в страната **Детски центрове за застъпничество и подкрепа на деца, жертви и/или свидетели на насилие или престъпления** в общините Монтана и Шумен.

3. **Обща цел и специфични задачи на услугата – Детският център за подкрепа и застъпничество на деца, жертви и/или свидетели на насилие или престъпление и техните родители, наричан „Зона заКрила“**

Основната цел на услугата е да осигури сигурност, безпристрастност, подходи и практики, в които най-добрият интерес на пострадалото дете е във фокуса на всяка предприета интервенция.

Като **специфични задачи** може да се определят:

- Да се осигури своевременна закрила и психо-социална подкрепа на децата, жертви на насилие и престъпление;
- Да се информират децата и техните родители за техните права при участие в досъдебни и съдебни производства;

- Да се осигури застъпничество за защита правата на децата при участието им в правни процедури;
- Да се осигури щадящо правосъдие на децата;
- Да се осигури своевременна медицинска помощ;
- Да се осигури психологическа и дългосрочна терапевтична подкрепа за преработване на травматичния опит;
- Да се придружи семейството за да окаже подкрепа на детето, жертва.

4. Целеви групи:

Интегрираната услуга за застъпничество и подкрепа „Зона заКрила” е насочена към деца, които са жертва на всички форми на насилие или престъпление, което е извършено както в миналото, така и случаи на актуално такова. Тук се включват и децата, които са свидетели на домашно насилие и подложени на ученически тормоз. В случая няма ограничения за възрастова граница, по-скоро услугата се предоставя за всички случаи, които попадат във възрастовия диапазон на законовото определение за дете от 0 до 18 години и подходът на работа е системен, като паралелно с детето се работи и с неговите родители. Вниманието към тази целева група е продиктувано от необходимостта да се посрещнат специфичните нужди на пострадалите деца от сигурност, възстановяване, справяне с травмата и защита на техните права в съдебни процедури.

5. Същност на услугата, дейности:

Интегрираната услуга за подкрепа и застъпничество „Зона заКрила” въвежда специализиран подход и услуги за деца, жертви на насилие, обединяващи добри юридически, медицински, психологически и социални практики с приятелски към детето процедури и среда. На децата и техните семейства се осигурява непрекъсната подкрепа и застъпничество по време на целия процес на работа по случая, от момента на получаване на сигнала за насилие и започване на разследването до приключване на процеса и възстановяване на детето жертва. Услугата е организирана на база на подход на мултидисциплинарен екип и междуведомствено взаимодействие, като координацията се поема от екипа на услугата, при тясно взаимодействие с представител на Отдела „Закрила на детето”. Участието на многопрофилните специалисти във всички интервенции гарантира, че комплексните и уникални потребности на децата ще бъдат разпознати и удовлетворени. Това означава, че на всички етапи от работата по случая решенията се вземат осведомено, аргументирано, както и децата и семействата оптимално се облагодетелстват от добрата координация. Начинът на приложение на услуга е в съответствие с действащия към момента Координационен механизъм за

взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви или в риск от насилие и за взаимодействие при Кризисна интервенция.

В този смисъл органите, които си партнират са Отдел "Закрила на детето" към дирекция „Социално подпомагане“, Областна дирекция на Министерство на вътрешните работи /разследващи полицаи и инспектори от Детска педагогическа стая/, представители на екипа на Детски център за застъпничество и подкрепа, представители на услуги към общината, прокурор, лекар, съдия, учител и др. За всеки случай от самото начало се сформира екип с участието на различни представители на ангажираните партньорски органи според спецификата и ситуацията на случая на детето. Екипът работи в тясно взаимодействие през цялото време на развитие на случая.

Дейностите , които извършва екипът, са:

Извършване на индивидуална интегрирана оценка на пострадалото дете, която се договаря на първата среща по Координационния механизъм. Оценката представлява професионално заключение на базата на информация, наблюдение, хипотези и факти за здравословното, психо-емоционално, социално положение на детето, ресурсите и рисковете на средата в която се отглежда. Оценката е процес, който стартира с първата среща с детето и се актуализира при всяка промяна на обстоятелствата. Условно може да се раздели на първоначална, която е насочена да изведе риска за детето и последваща задълбочена, насочена към изследване на различни области и формиране на заключение. Оценката има за цел да изведе специфичните нужди от подкрепа на детето /лечение и психо- социално придружаване, щадящи практики за участие в правни процедури, от закрита и защита, както и степента на риска от повторна виктимизация, сплашване и отмъщение от извършителя или други лица, пратени от него. Оценката трябва да посочи какви специални мерки за защита трябва да се предприемат спрямо пострадалото дете. Оценката трябва да акцентира върху възможностите на родителите, когато не са извършители, да подкрепят детето и адекватно да посрещнат нуждата му от грижа, емоционална топлина, възможностите на родителите да го отглеждат в защитена и сигурна семейна среда. В този смисъл оценката се състои от следните задължителни компоненти на проучване:

- Оценка на потребностите на детето във връзка с преживяното насилие и с фокус върху най-добрия интерес на детето, както и възможностите на семейството да посрещне адекватно тези потребности;
- Оценка на рисковете за детето – рискът от повторно виктимизиране, сплашване и натиск, който може да се дължи на различни фактори (*индивидуалните особености на жертвата; вид и характер на престъплението; обстоятелства на извършване*) и рискът от вторично виктимизиране, което се дължи на уязвимостта на детето като свидетел и участник в правни процедури.

- Оценка на нараняванията на детето и специфични нужди на детето жертва на насилие от лечение, рехабилитация и специална подкрепа по физическото му възстановяване, медицинска експертиза.
- Специализирана психологична оценка на детето и неговото семейство.

Екипът на детския център „Зона заКрила” с помощта на педиатър координира и изготвянето на медицинска оценка.

Индивидуалната интегрирана оценката трябва да даде отговор на следните въпроси за координиране на взаимодействието и защита на детето:

- Възможности за оставане на детето в семейството или на грижите на разширеното семейство;
- Кои интервенции да са първи – разпитът или помагачите дейности;
- Има ли риск от сплашване или продължаване на насилието;
- Какви специални мерки за защита и закрила да се предприемат.

Първоначалната оценка на риска се изготвя непосредствено след проверката по получения сигнал от ключовия социален работник от Центъра съвместно със социален работник от ОЗД за срок от 24 часа, както е описано в Координационния механизъм.

Цялостната оценка се изготвя от мултидисциплинарен екип до 4 седмици от идентифицирането на насилие над дете по специално разработена рамка. При необходимост от спешни действия срокът за изготвяне на цялостната оценка може да бъде съкратен, което се договаря на първата среща на мултидисциплинарния екип.

При условие, че оценката позволява, под ръководството на наблюдаващия прокурор се преминава към разпит на детето в качество на свидетел пред съдия.

Индивидуалната оценка на жертвата се налага да се прилага в практиката в съответствие с изискванията на **Директива 2012/29/ЕС от 25 октомври 2012 г.** за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, която Българската държава следваше да транспонира през 2015 година.

Изготвяне на интегриран план за работа по случая.

На база на изготвения план за действие от страна на ОЗД, ключовият социален работник от центъра разработва плана за предоставяне на услугата. В разработването на плана се включват всички специалисти от екипа около детето – от центъра и от другите институции и планът се консултира с родителите/лицата, които полагат грижи и детето, ако възрастта му позволява да участва. Планът се базира на направената интегрирана оценка. В плана се описват всички дейности по предоставяне на услугата, свързани със закрила, участие на детето в процеса на производство, работата по възстановяване и преработване на травматичния опит, работата с родителите. От

ключово значение е при планиране на интервенциите да се вземе предвид потенциалния риск за детето:

- От повторна виктимизация;
- Достъп на извършителя до детето, жертва;
- Достъп на извършителя до други деца, които могат да бъдат наранени;
- Възраст и уязвимост на детето, жертва на насилие;
- Други деца в семейството, ако извършителят е родител на детето, жертва или е лице от семейния кръг, които се нуждаят от закрила и подкрепа;
- Повече от един акт на насилие върху детето жертва, системност или комбинация от различни видове насилие, упражнени върху жертвата;
- Минало или актуално насилие;
- При планирането трябва да се отговори на следните въпроси:
- Къде ще живее детето в сигурна и спокойна среда?
- Участие на детето в правни процедури
- Подкрепящи интервенции за детето и родителите.

От ключово значение при планирането е да се обърне внимание на индивидуалните нужди на детето, неговата възраст и капацитет да се ангажира и повлияе положително от предложената професионална подкрепа.

Провеждане на разпит/ изслушване.

В „Зона заКрила“ се провеждат дейности за информиране и подготовка на детето за участие в правни процедури (разпит или изслушване). В рамките на индивидуалната оценка екипът изготвя становище за готовността на детето за включване в правни процедури и го прилага към индивидуалната оценката на детето относно специфичните му нужди от специални мерки и подкрепа при провеждане на разпита. Подготовката на детето е част от оценката на готовността на детето и на капацитета му да участва в правни процедури. Подготовката се осъществява непосредствено след индивидуалната оценка на детето и дава възможност да се прецени в каква степен детето се нуждае от допълнителни мерки и подкрепа, за да може да разкаже за насилието. Подготовката на детето за участие в правна процедура се осъществява по методика, съобразена с психиката на детето и е задължителна процедура от специалните мерки за защита на детето като участник в правна процедура. Тя се извършва от социалният работник на детето от Зона заКрила, а при много малки деца и деца които имат затруднения с вербализирането – от психолог от Зона заКрила. Зона заКрила осигурява мобилна услуга за подготовка и оценка на специфичните потребности за детето и неговото семейство в случаите, в които подготовката на детето не може да се осъществи на територията на центъра по различни причини. При планиране на разпита, особено при по-малките деца, трябва да се обърне внимание на режима на детето, кога детето би било най-способно да задържи вниманието си, за да бъде интервюирано. Времева рамка за

провеждане на интервюта трябва да е съобразена с възрастта на детето, за да бъде в състояние да представи подробни детайли от инцидента. При планиране на разпита на детето, жертва на насилие трябва да се отдели специално внимание на емоционално състояние на детето и дали е необходима психологическа интервенция от психолог преди детето да бъде разпитано.

Разпитът на детето се провежда в специализираното помещение за изслушване и разпит на деца – Синя стая в Зона заКрила. Разпитът на детето се провежда от ключовия социалния работник на детето. Този подход намалява контакта на детето жертва с различни хора от екипа на Зона заКрила и намалява стреса и страха на детето от самият разпит.

Работната задача на опосредстващия разпита специалист е от една страна да събере надеждна информация за нуждите на правосъдието, от друга да съхрани психиката на детето.

Провеждане на разпита преминава през няколко основни фази: Стимулиране на свободния разказ на детето – на този етап детето представя своята версия за хода на събитията със собствено темпо на мисълта и съдържание на спомените. Детето показва кои елементи от събитието са важни за него, заслужават отбелязване и памет, събуждат емоции. Това е момента, в който специалистът дава възможност на детето спокойно да разкаже какво си спомня от случилото се. Специалистът в повече слуша, наблюдава невербалните реакции на детето, позволява му да си почива и прави паузи, поради което тази фаза е сравнително спокойна за детето. Следващата фаза на разпита е поставяне на конкретни, изясняващи въпроси. На този етап водещият пристъпва към допълване на изложението, направено от детето във фазата на свободния разказ, така че да изгради цялостна картина на събитията. Тук специалистът трябва да има готовност да премине направо към въпросите, чрез които да подкрепи детето да разкаже фактите. Важно е специалиста да следва темпото на детето, да не го пресираща, да му дава обратна връзка, като го успокоява и насърчава. Приключване на разпита, това е фазата на заключителните действия, които имат съществено значение за защита на детската психика. На детето се благодари за положените усилия и се пита как се чувства, иска ли нещо да пита или да добави. Важно е да се отдели достатъчно време, в което да се даде точен и ясен отговор на това какво ще се случи след разпита.

Подкрепа за адекватни медицински грижи.

При прилагане на интегрирания подход мултидисциплинарният екип гарантира достъпа до медицински и здравни услуги от подаване на сигнала през целия процес на работа и подкрепа на детето. Ключовият социален работник от екипа на центъра придружава пострадащото дете за да му се осигурят всички необходими медицински прегледи. В случаите при които детето се нуждае от спешна медицинска помощ, детето се придружава до болнично звено за оказване на помощ и първична медицинска грижа.

Терапевтична подкрепа и рехабилитация.

Случаите на насилие изискват специфичен подход, който включва специализирана, психологична оценка, кризисна интервенция и терапевтична работа по възстановяване. Наред с осигуряване на специален подход към детето, жертва на насилие или престъпление е необходимо да се подкрепи семейството или грижещите се за него, когато те не са злоупотребили или нарушили неговите права. Така се осигурява по-добра среда за възстановяване. Терапевтичните интервенции, които се предлагат в услугата са индивидуално консултиране и групови програми като: Програма за деца, преживели или свидетели на насилие и техните семейства; Психологическа помощ за родители, чиито деца са пострадали от насилие; Програма за психологическа помощ на немалтретиращи родители при случаи на домашно насилие; Програма за работа с деца, жертви на булинг и средата; Програма за превенция на насилието; Програма за деца, жертви на сексуално насилие, сексуална експлоатация и трафик; Програма за работа с извършители на насилие.

Правно консултиране и застъпничество.

При предоставяне на интегрираната услуга детето и неговите родители са консултирани за правата на детето и участието му в досъдебни и съдебни процедури. Придружаването и застъпничеството за защита правата на децата, жертви и осигуряване на достъпа им до щадящо правосъдие е една от ключовите отговорности на екипа на услугата.

Работа по случай, преглед и приключване.

Екипната работа по случай осигурява съвместен и координиран подход на мултидисциплинарния екип за посрещане на индивидуалните нужди на детето, жертва на насилие и неговото семейство при реда и условията на Процедурата за управление на случай, която е в съответствие с нормативната уредба. Прегледът на случая се провежда на не повече от три месеца и във всички случаи при промяна на обстоятелствата. Случаят приключва, когато екипът е единодушен, че за детето няма риск за здравето и сигурността му, че детето се отглежда в сигурна семейна среда.

6. Описание на практиката и специалистите

Специализираният екип, който изпълнява интегрираната услуга в Детския център за застъпничество и подкрепа „Зона заКрила” в община Монтана включва: Ръководител, 3-ма социални работници за деца и семейства, 2-ма психолози, 1 юрист почасово, 1 терапевт почасово, 1 медицинска сестра на частично работно време, при необходимост. Специалистите за директна работа с децата и семействата са преминали процедура на подбор по критерии, отговарящи на подходяща квалификация – социална педагогика, социални дейности и психология, минимум степен бакалавър и опит минимум

две години в социалната сфера за деца и семейства. Външните специалисти са с правна правоспособност, сертифициран терапевт, медицинската сестра – професионален бакалавър.

При развитието на екипа се прилага подход на компетенциите – за различните длъжности – социален работник, психолог и терапевт са разписани профил на компетенции, т. е какво трябва да може да прави всеки специалист в рамките на професионалните си компетентности в Детския център за застъпничество и подкрепа „Зона заКрила”. Този подход е приложен при обучението на екипа и разписване на обучителните програми, които са насочени към: Работа с деца, жертви на насилие, видове, специфика; Психоаналитични теории, обосноваващи дълбочинно разбиране на феномена насилие; Резилианс, ориентиран подход при деца, жертви на насилие; Системен подход при работа с деца, пострадали от насилие и техните родители, работа с родители малтретиращи децата си; Аспекти от нормативни актове, които имат насоченост към действия и мерки към деца, преживели насилие и техните семейства –Закон за закрила на детето, Закон за домашното насилие; Семеен кодекс, Международни стандарти; Разпит или изслушване на деца, жертви и/или свидетели на насилие и престъпления

Като друга форма на подкрепа се практикува провеждане на екипни срещи, методически срещи и супервизии – индивидуални и групови по конкретен случай на дете. Екипът на центъра работи при тясно взаимодействие с отдела „Закрила на детето”, Областна дирекция на Министерство на вътрешните работи, Районна прокуратура, Районен съд, Кризисен център, лекари и учители. Подобно междуинституционално взаимодействие се налага и при случаите, които са извън общината Монтана, тъй като моделът на интегрираната услуга се прилага на областно ниво. За всеки случай на пострадало дете се организира мултидисциплинарен и мултиинституционален екип според спецификата и ситуацията на детето.

7. Описание на случай, добра практика

Момиче на 11 години, подава сигнал в Отдел „Закрила на детето”/ ОЗД/ за системно психическо и физическо насилие от страна на баща ѝ, който я заплашва и бие. Детето живее през последните три години при него и неговите родители. Майката е напуснала семейството след тежък побой от страна на съпруга си, поради който е била хоспитализирана. Досега никой от родителите не е предприел действия за уреждане на родителските права по съдебен ред. В началото на годината момичето е настанявано за кратко в Кризисен център /услуга за деца, пострадали от насилие/ отново поради побой от страна на бащата, с видими белези от наранявания по тялото.

Описание на междуинституционално взаимодействие – актьори, управление на случая, процедури, институционална подкрепа

След получаване на сигнала от детето в ОЗД незабавно се свиква първа среща по Координационния механизъм, на която присъстват Началник отдел и социален работник от ОЗД, ръководител и социален работник от Детски център за подкрепа и застъпничество „Зона закрила“, социален работник от Кризисен център към община Монтана, инспектор Детска педагогическа стая към Министерство на вътрешните работи/МВР/. Осигурена е и първата среща с майката и детето, които посещават отдела. Майката разказва за случилото се и за семейната история. Мултиинституционалният екип около детето прави първоначална оценка на риска за детето, като събира информация според областите в специално развита рамка за оценка на дете, жертва и/или свидетел на престъпление.

При анализа на първоначалната информация екипът формира становище, че в случая се касае за системно домашно насилие над детето от страна на бащата, въпреки че в този случай няма видими белези на насилие. Детето живее в несигурна среда и риска от повторемост на епизодите на насилие е висок, детето може да участва в съдебни процедури, но трябва да се подготви за това. Като ресурс се определя майката, която може да бъде подкрепяща среда за детето.

Решенията, които се вземат на това първоначално ниво на оценката са първо за закрила на детето, като се договаря грижите за детето да се поемат от майката, която досега е била възпрепятствана от страна на бащата за това. Майката е консултирана и подкрепена да подготви молба до Районен съд за ограничителна заповед на бащата при реда и условията на Закона за домашно насилие. Към екипа е привлечен и дежурен съдия от Районен съд, на който е представен случая. Като резултат майката след срещата подава жалба до РС и един час след това е издадена заповед за незабавна защита на детето и майката от бащата от дежурен съдия. Майката и детето са информирани за правата на детето при участие в съдебните процедури и възможностите за подкрепа от страна на екипа на детския център. На тази първа среща в резултат от първоначалната оценка е договорено с майката и детето да ползват услугите на Зона заКрила. По-късно екипът провежда среща и с бащата, като го уведомява за ограничителната заповед и му предлага да бъде включен в програма на Детския център за работа с родители малтретиращи децата си. Срещата на мултидисциплинарния екип завършват с договореност за разпределение на зоните на проучване по индивидуалната интегрирана оценка, включваща:

- Данни за самото дете;
- Индивидуални особености на детето;
- Информация относно юридически статут на детето, кой упражнява родителските права?;
- Кой подава сигнала, кое го провокира?;

- Характеристика на актуалната ситуация на детето- има ли видими белези на насилие, какъв вид е насилието, тежест на престъплението, кой е извършителя, в какви отношения с него е детето, продължителност и интензивност на насилието, къде е извършено, предприети ли са правни процедури, при условие че са на какъв етап са, кой гарантира правата на детето;
- Характеристика на състоянието на детето- здравно, социално, когнитивно, поведенческо, ниво на развитие, какъв език говори, езиково развитие, как приема насилието, има ли симптоматично поведение, кой полага грижи за детето, в защитена и сигурна среда ли е, образование и социална интеграция;
- История на живота на детето- ранно детство, структура на семейството, семейни отношения, семейна динамика, връзки и привързаности, конфликти и кризи, стабилност на грижата, дали детето е обект на алтернативна грижа извън семейството, вид, продължителност, отношения с възрастни и връстници;
- Личностни ресурси за справяне и възстановяване;
- Социални ресурси за подкрепа и справяне.

Планирана е следващата среща на екипа след четири дни. ОЗД издава направление към Детския център за застъпничество и подкрепа „Зона заКрила” за индивидуална интегрирана оценка на детето, жертва на насилие, подготовка и изслушване на детето в специализирано помещение, за индивидуална психологическа подкрепа на детето и майката.

Случаят вече е поет от Детския център за застъпничество и подкрепа. Центърът координира провеждането на втората среща на сформирания мултиинституционален екип около детето – представители на ОЗД, КЦ, ДПС и специалистите и юриста на центъра. Между участниците е обсъдена събраната вече информация по областите на интегрираната оценка на детето. Договорено е взаимодействието на следващия етап от работата по случая. Планирано е юристът на центъра да консултира майката за предстоящото дело за домашно насилие и подготви с нея обяснения.

Юристът консултира майката и детето за правата на детето, участник в съдебни процедури и поема ролята на застъпник за детето.

През следващата седмица е проведена трета среща на мултидисциплинарния екип в зона заКрила за координиране на взаимодействието. Обсъдена е актуалната ситуация на момичето, като е планирана подготовката и изслушването на детето в специализираното помещение „Синя стая”. Изслушването е по разпореждане на дежурен съдия за целите на съдебното заседание по Закона за домашно насилие.

Специалистът, който поема детето следва определените по- горе в текста методически стъпки – първоначална оценка за готовността на детето да бъде чуто, организиране и провеждане на изслушването-подготовка за разпита/ договаряне и настройване/ и провеждане на изслушването. Едно от

основните притеснения на специалиста е, че е налице риск от сплашване от бащата и неговата майка. С детето са проведени две срещи и детето разказва за телефонни разговори със своята баба по бащина линия, която се опитва да му обяснява, че баща му нищо лошо не му е направил, т. е. да го манипулира относно разказа за истинската история и факти.

Изслушването е проведено от специалиста на Зона закрила в специализираното помещение в присъствието на съдията по делото за домашно насилие, представител от ОЗД, инспектор ДПС, представител на КСУДС – Монтана, прокурор, майката на детето и адвоката на бащата. Проведен е аудио и видеозапис, за да може да служи като доказателство в съдебния процес. С помощта на специалиста опосредстваш изслушването, момичето разказва, че баща му често злоупотребява с алкохол и тогава става агресивен, губи контрол, при което започва да я обижда, а в някои от случаите бие жестоко.

Юристът представлява майката и детето на делото за домашно насилие в Районен съд Монтана. Вземайки предвид разказа на детето при щадящото изслушване, съдът потвърждава ограничителната заповед на бащата за период от осем месеца.

Психологът на центъра провежда с майката и детето индивидуална психологическа подкрепа. С детето психологът работи за преработване на травматичния опит от насилието и възстановяване на жертвата. Психологът подкрепя и майката, която също така е жертва на домашно насилие, за възстановяване и повишаване на способността ѝ да се грижи за детето с внимание към осигуряване на неговата сигурност и подкрепа.

Основни резултати и постижения по случая

- Осигурена закрила на детето, жертва на насилие в семейна защитена среда;
- Осигурено правно информиране и застъпничество за детето пред правораздавателните органи;
- Осигурено щадящо правосъдие. Проведен еднократен разпит на детето в специализирано помещение Синя стая от обучен за това специалист. Записът на разпита на детето служи за доказателства в съдебното заседание по Закона за домашно насилие;
- Проведена психо-социална и терапевтична подкрепа за възстановяване на детето и майката, жертви на домашно насилие;
- Осигурено мултидисциплинарно и мултиинституционално взаимодействие за гарантиране на правата на детето и провеждане на интервенции, насочени към интереса на детето;
- Приложената индивидуална интегрирана оценка, интегриран модел на взаимодействие и интервенции за детето, жертва са релевантни към международните стандарти.

8. Финансиране на услугата

Пилотният модел на Детски център за застъпничество и подкрепа „Зона за Крила се прилага по проект, който се изпълнява от Институт по социални дейности в партньорство с Община Монтана и финансовата подкрепа на УНИЦЕФ- България.

9. Устойчивост

Възможностите за осигуряване на устойчивост на иновативния модел на интегрираната услуга за застъпничество и подкрепа на деца, жертви на насилие могат да бъдат разглеждани в две посоки: съобразно действащото българско законодателство е възможно да се прилага като Специализирана програма за работа с деца, жертви и/или свидетели на престъпления към услугата Център за обществена подкрепа; другата възможност е промяна на нормативната уредба за регламентиране на новата услуга Детски център за застъпничество и подкрепа „Зона за Крила”, осигуряване на финансиране от държавния бюджет и приложението ѝ в национален мащаб.

6. Практики от Северна Ирландия

„Участие на деца, жертви на насилие или престъпление в правни процедури”

АДЕЛАЙД ВАНОВ, *International Juvenile Justice Observatory*

СЕДРИК ФУСАР, *International Juvenile Justice Observatory*

6.1 Междунституционална конференция за оценка на риска

14. <http://belfastdvp.co.uk/themainevent/wp-content/uploads/MARAC-Professionals-A5-Booklet.pdf>

Междунституционалната конференция за оценка на риска (MARAC)¹⁴ представлява среща за обмен на информация по случаите с най-висок риск от домашно насилие, между представители на местните структури на полицията, пробационната служба, здравеопазването, закрилата на детето, както и практикуващи специалисти за оказване на съдействие в домашни условия, независими консултанти по случаи на домашно насилие (НКСДН) и други специалисти от публичния и доброволческия сектор. След като представят приложимата информация за жертвата, с която разполагат, участниците обсъждат възможните варианти за повишаване на безопасността на пострадалото лице и ги оформят във вид на координиран план за действие. Основният приоритет на MARAC е защитата на жертвата – пълнолетно лице. За защита на децата и управление на поведението на извършителя MARAC се свързва с други институции. В основата на идеята за Междунституционална конференция за оценка на риска (MARAC) е работното допускане, че нито една институция самостоятелно не може да види цялата картина на живота на жертвата, докато всички те биха могли да имат информация, решаваща за безопасността ѝ. Жертвата не присъства на срещата, а се представлява от независим консултант по домашно насилие, който говори от нейно име.

15. http://www.endvawnow.org/uploads/browser/files/security_marac_case_study.pdf

Моделът на MARAC¹⁵

Основният фокус на MARAC е защитата на жените, които са преживели насилие, а за защита на децата и управление на поведението на извършителя се осъществява връзка с други институции. Високорисковото домашно насилие е модел на насилие, при който има риск от сериозно нараняване или убийство; приблизително 10 % от всички случаи на домашно насилие в Северна Ирландия завършват със сериозно нараняване или смъртен случай. Поради ограничените ресурси към MARAC се насочват само високорисковите случаи. Организацията могат да обменят законно информация за високорисковите случаи чрез Протокола за обмен на информация, който има за цел да улесни този обмен с оглед даването на приоритет на безопасността

на преживелите домашно насилени лица и техните деца. Изготвянето на координиран план за действие е важен способ за намаляване на потенциалната опасност за високорисковите жертви и повишаване безопасността на другите членове на семейството, и по-специално на децата. Тъй като всеки случай е различен, участниците в MARAC обсъждат всяка отделна ситуация и съответно определят подходящите дейности, които често попадат в мандата на участващите институции.

Типичните дейности включват:

Всички институции: идентифициране на високорисковите жертви от досиетата, така че в случай на инцидент да може да се осигури бърза реакция с разширена услуга.

Полиция: поставяне на дома на пострадалото лице под наблюдение тип „пашкул“ (мярка, която се установява със съгласието на жертвата), при която непосредствените съседи или хората, които имат пряка видимост към дома на жената го наблюдават с цел предотвратяване на риска от бъдещи случаи на влизане без разрешение или опит за установяване на контакт от страна на извършителя. Всякакви подозрително действие се съобщава на местния полицейски служител, който отговаря за предприемане на по-нататъшни действия по отношение на извършителя, ако се налага. Други мерки за превенция на престъпността включват повишаване на сигурността на сградата или дома на жертвата с цел предотвратяване на по-нататъшни нападения; или осигуряване на „паник“ устройства.

Здравеопазване: Осигуряване на отделянето на жертвата от извършителя по време на медицинските прегледи, така че медицинските специалисти да могат да предоставят конфиденциално лечение и подкрепа на жените и момичетата.

Независими консултанти по случаи на домашно насилени(НКСДН): Предоставяне на актуална информация на жените относно предстоящите действия на MARAC, когато е безопасно; предоставяне на текуща психо-социална подкрепа; съдействие на жертвите за присъствието им на срещи с юристи, медицинска помощ и други; търсене на правна помощ; намиране на нови възможности за жилищно настаняване, образование или работа; последваща координация и комуникация с всички институции; текуща оценка на риска за жертвите; и предоставяне на актуална информация на MARAC за повторна виктимизация.

Услуги за децата и младите хора: Съгласие за провеждане на първоначална оценка на децата, включени в случаите, разглеждани от MARAC, когато е уместно; насочване към услуги за детско-юношеско психично здраве и осигуряване на допълнителна подкрепа на семейството.

Служби за жилищно настаняване: подпомагане на жертвите да намерят алтернативно жилище; обработка на заявленията за помощ за жилищно настаняване и услуги за бездомни лица; както и поставяне на алармени устройства в домовете.

Образование: Обмен на информация със съответните служители за ефективна подкрепа на децата; и наблюдение на успеха и проблемите с поведението в училище.

Пробация: Използване на информацията от MARAC за изготвянето на предсъдебни доклади.

Услуги за пълнолетни лица: Насочване за подкрепа към екипите за уязвими възрастни и/или неправителствени организации.

Приют: Осигуряване на безопасно настаняване; и осигуряване на текуща психо-социална, правна и друга помощ, като и помощ за насочване към услуги.

Екип, работещ по проблемите на наркотиците и алкохола: Бърз достъп до специализирани услуги и подкрепа.

Структура и процес

Случаите могат да бъдат насочвани към MARAC от всяка институция, работеща пряко с клиенти, която е приела Протокола за обмен на информация и е направила оценка на риска за жертвата, установяваща, че случаят отговаря на критериите за висок риск. Организацията CAADA е разработила инструмент за идентифициране на риска за определяне на високорисковите случаи, макар че и полицията и здравните специалисти също насочват високорискови жертви към MARAC. Срещите на MARAC се председателстват от инспектор от звеното за безопасност в общността на местната полицейска служба. Местните полицейски служби обикновено имат специално определен координатор за MARAC или служител, който работи по случаите на домашно насилие, и който отговаря за координацията на партньорите в MARAC и за администрирането на ежемесечните срещи. Независимите консултанти по случаи на домашно насилие са квалифицирани специалисти, които отговарят за управлението на случая (case management) за всички случаи, насочени към MARAC, като осъществяват връзка и представляват единна точка за контакт между жертвите и партньорските институции в MARAC, и техният фокус е гарантирането на безопасността на жертвите. Различните организации, които подкрепят жертвите на домашно насилие може да имат независим консултант, който работи пряко с жертвите, за да оцени равнището на риска за тях, да ги консултира и да им предостави подкрепа посредством обсъждане на различните възможни варианти, както и да помогне за разработването на координираните планове за безопасност. Независимите консултанти често работят много тясно с полицията. По време на срещите

на MARAC се представя приложимата информация за всеки отделен случай, обсъждат се възможните варианти за повишаване на безопасността на жертвата и се изготвя координиран план за действие. Действията, свързани с полицията може да включват: преследване на извършителя и работа в партньорство с консултанта за включване на жертвите в изготвянето на плана за безопасност и повдигането на обвинение на извършителя. Всички институции, включително полицията, са отговорни да гарантират, че техните действия наистина се изпълняват и за регистрирането на резултатите от тези действия, които се докладват на координатора на MARAC, за да може да бъдат електронно отбелязани като действия, които са „приключени“ или са „в ход“. В случаите на „Преглед на тежък случай“ или „Преглед на случай на убийство“ тази информация ще бъде изисквана, за да послужи като доказателство, че е направено всичко възможно за защита на жертвата. Тази отчетност подобри практиката на всички институции.

Процесът на MARAC започва с идентифицирането на случая и приключва с последния етап на последващите действия.

Стъпка 1. ИДЕНТИФИЦИРАНЕ: Участващите в MARAC институции като напр. местната полиция, здравните специалисти, практикуващите специалисти за оказване на съдействие в домашни условия, независимите консултанти по случаи на домашно насилие(НКСДН), закрилата на детето, други специалисти от публичния и доброволческият сектор идентифицират жертвите/пострадалите от домашно насилие.

Стъпка 2. ОЦЕНКА НА РИСКА: След като домашното насилие е вече идентифицирано, се използва контролният списък за определяне на риска, за да се установи дали жертвата/пострадалият е във висок риск от нараняване. Ако рискът е висок, на жертвата/пострадалият се осигуряват незабавни мерки за безопасност.

Стъпка 3. НАСОЧВАНЕ: Институцията, която е открила случая попълва формуляр за насочване и го изпраща на координатора на MARAC. НКСДН се свързва с жертвата/пострадалият, за да предложи подкрепа и да установи кои са основните рискове и страхове.

Стъпка 4. ПРОУЧВАНЕ: Всички институции получават дневния ред на срещата на MARAC от координатора на MARAC и проучват всички случаи, включени в него.

Стъпка 5. СРЕЩА И ОБМЕН НА ИНФОРМАЦИЯ: Представителят на съответната институция в MARAC представя на срещата информация за насочването, направено от тази институция. НКСДН представя информация от името на жертвата/пострадалият.

Стъпка 6. ИЗТОТВЯНЕ НА ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ: Институциите сами предлагат дейностите, които могат да предприемат, като наред с това се установяват и възможностите за координирани дейности с други партньори. НКСДН потвърждава, че предложената дейност по негово мнение е най-безопасната възможна.

Стъпка 7. ПОСЛЕДВАЩИ ДЕЙСТВИЯ: Независимите консултанти (НКСДН) се свързва с партньорските организации с цел координиране на плана за действие. НКСДН информира жертвите/пострадалите за плана, когато е безопасно да се направи това. Колегите и координаторът на MARAC получават информация за приключването на действията.

Разходите за прилагане на модела на MARAC са сравнително ниски. Полицията и/или местните власти финансират длъжността на координатор на MARAC или служителя, който работи по случаите на домашно насилие, което е единственият пряк разход за работата на MARAC. Независимите консултанти по случаи на домашно насилие(НКСДН), които имат централна роля в процеса, може да бъдат финансирани от различни агенции или механизми за местно финансиране. Например, екипите на консултантите може да бъдат финансирани от институция на местната власт (особено ако консултантът е разположен в местната полиция). Услугите за консултиране може да се предоставят и от неправителствена организация и да получават финансиране от тръстове, които отпускат безвъзмездно финансиране и от фондации. Всички участници в MARAC участват в ежемесечните срещи, следят напредъка на дейностите и повишават информираността на институциите за MARAC, което е в рамките на функциите им като служители на съответната институция/организация и представлява материалният принос на тази институция/организация за работата на механизма, като това не изисква допълнително финансиране. Част от работата на координатора и консултантите е да предоставят безплатно обучение на всички институции/организации, които участват в MARAC, което изключва текущи разходи за обучение поради текучество на персонала

6. 2

Подкрепа за жените и децата, жертви на домашно насилие: „Помощ за жените“

„Помощ за жените“ е водеща доброволческа организация в Северна Ирландия, която работи по проблемите на домашното насилие и предоставя услуги за жени и деца. Организацията се състои от десет местни групи „Помощ за жените“ и Федерация „Помощ за жените“ – Северна Ирландия. Дейността на „Помощ за жените“ в Северна Ирландия, която се състои посочените по-горе структури, включва:

- *Осигуряване на подслон на жените и техните деца, преживели психическо, физическо или сексуално насилие в дома.* Приютите приемат както жени с деца, така и жени без деца. Продължителността на престоя зависи от потребностите на отделната жена и на нейните деца. Приютите се управляват от и за жени и деца, пострадали от домашно насилие. В момента на територията на Северна Ирландия има 12 приюта на „Помощ за жените“. Те са модерни, добре оборудвани сгради. Част от тях са построени специално за целта. Във всички приюти има екип от висококва-

лифицирани и обучени служители, които да отговарят на потребностите на настанените лица. Работещите с децата изготвят постоянна програма за игри и социални дейности, която помага на децата да се отпуснат и да получат подкрепата, която им е нужна. Много жени идват в приютите повече от един път като част от процеса на прекратяване на връзката с партньор-насилник. Адресите на приютите са поверителни, за да се осигури безопасността на жените. Жените сами избират дали да бъдат настанени в приют, който се намира в близост до дома им или на отдалечено място. Денонощната гореща телефонна линия за пострадали от домашно и сексуално насилие може да помогне на жертвите да намерят подходящ подслон, който да отговаря на конкретните им потребности по отношение на местоположение, големина на стаята, достъп, специални изисквания, свързани с децата, културни потребности и т.н. Някои групи „Помощ за жените“ осигуряват преходни жилища – като временен вариант за жените и децата, които се подготвят да излязат от приюта. „Помощ за жените“ осигурява подкрепа за жени и деца, които напускат приютите под формата на настаняване на друго място и последващи услуги. Жените получават помощ за преместването и установяването в новите домове, а в рамките на последващите услуги им се осигурява текуща подкрепа, както и възможност за взаимопомощ.

- *Управление на Денонощната гореща телефонна линия за пострадали от домашно и сексуално насилие.* Горещата линия е денонощна услуга и предоставя помощ, консултиране и насоки по безплатна телефонна линия на всички жени, които са пострадали от домашно или сексуално насилие. Обажданията на горещата линия са безплатни от всички стационарни и мобилни телефони, като услугата е напълно поверителна и обгрижваща.
- *Предоставяне на набор от подкрепящи услуги, които дават възможност на жените, които напускат ситуация насилие да изградят отново живота си и живота на своите деца.* Групите „Помощ за жените“ предоставят информация и консултации на жените по правни, социални, жилищни и финансови въпроси. Това може да включва и представяването им пред апелативните трибунали и конференциите по случай. „Помощ за жените“ подкрепя жените в хода на гражданските и наказателните съдебни производства. Това може да включва запознаването им с това, какво да очакват на съдебното заседание, среща със служители на съда преди деня на заседанието и придружаването им в съда, на срещата с адвоката и т.н. Някои сгради на съда осигуряват чакални за жените, подкрепяни от „Помощ за жените“. Организацията може да предоставя подкрепа на жените и децата, също и като се застъпва за тях пред другите институции, напр. на конференция по случай. Предлага се емоционална и практическа подкрепа по юридически, социални (социални помощи), жилищни и финансови въпроси, както и за осигуряване на безопасността на децата.
- *Осигуряване на различни видове подкрепящи услуги за деца и млади хора, които са преживели домашно насилие.* „Помощ за жените“ осигурява съобразени с възрастта, специализирани услуги и подкрепа на децата и

16. <http://www.womensaidni.org/themainevent/wp-content/uploads/2012/06/our-place-safe-space-strategy-for-children-young-people-2012-2017.pdf>

младите хора, които са преживели (или са в риск да преживеят) домашно насилие. На потребностите се отговаря чрез всички видове услуги, включително в приюти и в общността. Груповата работа с деца и млади хора е ценен елемент от подкрепата, като са разработени различни програми за посрещане на потребностите на децата и младите хора. Пълен преглед на предоставяните услуги се съдържа в документа „При нас е безопасно: безопасност за децата и младите хора“ (Our Place – Safe Space: Strategy for Children and Young People)¹⁶.

- *Провеждане на програми за обучение по превенция в училищата и други места.* „Помощ за жените“ провежда програми за обучение по превенция в началните училища и в по-горните класове от 1996 г. насам. Тези програми представляват ранна интервенция за децата, които е възможно да страдат домашно насилие и за децата, които може да са в риск. „Помощ за жените“ работят с децата и младите хора в началните училища и в по-горните класове и в общността на цялата територия на Северна Ирландия, като използват креативни образователни програми като напр. „Ръце за помощ“ и „За добри и здравословни връзки“ (Heading for Healthy Relationships (H4HR).) Тази сфера на дейност е разработена съвместно с Министерството на образованието, за да се гарантира, че тя допълва учебната програма. „Ръце за помощ“ е програма за обучение по превенция, разработена от Федерация „Помощ за жените“ – Северна Ирландия за децата в начална и прогимназиална училищна възраст – между 7 и 14 години. Общата цел на програмата е: да повиши разбирането на децата какво означава да се чувстваш в безопасност, и да проучва и насърчава поведения, които допринасят за постигането на безопасна среда. Конкретните цели са да се развият равнищата на самоуважение и увереност на децата, да им се даде възможност да изследват и изразяват чувствата си, да бъдат информирани за правото им да се чувстват в безопасност във всеки един момент, да се подобри способността на децата за планиране на безопасността, да се овластят децата с цел да могат да идентифицират собствената си подкрепяща мрежа, да проучат как изборът на поведение може да засегне чувствата на другите, и да идентифицират безопасни начини за управление на конфликти.
- *Образование и информиране на обществеността, медиите, полицията, съдилищата, социалните услуги и другите институции за въздействието и последствията от домашното насилие.*
- *Консултиране и подкрепа на институциите за разработване на политики, протоколи и предоставяне на услуги в случаите на домашното насилие.*
- *Работа в партньорство със съответните институции за осигуряване на съвместна реакция в случаите на домашно насилие.*

7. Добри практики за придружаване и подкрепа на жертвите на престъпление и насилие във Финландия

„Участие на деца, жертви на насилие или престъпление в правни процедури”

АДЕЛАЙД ВАНОВ, *International Juvenile Justice Observatory*

СЕДРИК ФУСАР, *International Juvenile Justice Observatory*

Услугите за жертвите във Финландия реално са организирани от гражданските организации. Гарантирането на достъп до безплатни услуги за подкрепа на жертвите е в съответствие с разпоредбите на чл. 8 и чл. 9 от ДИРЕКТИВА 2012/29/ЕС НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета.

7.1 Подкрепа и придружаване на жертвите на престъпление

17. <http://www.riku.fi/en/in+english/>

Основната организация за жертви на престъпления е „Подкрепа за жертвите – Финландия”¹⁷. Тази организация предлага практически консултации и подкрепа на жертвите на престъпления, включително гореща телефонна линия (понеделник-вторник 13:00-21:00, сряда-петък 17:00-21:00), гореща линия за правни съвети (понеделник-вторник 13:00-19:00) и подкрепящи работници. „Подкрепа за жертвите – Финландия” (ПЖФ) предоставя услугите си на доброволна основа в сътрудничество с Федерацията на домовете и приютите „Майка и дете“, Финландската асоциация за психично здраве, Лигата Манерхайм за благосъстояние на децата, Финландския червен кръст, Финландската федерация на населените места, Финландския съюз на асоциациите (Finnish Association Union) и Църковния съвет. ПЖФ насочва и подкрепя жертвите на престъпления, техните близки и свидетелите на престъпления. Услугите на ПЖФ са строго поверителни, като във всички случаи се прилага подход, насочен към клиента, което означава, че клиентът решава какво действие да се предприеме. Всички услуги на ПЖФ са безплатни (с изключение на разходите за градски телефонни разговори). На жертвите на престъпления, техните близки и свидетелите, при необходимост може да бъде определено лице за оказване на подкрепа, осигурено от ПЖФ.

Лицето за подкрепа може да придружава жертвата/свидетеля на престъпление при разпит в полицията или на съдебно заседание и да помага при подаването на молба за ограничителна заповед или обезщетение. С лицето за подкрепа жертвата/свидетелят може да обсъжда своите преживявания, както и по-нататъшни действия по случая. Лицата за подкрепа са внимателно подбрани и обучени доброволци. Лигата Манерхайм за благосъстояние на децата и Червеният кръст имат отделни горещи телефонни линии. Изпълнява се и проект за развитие 2012-2015, който има за цел повишаване на подкрепата за младите жертви. Държавните служители, които работят в тази сфера, като напр. в сферата на социалните услуги, здравеопазването и образованието са длъжни да подават сигнали в общинските социални служби за деца за случаите, в които дете се нуждае от закрила. За случаите, в които има съмнение, че дете е станало жертва на сексуално посегателство се подава сигнал в полицията

7. 2

Федерацията на домовете и приютите „Майка и дете“: подкрепа за жертвите на домашно насилие

18. http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/in_english/

Федерацията на домовете и приютите „Майка и дете“¹⁸ поддържа 14 приюта в цялата страна (наред с това във Финландия има още около 20 други приюта). Приютите представляват центрове за услуги, в които лицата, пострадали или заплашени от домашно насилие, могат да намерят подкрепа за преодоляване на кризата. На всички страни, участващи в случая на домашно насилие се обръща внимание, като основната цел през цялото време е защитата на интересите на детето. В приютите денонощно има дежурен.

Организацията предлага също и услуги в общността. Услугите в общността включват:

- услуга „Alvari family welfare“ в дома на клиента;
- услуга „Baby blues“, за изтощени семейства с бебета;
- консултиране и групи за мъже-насилници;
- семейни групи;
- телефонни линии за помощ и консултиране
- групи за обсъждане и действие;
- клубове за малки деца;
- център за осъществяване на контакт с децата (когато родителите са разделени);
- услуги, свързани с жилищно настаняване.

Детската къща: пренасяне на модела Barnahuset във Финландия

По модела на Център за застъпничество за деца в САЩ, и с цел подобряване на провеждането на изслушвания и клинична терапия и подкрепа, през 2014 г. финландското правителство реализира пилотен **проект „Детска къща“ (Barnahuset)** (Център за застъпничество за деца). Проектът беше реализиран съвместно от Министерството на социалните въпроси и здравеопазването, Националния институт за здраве и благосъстояние, Министерството на вътрешните работи и Министерството на правосъдието. Поради високата оценка на резултатите от пилотната фаза на проекта през първите 18 месеца, моделът най-вероятно ще бъде приложен на национално ниво в края на 2016г.

19. <http://mattforde.tumblr.com/post/103042175843/18-november-the-barnahuset-model>

„**Children’s House**“ – моделът **Barnahuset („Детска къща“)**¹⁹ предоставя услуги на децата, жертви на сексуално или друг вид насилие. Това е начин за организиране на грижата за децата, жертва на насилие, през етапа на разследването, при който тези деца се довеждат на едно място, където всички специалисти, които трябва да участват – здравни и социални работници, полицаи и прокурори, работят заедно в един екип. Този начин на работа се използва все повече в скандинавските страни. В случая с Финландия става дума за първоначално пилотиране на модела в област Турку. Проектът осигурява рамка за сътрудничество на държавните институции, както и общо физическо пространство. Той включва полицейско разследване, при което полицията може да се консултира със служители от системата на здравеопазването и от социалната служба, юристи и психолози, да се правят соматични прегледи на детето и да се осъществява сътрудничество с органите за благосъстоянието на детето в общината, от която е детето. Техният фокус е провеждането на задълбочен разпит и изготвяне на анализ на случая. Прави се оценка на кризисната терапия на детето и потребността от по-нататъшни здравни грижи и то се насочва за по-нататъшна грижа. Същото така цялото семейство получава подкрепа и се насочва за по-нататъшна грижа. Детската къща също така събира и изготвя научни изследвания и провежда обучение за държавните служители. На практика, в случаите на съмнение за насилие полицията или службата за благосъстоянието на детето се обръщат към центъра. Тогава Детската къща организира среща с полицията и службата за благосъстояние на детето. Срещата се провежда в „Детска къща“, като един от служителите бива определен за лице за контакт с детето. След това случаят се обсъжда и службата за благосъстояние на детето предоставя на полицията информацията, свързана със случая. След срещата полицията обмисля как да процедира преди да насочи друга среща, на която да обясни своето решение. След това се планира детайлно разпитът, при който полицейският служител събира валидна информация за твърдяното престъпление, специалистът по психично здраве се фокусира върху психологическото благосъстояние на детето, като се поддържа връзка между прокурора и съдията, който води изслушването/разпита.

Представителите на съдебната система, социалната служба, детската психиатрия и здравната служба си сътрудничат, с фокус върху най-добрия интерес на детето. Разпитващият от полицията се среща с детето насаме, докато в другата стая, социалният секретар, адвокатът и прокурорът следят разпита на монитор. С това се цели постигането на двоен резултат; първо, да не се налага детето да повтаря своята история пред няколко души; и второ, социалната служба да има възможност да разбере какво е социалното положение на детето и дали има нужда от незабавна закрила. Освен за целите на съдебната система, разказът на детето е важен и за социалната служба, като орган, който отговаря за положението на детето – да разберат как трябва да се отговори на потребностите на детето не само към момента, но и за в бъдеще.

В Детската къща разпитът, медицинският преглед и консултацията с терапевт се провеждат под един покрив. Там има специално проектирана стая за изслушване/разпит на деца, която позволява директен видеозапис на изслушването/разпита, като видеосигналът се предава в заседателната зала в Детската къща. Заседателната зала служи за съдебна зала и в нея присъстват всички участници в едно съдебно заседание (съдия, прокурор, адвокат на обвиняемия и финансиран от държавата адвокат на ищеца). Процесът на провеждане на изслушването/разпита и присъствието на наблюдатели в помещението с монитора обикновено се обяснява на детето на език, съобразен с неговата възраст и развитие. В началото разпитващият провежда събеседването/разпита в съответствие със своите професионални умения, и когато прецени, че е завършен, прави почивка, за да се консултира с адвоката на ищеца и съдията, като оставя камерата да работи. Съдията дава възможност и на двете страни да предложат теми или да установят противоречията, които биха искали да бъдат проучени. След това разпитващият се връща в стаята за изслушване/разпит, за да зададе тези въпроси, след което отново се консултира с наблюдателите. Процесът продължава докато съдията и адвокатът бъдат удовлетворени. След това детето напуска стаята за изслушване/разпит, среща се със своя настойник и изслушването/разпитът приключва. Детето може да бъде изслушано/разпитано отново, като се следва същата процедура, но това се случва много рядко. Има съдии, които разрешават и на представители на службата за благосъстояние на детето да наблюдават изслушванията/разпитите в детската къща, но други съдии не ги допускат до стаята за наблюдение.

Процесът на изслушването/разпита протича по следния начин:

Стъпка 1. Установяване на връзка: интервюто започва с обсъждане на неутрална тема, за да може детето да се отпусне и да свикне с обстановката. Разпитващият прави връзка между тази фаза и свободния разказ като обяснява целта на изслушването/разпита. Това трябва да се прави по начин, съобразен с възрастта на детето.

Стъпка 2. Свободен разказ: във втората фаза, детето бива насърчено да разкаже със свои думи това, което се е случило, с възможно най-малка намеса от страна на разпитващия.

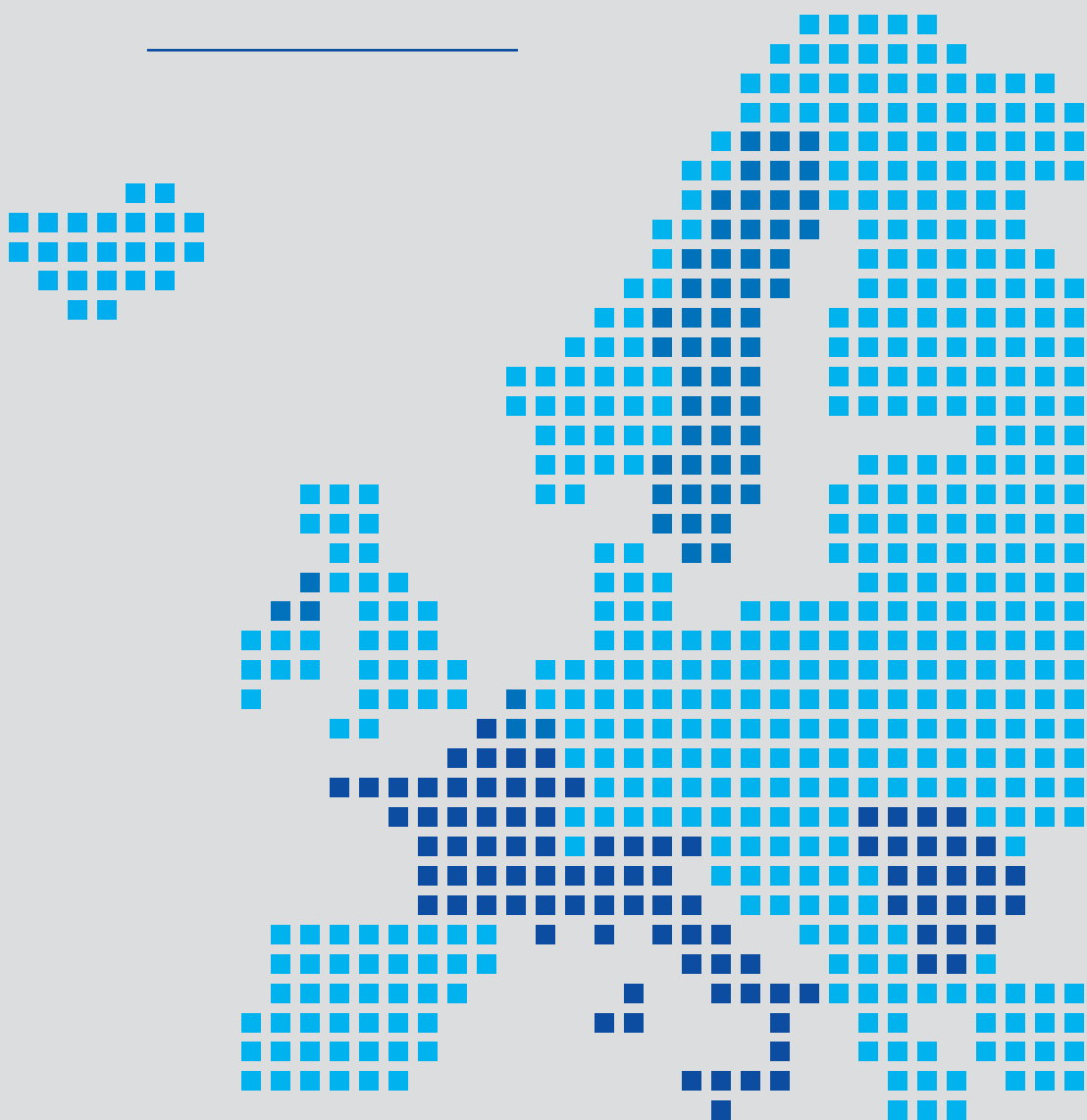
Стъпка 3. Задаване на въпроси: Целта на фазата на задаване на въпроси е да се изясни какво е казало детето по време на свободния разказ. Това е моментът за поставяне на въпроси по отношение на доказателствата, детайлите за твърдяното деяние и изясняването му (като напр. части на тялото).

Стъпка 4. Приключване: Тази фаза се състои от обобщаване на ключовите моменти, представени от детето, заедно с връщане към по-неутрални теми, за да се даде на детето време да се възстанови преди да напусне стаята.

Разширеният разпит е структурирано интервю, което се провежда в рамките на няколко сесии. Този модел отчита, че някои деца може да имат нужда от повече от една сесия, за да проговорят за обвиненията в насилие и при него броят на сесиите за разпит с детето е увеличен на до четири. Разширеният разпит обикновено се предвижда за деца със специални потребности в развитието или деца, които са особено тревожни или изплашени. След разпита на детето, лекарят може (ако е необходимо, и ако присъства) да консултира и да направи преглед на детето. Констатациите се документират от педиатрите с използването на колпоскоп, модерен уред, който позволява да се направи видеозапис на изследването. Детската къща също така осигурява терапия на децата, жертви на сексуално насилие и на техните семейства. На детето се прави терапевтична оценка. Детската къща има много добри уреди за медицински изследвания. Изследването се провежда и регистрира от гинеколог, педиатър и медицинска сестра. Детската къща осигурява също и оценка и терапия в дома на детето, ако се изисква това. След това се изготвя индивидуален план за терапия, който се изпълнява или в къщата, или, ако детето живее извън района на столицата, на възможно най-близкото до дома му място.

8. Приложение

Добри практики за придружаване и подкрепа на деца, участници в правни процедури

Практика в България: Разпит/изслушване на дете в „Синя стая”

„Синята стая” е специализирано помещение за провеждане на разпит/изслушване на дете. Подготовката на детето за предстоящата процедура се извършва от професионалисти, специално обучени за тази цел. С детето се работи по специализирана методика за подготовка на деца, подходяща за възрастта.

Специализираното помещение позволява разпитът/изслушването на детето да се проведе в щадяща за него атмосфера, в присъствието на всички предвидени участници за съответния етап на наказателното производство. Визуалният контакт между детето и останалите участници, включително и извършителят, се избягва чрез използването на комуникационни технологии. Те осигуряват запис на разпита, който може да се ползва за целите на производството от всички участници на различни етапи, за да се намали броят на разпитите на детето и рискът да се повтаря една и съща информация пред различни участници в процеса.

Детето и интервюиращият се намират в специално оборудвано помещение, което е отделено с венецианско огледало от помещението, в което са предвидените за съответната фаза на производството участници.

Лицата зад стъклото могат да задават въпроси на детето посредством интервюиращия, който носи слушалка и микрофон.

Обстановката създава уютна за детето атмосфера, като вратите между стаята за изслушване и другото помещение/другите помещения са обезшумени. Цветово помещението е издържано в спокойни, пастелни цветове. Мебелирано е по начин, който осигурява комфортно пребиваване в стаята на по-малки и по-големи деца (масички и столчета с два размера, диван или фотьойл, мек мокет). Стаите са обзаведени с помощни материали и техника за получаване на информация от детето (тебешери, листове хартия, обикновени кукли, други специални кукли, които оживяват, надянати на ръката и други), които пряко не са достъпни за детето, а се използват от специалисти при разпита/изслушването.

Практика в България: Зона ЗаКрила

Центровете Зона ЗаКрила предоставят защитено и удобно пространство за среща с професионалистите, които оказват подкрепа. Това намалява чувството на страх и тревожност в детето и прави по-пълноценно включването му в процеса на планиране и последваща работа за възстановяване от травмата.

Специализираното помещение е оборудвано съгласно стандартите, описани по-горе. Центърът в Монтана е оборудван допълнително с голяма зала, в която се провежда както подготовката на детето, както и директната работа с деца и родители в различните етапи на подкрепата.

В пространството са обособени няколко отворени къта: детски, за родители и за професионалисти. При оборудването се цели изграждане на обстановка, близка до семейната, с пространства, които да създадат комфорт в детето, съобразно възрастта му.

Залата позволява едновременна работа с родители и деца от подготвени за това специалисти. Професионалистите, които работят по случая, както и членовете на Координационния механизъм също провеждат работните сесии там.

Зона ЗаКрила, Шумен – Залата за подготовка: детето се запознава с предстоящата процедура, след което разглежда „синята стая“ в двете ѝ части.

Зона ЗаКрила, Шумен – Консултативен кабинет: намира се в съседство на залата за подготовка за разпит/изслушване. В него се провеждат консултации, индивидуални срещи и юридически консултации.

Добри практики във Франция

Стая за защитено изслушване в ПМПЗ в Орлеан, Франция

Стая за защитено изслушване в Педиатричното медико-правно звено в Анже, Франция

Първа стая за непряка очна ставка в Полицията в Анже, Франция

Камерата, с която се извършва видео запис в стаята за изслушване в Анже, Франция

Помещението, в което се намира техниката за аудио и видео запис, е отделено с венецианско огледало от помещението, в което се провежда разпита. ПМПЗ в Анже, Франция

Техническото помещение в ПМПЗ в Анже, Франция

Стая за изслушване на деца в Крайова, Департамент Долж, Румъния

Техника за осигуряване на аудио и видео запис в стаята за изслушване на деца в Клуж и Долж, Румъния

Техническото помещение в стаята за изслушване на деца в Клуж-Напока, департамент Клуж

Стая за изслушване на деца в Клуж-Напока, Департамент Клуж, Румъния

Стая за изслушване на деца в Клуж-Напока, Департамент Клуж, Румъния

**Част
3**

**Препоръки за изграждане
на интегрирана система
за закрила на деца,
жертви на насилие и/или
престъпления**

След детайлно проучване на системите за правораздаване и закрила при случаите на деца, жертви или свидетели на престъпление или други форми на насилие в шест страни-членки на ЕС, както и представяне на някои добри практики за интегрирани интервенции за защита, подкрепа и възстановяване на жертвите, експерти от Франция, Италия, България и Румъния изготвиха препоръки за бъдещото подобряване на системите в своите страни.

В следващите страници от наръчника са представени националните препоръки на партньорите в проекта. На базата на проведеното международно сравнително проучване и отделните национални препоръки са изработени общи препоръки, на европейски ниво.

Препоръките са публикувани на официалната страница на проекта:

<http://sapibg.org/bg/project/listen-to-the-child>

1. Препоръки за изграждане на интегрирана система за закрила на деца, жертви на насилие и/или престъпление в България

*Проф. НЕЛИ ПЕТРОВА-ДИМИТРОВА, ИСДП,
преподавател в СУ „Свети Климент Охридски“
Д-р НАДЯ СТОЙКОВА, ИСДП*

Като се основаваме на:

- **Конвенция за правата на детето**, приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г., ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. - ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г., обн., ДВ, бр. 55 от 12.07.1991 г., в сила от 3.07.1991 г.;
- **Факултативния протокол към Конвенцията за правата на детето относно търговията с деца, детската проституция и детската порнография**, ратифициран със закон, приет от 39-о Народно събрание на 31.10.2001 г. - ДВ, бр. 97 от 13.11.2001 г., издаден от Министерството на външните работи, обн., ДВ, бр. 28 от 19.03.2002 г., в сила от 18.01.2002 г.;
- **Конвенцията на Съвета на Европа за закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие**, ратифицирана със закон, приет от 41-ото Народно събрание на 2.11.2011 г. - ДВ, бр. 90 от 2011 г., в сила за Република България от 1.04.2012 г.;
- **Конвенция за престъпления в кибернетичното пространство**, приета на 109-ото заседание на Комитета на министрите на Съвета на Европа и открита за подписване в Будапеща на 23 ноември 2001 г. Ратифицирана със закон, приет от 39-то НС на 1.04.2005 г. - ДВ, бр. 29 от 5.04.2005 г. Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 76 от 15.09.2006 г., в сила за Република България от 1.08.2005 г.;
- **Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора**, ратифицирана със закон, приет от 40-то НС на 7.03.2007 г. - ДВ, бр. 24 от 20.03.2007 г. Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 63 от 3.08.2007 г., в сила за Република България от 1.02.2008 г. - попр., бр. 101 от 25.11.2008 г.;
- **Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето**, приети от Комитета на министрите на Съвета на Европа на 17 ноември 2010 г.;
- **Насоки на генералния секретар на ООН: подход на ООН към правосъдието за деца** (2008 г.);
- **Насоки на ООН относно правораздаването по въпроси, свързани с деца, които са жертви и свидетели на престъпления** (ECOSOC Res 2005/20, 2005 г.);

- Общ коментар 10 (2007) на Комитета по правата на детето – права на децата, участващи в съдебни процедури;
- Предложения и препоръки на Комитета по правата на детето към България от 2008 г.;
- **Директива 2011/92/ЕС** на Европейския парламент и на Съвета от 13 декември 2011 година относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография и за замяна на Рамково решение 2004/68/ПВР на Съвета;
- **Директива 2012/29/ЕС от 25 октомври 2012 г.** за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления;
- Българското законодателство;
- **Споразумение за сътрудничество и координиране** на работата на териториалните структури на органите за закрила при случаи на деца, жертви или в риск от насилие и при кризисна интервенция, 2010 г.

1.1

Въведение

1. Като организация, чиято мисия е да подкрепи осъществяването в България на съвременна социална работа и която допринася вече повече от петнадесет години за нейното развитие и разпространение, и като организация, която повече от петнадесет години работи за въвеждане на принципите на социалната работа, на правата на човека и на правата на детето в системата за правосъдие в България, смятаме, че е необходимо **въвеждане на интегриран професионален подход на закрила и защита на правата на жертвите на престъпления, особено най-уязвимите сред тях каквито са децата, жените, хората с увреждания, жертвите на домашно насилие, жертвите на насилие, основано на пола и др., който да обедини усилията на универсалните, социалните и рехабилитационните услуги.**

2. Ние допринасяме и сме готови да продължим да допринасяме за действителното установяване на практика на високо европейско ниво за децата, жертви на престъпление, **която се основава на техния най-добър интерес, на правото на детето да бъде чуто, в дружелюбна обстановка, правото му на сигурност и защита, както и на правото му да бъде информирано за своите права по подходящ начин.**

Благодарение на подкрепата на програми на ЕС, на Фондация ОАК, УНИЦЕФ България, през последните десет години ние развихме практика, която не само покрива изискванията на Директивата, но и въвежда модел за интегрирана индивидуална оценка и интегриран подход, на основата на тази оценка, обединяващи услуги и дейности за дружелюбно правосъдие, за закрила и за възстановяване от травмите.

Подкрепяме въвеждането на нормативни изменения в НПК, които да осигурят задължителна индивидуална оценка за всички деца, жертви на престъпления.

Подкрепяме промените, които изискват съвместна работа на ДСП/ОЗД, полиция, медицински служби, доставчици на специализирани социални услуги за деца, жертви на насилие и на престъпления.

3. Бихме искали да изразим своето безпокойство по отношение на забавянето на въвеждането на Директива 2012/29, за което България вече търпи санкции и от недостига на подкрепа от страна на държавни институции за нейното въвеждане. Смятаме, че това забавяне се дължи на недостига на междусекторно и междуинституционално сътрудничество в името на най-добрия интерес на пострадалите хора. Особено сме притеснени, че често този недостиг се проявява като неангажираност и дори съпротива към прилагане на една директива, която се отнася до права за правосъдие, подкрепа, лечение на пострадалите.

Подкрепяме въвеждането на нормативни изменения в НПК, които да осигурят задължителна индивидуална оценка за всички деца, жертви на престъпления. Подкрепяме промените, които изискват съвместна работа на ДСП/ОЗД, полиция, медицински служби, доставчици на специализирани социални услуги за деца, жертви на насилие и на престъпления.

По отношение на измененията на НПК, според нас промените на първо място трябва да осигурят информиране на детето, на неговите родители или настойници за правата му, включително за правото му на индивидуална оценка, която да отрази неговата готовност за участие в правни процедури, риска от повторна или вторична виктимизация. Смятаме, че тази оценка трябва да определи вида и реда на дейностите и мерките от областта на закрила на детето, на щадящи процедури при разпит и тези за възстановяване от преживените психични травми. По този начин реално може да се осигури възможност за практики, основани на най-добрия интерес на детето.

Практиката на работа за изменение на действащата нормативна рамка показва необходимостта от експертно осигуряване на промените, което по-често отсъства. Има явно противоречие между действащата наказателна доктрина, наследство от съветския период на развитие на правото у нас и необходимостта да се въведат промени, гарантиращи добрия интерес на детето, като водещ принцип, поет от страната ни чрез Конституцията. Повечето опити за промяна в тази посока се сблъскват с противопоставяне и нежелание да се промени наказателната доктрина. Забавянето на транспонирането на Директива 2012/29 на ЕС се дължи според нас главно на тази причина.

4. Силно сме обезпокоени от **недостига на инициативност за промяна в ключовите министерства, и особено от прояви на съпротива към тази промяна, изразявани по различен начин.** Тези прояви се аргументират с недостиг на ресурси в сферата на социалната работа и социалните услуги,

с приемане на промените като заплаха за работата на правосъдната система, като по-скоро по желателни и пр. Особено обезпокоително е пълното отсъствие на интерес към темата от Министерство на здравеопазването и продължаващото неангажиране с осигуряване на психотерапевтична подкрепа.

1. Участие на деца в правни процедури – анализ на промяната, ИСДП, 2011 г.

5. Препоръките, които отправяме към отговорните структури в държавата се основават на анализ¹ на дейностите и практиките по въвеждане на правосъдие, дружелюбно към детето, на ежегодния анализ на работата на т.н. „сини стаи“, и преди всичко на **анализа на модела, пилотиран в гр. Видин, в рамките на проект „Чуй детето – става ли правосъдието приятелско към детето?“**

Моделът се основава на интегриран подход за закрила на детето, което ние разбираме като осигуряване на закрила, дружелюбно правосъдие и социална и психотерапевтична подкрепа за преодоляване на последиците, основани на индивидуална оценка на риска за детето, на неговите нужди, и на ресурсите на детето, семейството и общността.

2. При изпълнение на проекта „Чуй детето - става ли правосъдието приятелско?“ са проведени общо 20 дълбочинни интервюта с деца и родители на пострадали деца.

6. Препоръките са консултиран с пострадали деца, които са преминали през правни процедури и с техните семейства². Децата изразяват своите притеснения от начина, по който са разпитвани, от страха от случващото се и от неизвестността, обикновено никой не им обяснява какво се случва, какво предстои, кои са хората, които ги питат, по каква причина ги питат, до какво ще доведе това и пр.

1. 2

Препоръки за изграждане на интегрирана система

Препоръка № 1. Поемане на смислов политически и професионален ангажимент на правителството за въвеждане на практики на дружелюбно към детето правосъдие, настойчивост за реформиране на собствените практики от страна на ключовите министерства и структури на държавата – МП, МВР, МТСП, МЗ, ДАЗД.

1.1. В страната от близо десет години се развиват пилотни практики за промяна на участието на деца в правни процедури, главно на разпити и изслушвания в специализирани помещения, от специално подготвени неутрални психолози и социални педагози и социални работници. Тези практики се разширяват през инициативата на местни власти, НПО и отделни професионалисти от правосъдната система. По отношение на **преминаване от пилотни към национални практики на адаптирано към децата правосъдие** изключително важно е *ангажиране и лидерство в процеса* от страна на МП, МВР, МТСП, МЗ, ДАЗД. Според нас има нужда от целенасочено смислово водене на реформата във всяко от тези министерства, чрез ясни идеи, кон-

цепция и план за действие, които да станат част от Националната програма за превенция на насилието.

1.2. Подкрепяме активната позиция на МП и усилията за въвеждане на дружелюбно към децата правосъдие. Смятаме, че е необходимо да се въвлечат водещите професионални сдружения на съдии, прокурори, адвокати за подкрепа на реформата и да се даде възможност на професионалната общност да участва активно в процеса на промяна.

1.3. Смятаме, че МВР следва да прекрати практиката на „задържане„ на децата, жертви на престъпления в полицейските участъци, макар и като мярка за закрила, в случаите, в които има условия за подслон и емоционална подкрепа в социални услуги за деца в риск и няма друга непосредствена опасност за живота и здравето на детето, която да изисква полицейска охрана.

1.4. Изключително важно е сигнализирането на ОЗД/ДСП още при сигнал за престъпление над дете и това би следвало да се регламентира през вътрешните процедури на полицията.

1.5. Смятаме за необходимо категорично и ясно поемане на ангажимент от страна на МВР да се преразгледат действията по предварителна проверка, които по същество са разпити на жертвите, които обаче нямат правна стойност на разпити, и по този начин увеличават риска от вторична виктимизация на пострадалите от престъпления. Смятаме, че тази проверка може да се извърши с други средства и по други начини, а с разпита на жертвата, който да е пред съдия, да стартира досъдебно производство.

1.6. Необходимо е също МВР да изиска от своите структури преустановяване на практиката в разпита на деца, като психолози и педагози по чл.140 от НПК да бъдат привлечени инспектори от ДПС, макар да са специализирани полицаи за деца на този етап те не осъществяват независимо гарантиране на адаптиран към нуждите на детето подход.

1.7. Смятаме също, че МТСП и АСП би трябвало да се ангажират с цялостния процес на гарантиране на правата на децата, жертви на престъпления и с тяхната защита. Информирането на децата и техните семейства за правата им на дружелюбно правосъдие, на закрила и на подкрепа не се извършва или ако се извършва, то се извършва формално и непълно. Практики на адаптирано към нуждите на децата и семействата информиране се осъществява епизодично от страна на НПО.

1.8. Смятаме, че именно МТСП и АСП би трябвало да са инициатори и застъпници на въвеждането на интегрирани услуги за децата, жертви на престъпление или насилие и техните семейства. Това според нас означава цялостно преосмисляне и замяна на политиката на разделяне на компетенциите според децата, към политика на диференциране на правомощията според компетенции.

1.9. Смятаме, че е необходимо поемане на ясен ангажимент от страна на здравното министерство и здравните структури за осигуряване на психотерапевтична подкрепа на пострадалите от престъпления. Би могло да се ползва добрият опит от други страни, където по аналог на здравните пътеки е гарантиран достъп до психотерапевтична подкрепа за жертви на престъпления.

Препоръка №2. Поемане на ясен професионален ангажимент и лидерство от страна на ВКП, на ВСС и на професионалните сдружения на магистратите за търсене на адекватни правни решения на необходимите реформи.

2.1. Смятаме, че прокурорите би следвало да оказват системен и непосредствен контрол върху действията на полицията по сигнали и дела, в които деца са жертви на престъпление или насилие.

2.2. Смятаме, че е необходимо това лидерство, за да се доведе до реално и радикално съкращаване на сроковете за провеждането на първия разпит в досъдебно производство, който често се забавя с месеци, което не е в интерес нито на жертвата на престъпление, нито на правосъдието. Натрупаният опит с деца, жертви на сексуални посегателства, експлоатация и трафик показва, че забавянето на производството увеличава риска от повторна виктимизация, сплашване и натиск върху жертвата, както и демотивира жертвите да съдействат на правосъдието.

2.3. Въвеждането на индивидуалната оценка на жертви на престъпление в много голяма степен зависи от ангажирането на прокурорите с изискване за изготвяне на оценка и ползването ѝ, както и за реално прилагане на мерки за защита на най-ранен етап на правосъдието.

2.4. Смятаме, че е важно съдиите да проявят професионална ангажираност към децата, жертви на престъпления, като допринесат за провеждане на съдебните процедури в интерес на детето, съобразно принципите на защита от риска за вторична и повторна виктимизация, както от сплашване и отмъщение. В този смисъл да гарантират защита на психиката на децата като провеждат изслушвания и разпити на деца в специализирани помещения, адаптирани към потребностите на децата.

2.5. Смятаме, че е важно активно включване на съдиите в срещите на екипите за териториално взаимодействие по случаите на насилие над деца и с особено внимание към случаите на домашно насилие, за да се гарантира най-добрият интерес на децата, участници в правни процедури.

Препоръка №3. Реално въвеждане на мултидисциплинарен и мулти-институционален подход чрез стимулиране за разписване на работещи споразумения и протоколи за действие на местно ниво съгласно чл.11 от Споразумението за сътрудничество и координиране на работата на териториалните структури на органите за закрила при случаи на деца, жертви или в риск от насилие и при кризисна интервенция (Координационен механизъм).

3.1. Координационният механизъм е една добра основа за координиране и взаимодействие около всеки случай на дете, жертва на насилие или престъпление. Той дава рамката на правомощия на местните институции да определят специфичните механизми и стъпки на взаимодействие. Необходимо е да се направят важни допълнения към текста на действащото в момента Споразумение за териториално взаимодействие с цел да се включат и мерките за защита не само по Закона за защита от домашно насилие, но и мерките за защита, предвидени в глава 4 на Директива 2012/29/ЕС относно жертвите на престъпления.

3.2. Необходимо е преминаване от общо споразумяване за съвместни действия към приемане на допълнителни правила за работа (протоколи) с ясни ангажименти, стъпки и процедури на действие на всяка от ангажираните страни. Без приемане на такъв протокол за взаимодействие по случаите на престъпления над деца, не може да се гарантира ефективно взаимодействие и интегриран подход на работа. Предлагаме на национално ниво да се мултиплицират действащи добри практики за подписване на допълнителни правила (протоколи) за взаимодействие съобразно чл.11 от Споразумението за сътрудничество и координиране на работата на териториалните структури в сила от 2010 г.

3.3. Осигуряване на взаимодействие и водене на случая през целия период от сигнал за престъпление или насилие до приключване на всички правосъдни процедури и възстановяването на детето.

3.4. Осигуряване на обучение и на продължаваща подкрепа на местните екипи за взаимодействие при случаи на насилие или престъпление над деца.

Препоръка № 4 Необходимо е да се подобрят практиките на информиране на детето и неговото семейство за правата на детето, така че да включват:

4.1. Информирание за правото на оценка, правото на специални мерки за защита, правото да участва и да бъде чуто от системата на правосъдие, както и за правата за закрила и подкрепа.

4.2. Информирание за причините за участие и за смисъла на всяка процедура, в която е включено.

4.3. Информирание за правата на детето във всички етапи на правосъдието и на управлението на случая на детето.

4.4. Информирание по начин, разбираем за детето и неговите близки. Необходимо е да се разработят информационни материали, подходящи за деца от различна възраст, които да се разпространят и да бъдат достъпни за всички участници в правни процедури.

Препоръка № 5. Смятаме, че е необходимо да се направят сериозни усилия за въвеждане/използване на индивидуалната оценка на дете, жертва на престъпление и /или насилие в наказателното производство във всяка от страните членки.

5.1. Оценката е един от инструментите, гарантиращ правото на детето да бъде чуто. Тя има за цел да покаже как правосъдните процедури да бъдат адаптирани към нуждите на детето, така че то да може да бъде чуто.

5.2. Оценката трябва да се направи преди предприемането на каквато и да било интервенция от страна на институциите, с изключение на медицинската спешна интервенция. Първоначалната оценка, която определя нуждите от закрила и от мерки за защита при участие в правни процедури следва да бъде изготвена възможно най-бързо на основата на споделена информация от страна на социални служби, полиция, медицинско лице.

5.3. Необходимо е приемане на национално и местно ниво на базирана на познанието методология на индивидуалната оценка на дете, жертва на престъпление и/или на насилие. Изготвяне на оценка изисква набор от познания, които следва да бъдат разпознаваеми.

Препоръка № 6. Участие на децата при вземане на всяко решение, което ги засяга. Необходимо е при първия контакт с детето, то да бъде информирано за ситуацията, за възможните действия в нея, за неговите права и да се търси и зачита неговото мнение.

6.1. Участието на децата и правото им да изразяват мнение по всички важни въпроси, свързани с живота им, е принцип, който би следвало да се приложи и гарантира и при децата, пострадали от престъпления.

6.2. Като важна част от системата за мониторинг и контрол на качеството за гарантиране на правата, подкрепа и защитата на децата, жертви на престъпления, трябва да се предвидят и възможности за участието на де-

цата, преминали през системата. Това може да се случи чрез въвеждане на различни подходи за оценка и събиране на обрана връзка от пострадалите деца и техните родители.

Препоръка №7. Подготовката и разпитът на дете, жертва или свидетел на престъпление следва да се извършва по акредитирана методика, базирана на познание и приета от компетентните органи на национално и на местно ниво.

7.1. На национално ниво следва да има приета от система за закрила и от системата за правосъдие методика/и за подготовка и разпит на дете, жертва на престъпление и/или насилие.

7.2. На местно ниво трябва да има осигурен контрол по прилагане на приета методика за подготовка и разпит на дете, жертва на престъпление и/или насилие.

Препоръка № 8. Необходимост от въвеждане на съвременни подходи при специализирането на работещите с деца – необходимост от нови стандарти.

8.1. Необходими са стандарти за специалисти, улесняващи разпита/изслушването. Изискването в НПК за психолог или педагог следва да претърпи промени, тъй като не всеки психолог или педагог може да опосредства професионално разпита или изслушването. Още повече, че педагог в България е и всеки специалист по география, химия, спорт и пр., който има учителска правоспособност, която от своя страна не предполага подготвеност в сферата на ранното развитие на детето, особеностите на комуникацията с него, спецификата на изразяване, на проявление на последиците от травматичните преживявания и пр. Трябва също да се има предвид, че през последните години ключовата професия за работа с деца в риск е социалният работник, чиято професионална подготовка във висшите учебни заведения е добра основа за продължаващо обучение за разпит или изслушване на деца.

8.2. Има необходимост от нови практики за избор и акредитиране на обучителни програми за между институционално взаимодействие, на специалисти, улесняващи разпита, както и на магистрати и полицаи, въвеждане на пазарни принципи при тяхното реализиране.

8.3. Необходимо е въвеждане на общ минимален стандарт за компетенции за всички специалисти, които имат професионални функции по отношение на деца, жертви на насилие и/или на престъпления – социални работници, педиатри, специализирани и разследващи полицаи, прокурори, съдии, вещи лица. Стандартът би трябвало да включва познания за разви-

тие на детето, за видовете насилие и последиците от него, за общуване с деца, за правата на детето, за етичните принципи, произтичащи от правата на детето, от неговия най-добър интерес.

8.4. Необходимо е осигуряване на системно и продължаващо обучение и подкрепа на екипите, които работят на местно ниво в областите на междусекторно взаимодействие, изготвяне на оценка, прилагане на мерки за защита.

2.

Препоръки за прилагане на мултидисциплинарен и интегриран подход в Румъния при управление на случаи на деца жертви или свидетели на престъпление

ДАНИЕЛА НИКОЛАЕСКУ, експерт в Секретариата на Върховния Представител за закрила на детето, Канцелария на Министър Председателя

Директивата от 25 октомври 2012 година, установяваща минимални стандарти относно правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, трябва да бъде транспонирана във всички държави членки преди 16 ноември 2015 г. Тази директива съдържа множество нови разпоредби, съдържанието и обхватът на които трябва внимателно да бъдат проучени, преди тяхното ефективно прилагане в националното право на страните членки на Европейския съюз.

3. Бел. ред. Текстът е подготвен преди изтичане на официалния срок 16 ноември 2015г. Настоящите препоръки са насочени както към институциите, отговорни за синхронизиране на румънското с европейското законодателство, конкретно с транспонирането на Директивата, така и към директната работа на професионалистите, работещи с деца, жертви и свидетели на престъпление и други форми на насилие, които трябва да прилагат в последствие новата нормативна рамка.

В момента законодателите в държавите членки разглеждат различните възможности за промяна по отношение на правата на жертвите, въз основа на действащите права³.

Главната цел на Директивата е да гарантира, че специфичните нужди на жертвите по отношение на подкрепата ще бъдат взети предвид, като това ще бъде осъществено със средствата на индивидуална оценка (виж по-долу) и на подход, основан на участие във връзка с правото на предоставяне на информация, на подкрепа, защита и спазване на правата на жертвите в хода на производството.

Член 22 на Директивата, озаглавен „Индивидуална оценка на жертвите с цел установяване на специфичните им нужди от защита“ подчертава съществен аспект на Директивата, а именно изискването жертвите да бъдат разглеждани индивидуално, всеки случай по отделно. Тя подчертава нуждата от индивидуална оценка, за да бъдат определени специфичните нужди, по-точно нуждата от специални мерки в хода на наказателното производство или специален подход към непълнолетните жертви (съгласно членове 1, 23 и 24 на Директивата).

Конвенцията за правата на детето, ратифицирана от почти всички страни, съдържа общи разпоредби, касаещи децата жертви на злоупотреба и правосъдието за деца. Много други задължителни международни инструменти, а именно Римският статут на Международния наказателен съд, Конвенцията на ООН срещу транснационалната организирана престъпност и протоколите към нея, както и Конвенцията на ООН срещу корупцията, съдържат разпоредби за защита на жертвите.

В Резолюция 2005/20, Икономическият и социален съвет приема насоки за правосъдие по въпроси, свързани с деца жертви или свидетели на престъпления (по-нататък наричани „Насоките“), като те идват да запълнят важните пропуски в международните норми, касаещи третирането на деца, жертви или свидетели на престъпления.

Насоките представят добрите практики, основани на съгласуване между съвременното познание и международните и регионални норми, правила и принципи и са приети за да предоставят практическа рамка за постигане на следните цели:

- Подпомагане прегледа на националното законодателство, вътрешните процедури и практики, така че те да гарантират пълно зачитане на правата на децата жертви и свидетели на престъпления и да съдействат за прилагането на Конвенцията за правата на детето от държавите страни по Конвенцията
- Подпомагане на правителствата, международните организации, държавните институции, неправителствените и гражданските организации, както и на други заинтересувани страни, при изработване и прилагане на законодателство, политики, програми и практики, които да обхващат основните въпроси, касаещи децата жертви и свидетели на престъпления.
- Насочване на професионалистите и ако е подходящо, на доброволците, които работят с деца жертви или свидетели на престъпления, в ежедневната им практика в процеса на правораздаване за пълнолетни и непълнолетни лица на национално, регионално и международно ниво, в съответствие с Декларацията на ООН относно основните принципи на правосъдието, отнасящи се за жертвите на престъпленията и жертвите на злоупотреби с власт.
- Подпомагане и подкрепа на онези, които се грижат за деца, за да се отнасят с повишена чувствителност към децата жертви и свидетели на престъпления.

В този документ се предвижда професионалистите да положат всички усилия за възприемане на интердисциплинарен подход, основан на сътрудничество, за да окажат помощ на децата, като използват широк спектър от налични услуги, като: подкрепа и консултиране на жертвите, защитаване на техните права, икономическа подкрепа, образователни, здравни, юридически и социални услуги. Този подход може да включва изготвянето на протоколи за различните етапи на правораздавателния процес, като така се насърчава сътрудничеството между страните, предоставящи услуги на деца жертви и свидетели. Подходът може да включва и други форми на мултидисциплинарна работа на работещите на едно и също място служители: полицаи, прокурор, психолози и персонал на медицински и социални служби.

Като се зачита изцяло правото на детето на уважение на неговия личен и семеен живот, трябва да се насърчава тясното сътрудничество **между различните професионалисти**, за да бъде постигнато задълбочено разбиране

на детето и да бъде оценено неговото правно, психологическо, социално, емоционално, физическо и когнитивно положение.

Трябва да се установи **обща рамка за оценка**, която да бъде ползвана от професионалистите, работещи с или за деца (като адвокати, психолози, лекари, полицаи, служители в имиграционна служба, социални работници и медиатори) по време на производства или на действия, касаещи директно или непряко децата, така че онези които вземат решенията да получат необходимата подкрепа и процедурите и действията да послужат на най-добрия интерес на засегнатите деца. За да бъде постигнат мултидисциплинарен и интегриран подход, най-напред е необходимо да бъде създаден мултидисциплинарен екип .

Какво представлява мултидисциплинарен екип за работа при злоупотреби с деца?

а) Определение. Мултидисциплинарният екип е професионална група, съставена от представители на здравния сектор, на социалните служби, на правоприлагащите институции и на институциите, предлагащи юридически услуги, целта му е да координира помощта, нужна при работа по случай на деца, жертва на злоупотреба.

б) Форма. Тези екипи могат да имат различна форма, например такива, които улесняват извършването на съвместното разследване, водено от служител от службите за закрила на детето и представител на правоприлагащите институции, и такива, в които участват служители от службите за закрила на детето, от държавни институции, прокурори и други ангажирани професионалисти, и които периодично се събират, за да разглеждат дела за злоупотреба с деца или въпроси по цялостната политика. Мултидисциплинарният подход може да включва и изграждането на Център за закрила на деца, така че да има подходящо място за изслушване на деца, жертва на злоупотреба.

в) Цел. Осигуряване на сигурността и благосъстоянието на детето в хода на производството, за да се гарантира, че свидетелските му показания ще бъдат надеждни. Екипите следва да се стремят към:

- i) ограничаване до минимум броя на срещите, провеждани с детето, за да се намали рискът от сугестиране при провеждането им;
- ii) предоставяне на детето на услугите, от които то се нуждае; и
- iii) непрекъснато да се проследяват сигурността и благосъстоянието на детето.

г) Роля. Екипите трябва да предоставят определен брой услуги, сред които i) координиране и подкрепа на водещия случая; ii) медицинска диагностика и оценка; iii) телефонни консултации при спешни случаи; iv) медицинска оценка в случаите на злоупотреба или negliжиране; v) психологически и психиатрични диагнози и оценки; vi) медицински, психологически и професионални експертизи; vii) обучение за съдии, адвокати, съдебни служители и други, участващи в процеса.

д) Формиране. Един от начините за формиране на тези екипи е да бъде свикана официална среща преди започване на разследването, за да се разгледат данните, вписани в първоначалния доклад или предоставени при подаване на сигнала за случая, и да бъде взето решение за възможностите за съвместна работа при разследването. Необходимо е специализирано мултидисциплинарно обучение за техниките за комуникация с деца. Друга мярка, която може да се предприеме, за да се подкрепи правото на децата жертви да бъдат третирани с достойнство и съчувствие, е само служители със специализирано обучение да имат право да разпитват децата. Тази мярка може да се прилага на всички етапи от производството.

Общи препоръки за интегриран мултидисциплинарен подход при извършване на индивидуална оценка на потребностите на деца жертви и свидетели на престъпления:

1. Първата препоръка за Румъния е да бъде подкрепено прилагането на съществуващото законодателство в областта на защитата на децата жертви и/или свидетели на нарушения/престъпления (по-специално на HG49/2011). В момента има създадено много добро законодателство, но няма последователно и единно прилагане, което ефективно да осигурява защитата на жертвата. HG49/2011 е нормативен акт, който предоставя рамка за изграждане на мултидисциплинарен екип по начина, който е описан по-горе.
2. Подобряване на законодателната рамка чрез създаване и развиване на процедури и стандарти, специално за идентифициране, регистриране, насочване и проследяване на случаи на деца жертви и/или свидетели на престъпления.
3. Сътрудничеството между различните професионалисти, въввлечени в управлението на случаи на деца жертви и/или свидетели на престъпления, в повечето случаи зависи от неформалните/междучелностните връзки на професионалистите. Това сътрудничество трябва да бъде професионално задължение съгласно прилаганото законодателство и съобразно висшия интерес на детето.
4. На база на проучванията, които са констатирани несъответствия при идентифицирането и сигнализирането за случаи на малтретиране от медицинския или образователния персонал, е идентифицирана нужда от създаване на стандартни процедури за всички професионалисти, които трябва да подават сигнал за тези случаи. За да се осъществи задължението да се сигнализира за случаите на насилие над деца, лекарите и медицинския персонал, учителите и възпитателите, социалните работници, полицаите, общинските полицаи, адвокатите, работещи по случаи на развод и на домашно насилие и т.н. трябва да бъдат обучени как да прилагат тези процедури. Тези стандартни процедури трябва да предоставят инструмент с минимума информация, необходима за първоначална оценка, която да бъде извършена от Главна дирекция „Социално подпомагане и закрила на детето“.

5. Организация на обучителните сесии и практическите ателиета за работа в мултидисциплинарен екип – въвеждащо и продължаващо обучение. Създаване на обучителна система и учебен план на национално ниво. От голямо значение е всички практики (полицейски офицери, съдии, прокурори, адвокати, социални работници, членове на НПО и др.), които работят с жертви със специфични нужди от защита, да получат специализирано обучение до ниво, подходящо за контакта им с жертвите, съгласно чл. 25 на Директивата. Обучението трябва да подпомага практиците, на тяхното специфично ниво, да разпознават и се грижат за жертвите със специфични нужди от защита, да оценяват последиците от престъплението върху жертвите, да разпознават механизмите за справяне и да идентифицират и ограничават риска/рисковете от ревиктимизация, за да могат при извършване на оценката да насочат жертвата по възможно най-подходящия начин.
6. Създаване на формални Протоколи за междуинституционално сътрудничество с ясно описание на всяка институция/професионалист/специалност в управлението на случаи на деца жертви и/или свидетели на престъпления. Нужно е ролята на всяка от обществените институции, участващи в закрилата на детето, да е ясно определена, в съответствие с по-общите цели на стратегията. В пълномощията на институциите трябва ясно да е вписано задължението им да сътрудничат с координиращата инстанция и с всички други участници и институции, включително гражданското общество. Описанието на задълженията на персонала на институциите трябва да съвпада с правомощията, които те имат.
7. Организирането на междуинституционалното сътрудничество е един от най-важните аспекти при обучението на професионалисти. Взаимното разбирателство, мотивацията, сенсибилизацията, познаването и капацитета за действие позволяват да се подобри координацията и защитата на децата. Мултидисциплинарният подход позволява по-лесно да се преминат преодолееят следните етапи: разбиране на проблема; оценка на рисковете, съществуващи за детето; съблюдаване детето да получи определената за него помощ, но да бъде подкрепено и чрез подкрепа, насочена към неговото семейство; улесняване на подаването на сигнал за възможна злоупотреба или negliжиране; доказване на нуждата на детето от защита; улесняване на разрешаването на кризата (съдействие с полицията, прокурора, медико-социалния сектор, секторът за психично здраве, училището, детската градина, институцията, семейството). Обучението на специалистите трябва да ги запознава с другите услуги и с тяхната собствена роля във взаимодействието с останалите, за съвместно защитаване на интереса на детето. Сътрудничеството с правораздавателната система, оказването на помощ на детето по време на процеса и прилагането на мерки за закрила на детето при необходимост са много важни аспекти.
8. Участие на децата жертви и/или свидетели и на членовете на техните семейства в управлението на случая/намирането на решения, в подобряването на средствата/процедурите и практиките за управление и обгрижване на деца жертви.

9. Спазване на висшия интерес на детето във всички действия и решения, които го засягат.
10. Избягване и недопускане на намеса, водеща до ревиктимизация на детето.
11. Осигуряване и улесняване на бърз достъп на децата до услуги за подкрепа и защита за детето и неговото семейство.
12. Първоначалната подробна оценка на детето трябва да отчита и специалните мерки за защита в хода на съдебните производства (изслушване на непълнолетни в специализирана стая, изслушване на непълнолетни от полицейски служители, преминали обучение за техники за изслушване и за психичното развитие на детето, мерки за избягване на директна среща на детето с насилника и др.). Трябва да се установи обща рамка за оценка, която да бъде ползвана от специалистите, работещи с или за деца (като адвокати, психолози, лекари, полицаи, служители в имиграционна служба, социални работници и медиатори) по време на производства или на действия, касаещи директно или непряко децата, така че онези които вземат решенията да получат необходимата подкрепа и процедурите и действията да послужат на най-добрия интерес на засегнатите деца.
13. Усъвършенстването на системата за събиране на данни и за проследяване на случаите на деца жертви и/или свидетели на престъпления с цел намиране на най-добрите решения при управлението и превенцията на случаи на насилие над деца.
14. Необходимо е да се спазва принципът за неотложност при всяка мярка за специална защита (напр.: спешно настаняване на дете).
15. Изработване на методология за оценка на индивидуалните нужди на децата жертви, съобразно модела на методология, създаден в рамките на проект „Чуй детето: приятелско за детето правосъдие“.
16. Да се провери дали Главни дирекции „Социално подпомагане“ и „Закрила на детето“, които са отговорните институции/структури от системата за закрила на детето, са властите, компетентни да осъществяват индивидуална оценка по начина, по който е предвидена в чл. 22 на Директива 29/2012 за защита на жертвите, и по-конкретно на децата жертви в хода на наказателното производство (предварително разследване, следствие или процес). Целта на тази оценка е да се идентифицират специфичните потребности от защита и да се определи дали и в каква степен жертвите ще имат нужда да ползват специални мерки. Специфичните нужди от защита на жертвата са свързани с риска от вторично или повторно виктимизиране, от сплашване и от отмъщение. За непълнолетните жертви се предполага, че имат специфични нужди от защита (вж § 4 чл. 22 от Директивата). Анализирани на практическите аспекти за извършване на индивидуална оценка на нуждите на детето жертва, както е предвидена в Директива 29/2012, а именно:

Индивидуалната оценка трябва да бъде направена **веднага щом е възможно**.

Възможно е в някои случаи жертвите да не са в състояние да дават сведения (например много сериозно наранени жертви или твърде малки деца). В тези случаи член на семейството, роднина, социален работник или друго квалифицирано лице може да е в състояние да даде сведения. Лицата, които са емоционално неустойчиви, например, също могат да имат нужда от повече време или от помощ от професионалист.

Ако не е възможно да се извърши индивидуална оценка, практиците могат да потърсят информация от други източници, за да оценят непосредствените рискове.

Индивидуалната оценка не е статична. Тя трябва да бъде актуализирана (при нужда) според промяната в обстоятелствата.

Оценката може да бъде актуализирана по инициатива на обществените институции и/или на жертвата. Жертвите трябва да бъдат окуражавани да се обръщат към властите при промяна в положението си.

Оценката може да бъде подновявана и в хода на производството, в зависимост от индивидуалния случай. Добрите практики препоръчват компетентните служби да осигурят непрекъснато проследяване на оценката на индивидуалните нужди, за да може предложените услуги да бъдат променени в съответствие с възстановяването на жертвите и с промяната в техните нужди.

Важно е лицето, което прави оценката да прецени доколко уместно е **мястото на извършване на оценка**. Например може да е неподходящо да се извършва оценка на мястото на престъплението или на други места, където жертвата не се чувства удобно и не може да се изразява свободно.

Специфичните нужди на жертвата трябва да се вземат предвид (например възраст, пол и др.), нужно е да се следи жертвата да се чувства възможно най-спокойно. Например може да е необходима отделна стая, за да се осигури защита на личния живот. При извършване на индивидуална оценка на непълнолетни жертви подходящи могат да се окажат домът им или центрове за закрила на детството, които прилагат интегриран и мултидисциплинарен подход.

Някои жертви могат да поискат да бъдат придружавани от лице по техен избор. При всички случаи е важно да се провери дали това е подходящо при всички случаи (съобразно чл.3 §3) – в частност при случаи, свързани с организирана престъпност, насилие в при близки взаимоотношения или сексуално насилие, тъй като жертвата може да е подложена на силен натиск какво да сподели с властите.

Подходящо е при оценка на жертвите на трафик на хора, тероризъм, организирана престъпност, домашно насилие, сексуално насилие или експло-

атация, насилие, основано на пола, престъпления от омраза, на жертви с увреждания и на непълнолетни жертви да се оказва особена грижа.

Докато извършва оценката, оценителят трябва ясно да обяснява, че целта на оценката е да бъдат определени специфичните нужди от защита или специалните мерки.

Характеристики на индивидуалната оценка:

1. Индивидуалната оценка обхваща две гледни точки и поставя две различни перспективи:

- по отношение на типа, характера или обстоятелствата на престъплението: всички жертви, независимо от типа престъпление,
- по отношение на самата жертва: всички жертви, независимо от статута в производството (свидетел, ищец...)

2. Индивидуалната оценка трябва да оценява специфичните нужди на жертвата от защита на всеки етап от наказателното производство: специалните мерки могат да бъдат приложени веднага след депозиране на жалбата на жертвата или когато властите започнат наказателно производство (но не преди това). Мерките за защита нямат минимална продължителност, тъй като са обвързани с нуждите на наказателното производство.

3. Индивидуалната оценка трябва да бъде, съгласно чл. 22 „навременна, т.е. да се извърши веднага щом е възможно, за да бъде определен рискът от вторично или повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение. Големият принос на Директивата е в изискването специфичните нужди на жертвата да бъдат определяни веднага щом това е възможно.

4. Индивидуалната оценка на жертвата, като се вземат предвид нейните желания, и конкретно дали желае да се възползва от специални мерки. Специалните мерки за защита не са ефикасни без съгласието на жертвата, така в някои случаи индивидуалната оценка може да е много кратка.

5. Индивидуалната оценка е индивидуализирана и модулна:

Обхватът ѝ варира според тежестта на престъплението или тежестта на видимата вреда, претърпяна от жертвата. Всеки човек реагира различно при сблъсък с престъпление и само индивидуалната оценка може да представи доколко уязвима е всяка жертва. Директивата благоприятства подход, насочен към всеки отделен случай, без да бъдат създавани приоритетни категории и без йерархизиране на жертвите. Все пак трябва да се отчитат някои основни моменти:

- личните характеристики на жертвата (като възраст, пол, полова идентичност и др.);
- видът или характерът на престъплението (напр. насилие при близки взаимоотношения);
- обстоятелствата на престъплението (като организирана престъпност, зависимост на жертвата от извършителя).

За децата жертви се счита, че имат специфични нужди от защита (чл. 22 §4).

Всъщност в преамбюла в параграф §57 представя списък на известен брой престъпления (тероризъм, трафик на хора, организирана престъпност, насилие при близки взаимоотношения, сексуално насилие, насилие основано на пола...) за жертвите на които съществува сериозна презумпция, че ще извлекат полза от специални мерки за защита.

6. Индивидуалната оценка има за цел да идентифицира уязвимите жертви „поради особената им уязвимост по отношение на вторично и повторно виктимизиране, сплашване и отмъщение“ (чл. 22 §1).

Тази особена уязвимост позволява на властите да определят дали дадена жертва, която има специфични нужди от защита може да извлече полза от специалните мерки в хода на наказателното производство. Между защитата, предвидена в следствие на индивидуалната оценка и наказателното производство има тясна връзка, доколкото в параграф 57 предвижда „тревогите и опасенията на жертвите по отношение на производството следва да бъдат ключов фактор за определяне дали жертвата се нуждае от конкретна мярка за защита“.

7. Индивидуалната оценка не е статична и трябва да бъде актуализирана по време на производството, за да може добре да се преценява положението на жертвата, което може да претърпи промяна след първата оценка.

Препоръки за по-добро разбиране на думите на детето жертва/изслушването на непълнолетни жертви и/или свидетели на престъпление в Румъния

1. Изслушването на детето жертва в наказателно производство има за цел да опише заявеното престъпление и да събере сведения, които позволяват да бъде разпознат и обвинен извършителят. Ако с изслушването не започва процес на възстановяване или на полагане на психологическа грижа за непълнолетния, все пак е подходящо предвид особената му уязвимост, събирането на необходимата за разследването информация да не е травмиращо за детето и да не увеличи затрудненията, причинени му от агресията. Това негово качество на особено уязвима жертва налага изслушването да се организира в подходящи условия и да се извърши от обучени специалисти. Отговорност на разследващите служби и на съдебните власти е да създадат оптимални условия за разкриване на малтретирането, понесено от непълнолетния.

От друга страна, съгласно европейската директива 2011/93/UE относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография, е препоръчително към разпит на непълнолетен да се пристъпи без неоснователно забавяне, след съобщаването на фактите на компетентните органи. Ако е възможно, в случаи на последователни разпити, непълнолетният трябва да бъде разпитван от едно и също лице.

2. Специализацията на разследващите и обучението на магистратите трябва да бъде вписано като законово изискване, тъй като изслушването на непълнолетен изисква специфични познания и методология. В този смисъл е подходящо, доколкото е възможно и целесъобразно, разследването на престъпления по отношение на непълнолетни да бъде поверено на специализирани разследващи служби или следователи.
3. Аудиовизуалното заснемане на изслушването на непълнолетни жертви и/или свидетели на престъпление трябва да бъде задължително законово изискване.
4. Създаване на методология за изслушване/интервюиране. Създадени са множество протоколи за изслушване, например когнитивна модифицирано интервю и Национален институт за детско здраве и човешко развитие (NICHD), като всички те се структурират около 4 основни фази : влизане в контакт, свободно припомняне на факти, специализирано разпитване и затваряне на интервюто.

Във фазата на влизане в контакт, разследващият или съдията трябва да получат доверието на непълнолетния и да го накара да се почувства спокоен. Той трябва да го подкани да представи неутрално събитие като своя любима дейност. Така тази фаза помага да се прецени капацитетът на детето да преразказва събития и речниковия му запас. Подходящо е на детето да бъдат представени присъстващите и използваните материали, както и протичането на предстоящото изслушване. Освен това е нужно да му бъдат обяснени правилата, които се следват при изслушване и най-вече да му се обясни, че то може да отговори, че не разбира въпроса или че не знае отговора. Фазата на свободното изслушване позволява жертвата да дава по-дълги отговори, отколкото даваните по-късно при специализираното разпитване. В протокола НИДЗЧР (NICHD) се препоръчва преди тази фаза да се премине фаза на подготовка на епизодичната памет, чрез подробен разказ на специфично събитие, случило се в същия период, когато са се случили и поучваните факти. Във фазата на специализираното разпитване се препоръчва да не се задават отворени въпроси, изградени на база на сведения, предоставени по-рано от непълнолетния. Подходящо е и да се избягват въпроси със задължителен избор, съдържащи няколко идеи/теми и съдържащи думата „защо“, които могат да бъдат интерпретирани като обвинения към непълнолетния. Фазата на затваряне позволява да се обобщят предоставените от непълнолетния сведения, така че той да може да ги коригира или да ги допълни, на непълнолетния се обясняват и последствията от процедурата. Според различните проучвания на този протокол, той позволява да се намали сугестиращото поведение на лицата, разпитващи непълнолетния и да се подобри качеството на свидетелските показания като се предоставят множество точни подробности.

Най-важното е, независимо от използваната техника, да се уважава ритъмът на непълнолетния, да не бъде заливан с въпроси, да му бъде оставяно време да размисли над отговорите си и да се изчака дори и при продължително мълчание.

Използват се и невербални техники, най-вече за да може да се извършва изслушване на най-малките деца, които не владеят добре езика или на онези, които не говорят.

Съществуват два типа невербални техники: техники, подпомагащи комуникацията от вида на анатомични кукли и рисунки на човешкото тяло, и техники, подпомагащи припомнянето на фактите, като рисунки или скици.

Нито едно научно изследване не е доказало ефикасността на първите. Що се отнася до използването на кукли с изразен пол, някои проучвания заключават, че те могат да доведат до грешки или измислени детайли.

Изглежда, че използването на анатомични рисунки е по-малко критикувано и че то дори може да помогне да бъдат получени допълнителни сведения, ако непълнолетният е в състояние да разбере, че рисунката символично представя неговото тяло и ако разпитването, проведено на базата на тази рисунка, е адаптирано и не съдържа отворени въпроси. Вторите невербални техники позволяват на непълнолетния сам да генерира индикатори, които улесняват припомнянето на фактите. Те помагат за детайлизиране на спомените и докато се прави скицата или рисунката, и докато детето я описва сред това. Тези техники могат да бъдат използвани като допълващи вербалните техники във фазата на свободния разказ.

5. От своя първи контакт със съдебната система или с други компетентни власти и в хода на процеса, децата и техните родители трябва да бъдат бързо и подходящо информирани, освен за всичко и за:

- правата им, в частност за правата им в съдебните и извънсъдебните процедури, които ги касаят или могат да ги касаят, както и за достъпните инструменти за помощ, в случай на нарушение на правата им, като възможността за започване на съдебно или извънсъдебно производство или други действия. Може да става въпрос за информиране относно възможната продължителност на производството или за възможностите за достъп до средства за помощ или за независими механизми за подкрепа;
- системата и производството, като се държи сметка за особеното място на детето и ролята, която то може да има, също и за различните етапи на производството;
- механизмите за придружаване, с които детето разполага при участието му в съдебни или извънсъдебни производства;
- благоприятните и неблагоприятните възможни последствия от дадено съдебно или извънсъдебно производство;
- при нужда, с предявените обвинения и с развитието на жалбата;
- датата и мястото на съдебната процедура и на други събития, за които това е подходящо (например разпити, ако детето е лично засегнато);
- общото развитие и за изхода на производството или от дейността;
- наличието на мерки за защита;

- съществуващите механизми за преразглеждане на решенията, касаещи детето;
 - съществуващите възможности за получаване на обезщетение от извършителя на престъплението чрез съдебни или алтернативни административни процедури;
 - съществуването на услуги (медицински, психологически, социални, преводчески и придружаващи, и други) или организации, които могат да предоставят подкрепа и средства за достъп до тези услуги, а при нужда – и спешна финансова помощ;
 - всяка отделно разпореждане, целящо да защити техния висш интерес в рамките на възможното;
6. Сведенията и съветите следва да бъдат предоставяни на децата по начин, подходящ за възрастта и зрелостта им, на език, който е разбираем за тях и който отчита културните и половите различия.
 7. Делата, в които са въввлечени деца, се разглеждат в незастрашаваща среда, подходяща за детето.
 8. Методите за изслушване, като аудио и видео запис при закрити врата, предхождащи процеса, трябва да бъдат използвани и считани за допустими доказателства.

3. Препоръки за интегриран и мултидисциплинарен подход във Франция, в подкрепа на деца жертви или свидетели на престъпление, участници в правни процедури

МАРТИН БРУС, La Voix de l'Enfant

АЛИС ШАЙУ, La Voix de l'Enfant

ОДИЛ МОРИС, La Voix de l'Enfant

КЛОДИН БЮРГЕ, La Voix de l'Enfant

Загрижена за подобряване на условията на изслушване на дете жертва на сексуално или друго насилие в рамките на предварителното разследване, La Voix De l'Enfant инициира и създаде Педиатрични медико-правни звена (ПМПЗ), за да могат децата жертва на насилие да се ползват от съдебна, медицинска, психологическа и социална защита, отговарящи на техните нужди.

Стаите за изслушване за деца, жертви на насилие, изградени в болници, се появяват в рамките на законопроект от 17 юни 1998. Екипът на La Voix De l'Enfant беше убеден в нуждата от тяхното създаване след посещение и среща с представители на Център MONTEFIORE в Ню Йорк. Този Център, в който екип от професионалисти, полицаи, магистрати и лекари работят заедно в една сграда, полага грижи за детето от първите разкрития и го придружава до пълнолетието му. В следствие на това посещение, La Voix De l'Enfant създаде свой проект и предложи на Пазителя на държавния печат, Министъра на Правосъдието, госпожа Elisabeth Guigou, да създаде на 3 пилотни места Мултидисциплинарни услуги за прием в действащи болници, където са разкрити мултидисциплинарни спешни отделения за деца жертви на сексуално насилие. Изграждането на тези услуги е нужно, за да се провежда изслушването на дете жертва в спокойна атмосфера.

През януари 1999 г. е открита първата Услуга за прием в болница за деца, жертва на сексуално насилие, днес наричани Педиатрични медико-правни звена (ПМПЗ). ПМПЗ, често създавани по инициатива на прокурор, лекар или офицер от съдебна полиция, днес наброяват 56, като от тях 2 са в Румъния – в Крайова и в Клуж, и една в Русия – в Москва. В момента се изпълняват десетина проекта.

Целта на ПМПЗ е не само цялостното обгрижване на детето жертва и изслушването му в сигурна среда, но също така още с приемането на детето в Звеното да се оцени неговата съдебна и/или административна защита и да се предостави мултидисциплинарен подкрепа.

Осъзнавайки нуждите и потребностите на разследването, La Voix De l'Enfant се стреми да подобри всички нива на производството, условията за работа на дознателите и на следователите, като същевременно закриля детето. По време на изслушването детето ще може ясно да изрази това, което иска, с думи и с жестове, пред обучени специалисти.

Специалистите – съдебен лекар/съдебномедицински експерт, експерт, или детски съдия, ще могат да изгледат запис на изслушването, като се запознаят с фактите, но и с поведението и жестовете, които не могат да бъдат предадени в писмен вид. Добре използвано, това средство ще предпази детето да повтаря онова, което вече е казало, като така се избягва предизвикването на промени в спомените и на нови травми.

Важно е да се припомни, че във Франция изслушването на непълнолетна жертва има за цел да получава сведения във фазата на полицейското разследване, наречено предварително разследване и в хода на следствието. Т.е. изслушването на непълнолетни жертви се провежда в повечето случаи в Полицейските управления или жандармерията, които рядко са пригодени за посрещане на дете. Освен това записващото оборудването често е с ниско качество или повредено. Въпреки че недостатъците намаляват с внедряването на ПМПЗ, все пак изслушването на децата жертви все още е непълно и това обуславя нуждата от нови препоръки.

През последните години La Voix De l'Enfant осъзна, че ПМПЗ защитава детето по време на предварителното разследване, но не и по време на следствието и на процеса, като то отново е изслушвано и подлагано на очна ставка с обвиняемия много пъти. Поради това, съвместно със съдии, полицаи и жандармерия, La Voix De l'Enfant предложи и обзаведе първата Защитена стая за изслушване и за очна ставка в Окръжния съд, а наскоро, по молба на полицаи от Бригадата за защита на семействата в полицейското управление на Анже, и Стая за непряка очна ставка. Последната позволява детето да няма пряк контакт с обвиняемия. Предстои изграждане на втора Стая за непряка очна ставка в полицейското управление на Орлеан.

Всяка от тези Стаи (ПМПЗ, Стая за непряка очна ставка, Защитена стая за изслушване) днес се приема като „средство“ на добра практика.

Все пак е важно да се подчертае, че като „добра практика“ може да се определи само последователното използване от детето и специалистите на трите типа Стаи за изслушване.

Към момента и трите услуги са отворени само в един град – Анже в западна Франция.

Прегледът на направените оценки и на промените, за които допринасят тези места в практиката на специалистите, още повече вдъхновяват La Voix De l'Enfant да създава нови Защитени стаи за непряка очна ставка и за изслушване в повече градове във Франция.

Първата препоръка е да бъде подпомагана и умножавана дейността на Стаите за изслушване и за защитена очна ставка, които отговарят на потребностите на децата жертви и на нуждите на разследването.

Напредъкът в тази важна област въпреки всичко е незадоволителен, открита е само една Стая за непряка очна ставка.

3.1 Необходимост от специализирана оценка на детето

По отношение на административната и съдебната закрила на детето ясно се констатира липсата на специализирана оценка за детето жертва на сексуално посегателство или на друго насилие. Предоставяна при наказателното производство, тази оценка рядко се извършва по искане на Социална закрила на детството.

За намаляване на дефицитите в защитата на децата-жертви е необходимо незабавно да се учредят „специфични оценки“ за непълнолетните жертви, освен „общите оценки“, отнасящи се за децата в опасност. „Специфичната оценка“ отчита потребностите на детето, а именно потребностите от грижа и защита.

Препоръчително е за всяко дете в опасност или жертва да се извършва специфична оценка, а при нужда експертиза.

Оценката се предприема, за да се даде достоверна картина на ситуацията и да се вземат решения съобразно задачите и крайната цел на действието. Оценяването е измерване на пътя, който е изминат, за да се постигне напредък, адаптиране към условията, съгласуваност.

Като концепция, оценката се отнася до оценяване на нуждите на детето, рисковете за него и последствията от преживяното престъпление. Оценката е достоверна картина, изградена от професионалисти, с въз основа на техните обобщения и предположения, изразени в резултат на взаимодействие с детето, опознаване на семейния и социалния контекст, в който то се развива.

Важно е професионалистите, работещи в ПМПЗ да разграничават „специфична оценка“, направена в рамките на приема от Социална закрила на детството или при съдебно и административно проследяване на детето и „експертизата“, която се прави единствено от експерт, по искане на прокурор.

Всъщност макар експертизите често да се осъществяват в ПМПЗ, Звената не са насърчавани да участват в извършването на специфична оценка.

ПМПЗ се стремят да станат референтни центрове за професионалистите, които търсят съвет, но също така в специфични ситуации да извършват оценка извън съдебната рамка.

Препоръчително е ПМПЗ да бъдат ресурсни центрове за всички професионалисти, ангажирани със защита на децата, както административна, така и съдебна.

От друга страна още с началото на разследването в наказателното производство трябва да се изготви оценка на потребностите. Главното е базисните потребности на детето (грижи, храна и защита) да бъдат оценени в първите 48 часа след подаването на сигнал за дете жертва. Неотложно е да се провери дали потребностите му се посрещат задоволително.

При започването на разследване индивидуалното оценяване на детето стартира в ПМПЗ, като е важно то да не се прекратява след провеждане на изслушването и на нужните проучвания. Грижата за детето следва да продължи по време на цялото съдебно производство, включително процеса. Чак при установяване на такава цялостна грижа за детето жертва през цялото време, може да се приеме, че последователното използване на трите вида Стаи за изслушване е „добра практика“.

За да бъде извършена индивидуална оценка на детето жертва, препоръчително е да бъде изградена мрежа, отчитаща потребностите на детето, мрежа, която ще позволи да сме сигурни, че всяка потребност на детето е отчетена и оценена.

За да бъде постигнато това, мрежата за оценка следва да взема предвид следните потребности:

- **Потребност от защита**

В отговорите си на запитването на Комитета Ланзароте, френската страна заяви, че разпоредбите на Наказателнопроцесуалния кодекс, които се отнасят за оценка на уязвимостта на жертва и риска от повторна виктимизация са в процес на усъвършенстване⁴. Също така, циркулярно писмо от 2 май 2005 г. препоръчва подобряване на придружаването на непълнолетни и на грижата за тях, като уточнява, че присъствието на трето лице е важно, тъй като това може да успокои детето, но и да е от „полза за разследващите в хода на изслушването“.

La Voix De l'Enfant подкрепя усъвършенстването на разпоредбите на Наказателнопроцесуалния кодекс и подобряването на придружаването на

⁴ Voir le projet de loi portant adaptation de la procédure pénale au droit de l'Union européenne : <http://www.senat.fr/dossier-legislatif/pjl13-482.html>

непълнолетни жертви, предложено от френската държава, тъй като това ще подкрепи от една страна програмата за създаване на Стаи за изслушване в Комисариата и в Съда, а от друга страна – наблюдението на детето при завръщането му в семейството или при настаняването му, ако има такава.

Съдебният процес е мъчителен за детето жертва, особено когато протича в непозната среда. Поради това е от съществено значение професионалистите и лицата, придружаващи детето (психолог или лекар специалист, член на семейството на непълнолетния, управител ad hoc или лице, на което детето е поверено от детски съдия) да бъдат подготвени, така че да могат да са максимално защитаващи и успокояващи както по време на изслушването, така и по отношение на поведението на детето, породено от неговата уязвимост.

Тази нужда от защита може да се усети дори и ако непосредственото обкръжение на детето не изглежда слабо. Някои деца може да се страхуват от натиск, когато агресорът е от семейната или училищната среда, където рисковете от сплашване или отмъщение са по-високи.

Оценката трябва да позволи на професионалистите да оценят дали за детето е безопасно да се върне в дома си или трябва да бъде настанено в защитена среда, като болница или услуга към Социална закрила на детството.

Поради горните причини е важно и необходимо за детето да бъде осигурено пребиваване в защитена среда, което ще му гарантира ефективна защита.

Стаите за защита изслушване се приемат за част от един сполучлив механизъм за защита за непълнолетните жертви, като чрез тях те са отделени от обвиняемите.

Препоръчително е да се взимат предвид потребностите на детето жертва и това да бъде червена нишка по време на цялото административно и съдебно производство.

• Потребност от грижи

До излизане на циркулярното писмо от 2 май 2005 г. експертизи са извършвани с цел да определят дали при детето има или не патологии от типа на митомания и/или фабулация. Травмата при детето не се е вземала предвид. Дори напротив, често то е било допълнително натоварвано.

Днес висшият интерес на детето е поставен на първо място. Все пак, макар преживяната травма, както телесна, така и психологическа, да се отчита по-добре, трябва да се подчертае че това става по един неорганизиран начин. Травмата, причинена от престъплението и психологическият отзвук трябва да бъдат оценявани, за да може да се предложат подходящи грижи, които да са подходящи дългосрочно.

Препоръчително е да се създаде протокол за грижи, съответстващ на нуждите на непълнолетната жертва и медицинска грижа, адаптирана към личностните ѝ особености.

- **Потребност от устойчивост на семейството**

Детето не може да бъде отделено от семейната си среда, ако родителите не са обвиняеми. За да може да подкрепя детето, семейството му трябва също да бъде придружавано. Понякога може да се наблюдава как децата жертви подкрепят своите родители, психически сринати от разкритията на техните деца.

Важно е по време на съдебното производство да се внимава да бъдат съхранени социалните връзки на детето със семейството му, ако то не е обвинено (особено връзките с братята и сестрите му), но също така и с близките му, като например приятели от класа.

Препоръчително е да бъде извършена оценка на социалния живот на детето, на семейството и на обкръжението, за да се определи дали семейният и социалният контекст не причиняват вреда за детето и съответно детето да бъде отстранено от тях, както и потребностите от подкрепа.

- **Потребност от съхраняване на ориентирите**

Детето не трябва да става жертва втори път, в рамките на възможното то трябва да бъде подкрепяно да води нормален социален живот, живот на дете.

Трябва да се избягва десоциализацията на детето, лишаването му от училище. То трябва да пази своите ориентирите, били те училищни или извънучилищни, като спортни, културни и други дейности. Поддържането на неговото ежедневие позволява детето жертва да живее като другите и да не се чувства различно. Професионалистите, които са около него, особено в училище, трябва внимателно да проследяват промените в поведението му и училищните му резултати.

Препоръчително е да бъде извършвана оценка на училищното ниво на детето, за да се прецени дали има промени в поведението му, в резултатите му и дали детето среща някакви особени трудности.

- **Потребност от представителство и подкрепа**

„Отговорност на държавата е детето да може ефективно да упражнява правата си като цяло и в частност в семейните процедури, които го касаят, било чрез директен достъп до правосъдие, било чрез изграждането на заместващ механизъм“, заявява G. Favre-Lanfray, управител ad hoc. Не винаги при започване на производство е определен управител ad hoc, въпреки че детето жертва има потребност да бъде подкрепяно и придружавано по един ефективен и подходящ начин по време на производството.

Дали детето ще може директно или непряко, според националността си, да отстоява правата си, зависи от преценката на френската държава и на нейните департаменти. Затова френският законодател е предвидил прибегването към услугите на управител ad hoc в случай на невъзможност на родителите. Функцията на управителя ad hoc, що се касае до граждански или наказателни процедури, е да осигури правно, административно и социално придружаване на непълнолетния. Той посреща детето, той изгражда с него връзка на доверие и разбирателство, той отговаря на въпросите и на страховете му. Той следи думите и правата на детето да бъдат зачитани. Същевременно има и обяснителна роля по отношение на компетентността на всеки участник и на процедурните действия. В частност, той придружава непълнолетния по време на съдебните заседания и при срещите с адвокат. Управителят ad hoc се назначава със съдебно решение. В разките на съдебното производство, управителят ad-hoc може да изисква назначаването на адвокат на детето. Оценката трябва също така да взема предвид най-специфичните лични нужди на всяко дете, като например увреждане, култура, заболяване, език и други.

Настойчиво се препоръчва системното назначаване на управител ad hoc, предвид належащата нужда от защита на интересите на детето жертва, особено ако родителите му липсват.

- **Други потребности**

Във Франция често се случва свидетелстването на дете жертва да не доведе до започване на производство. Поради това много деца жертви никога няма да видят тяхното положение да бъде разглеждано от наказателен съд.

В случай на оставяне без последствие или на разпореждане за липса на основание, препоръчително е да бъде направено нова оценка на нуждите на детето жертва и те да бъдат посрещнати по друг начин, било чрез гражданско дело, било чрез образователни, психологически или други дейности.

3. 2

Воля за цялостна и мултидисциплинарна грижа за непълнолетната жертва

Цялостната грижа за непълнолетната жертва е съществена, за да не преповтаря детето историята си по време на различните медицински изследвания, изслушванията от следовател и други. Липсата на координация между изслушването на детето, експертизите, социално-образователното и психологическото насочване може да причини нови травми на детето.

Следователно е нужна работа в екип от страна на всички участници, за да съгласуват мненията си и да оценят цялостно потребностите на детето и да му осигурят съгласувана и структурирана грижа. За да се постигне това е необходимо да се установят общи срещи за съгласуване.

Мултидисциплинарната работа позволява на специалистите да се срещнат в своите компетентности и в своите роли. Тази мултидисциплинарност е и признание за взаимното допълване, което подкрепя един по-добър подход към нуждите на детето жертва. Мултидисциплинарността, като основно средство за съгласуваност при индивидуалната оценка, позволява изработването на обща клинична картина.

Важно е да се подчертае, че взаимодействието между детския съдия и прокуратурата трябва да бъде подобро, както и това между службите за социална закрила на детството и детския съдия, за да бъде винаги защитено детето.

Препоръчително е всички професионалисти, работещи с дете жертва, да използват мултидисциплинарен подход.

• Систематизация на оценката

В наказателното производство липсата на координация между различните изготвени оценки и експертизи води до неравнопоставеност в третирането на децата жертви.

За да намали съществуващите недостатъци, породени от липсата на общ инструмент, препоръчително е да се утвърди единен референтен инструмент за извършване на оценките.

Професионалистите трябва да изградят автоматизъм да се допитват сами до себе си за нуждите на детето. Дете, подложено на недобро третиране е „страдащо“ дете, а не дете „жалбоподател“.

За да се осигури мултидисциплинарна оценка на положението на дете, за което има съмнения, че е малтретирано, препоръчително е да бъдат открити ПМПЗ в Службите за закрила в департаментите.

За да бъдат включвани всички професионалисти при изготвяне на оценките, независимо в кой департамент се намира детето, трябва да се предложи национален референтен инструмент, който да служи за пример и за модел.

- **Проследяване/наблюдение през цялото производство**

Производството може да продължи твърде дълго, а нуждите на детето се променят с времето. Би било опасно да се уповаваме единствено на оценката от началото на съдебното производство.

Следователно в хода на разследването или на следствието трябва да бъде направена нова оценка. По време на наказателното производство е важно да се придружи, да се подготви жертвата за решението за започване на наказателно преследване или за липсата на такова преследване. Ролята на управителя ad hoc и на адвоката на детето тук е много значима. За да бъде направено това, тези двама професионалисти трябва да бъдат обучени, така че да могат да съдействат на детето жертва по най-подходящ начин.

Тъй като производствата са сравнително продължителни, а детето се променя, препоръчително е извършване на нова оценка по време на съдебното производство. Всъщност, препоръчително е в първоначалното и продължаващото обучение на управителите ad-hoc и на детските адвокати да бъдат включени модули за специализирано обучение и за мултидисциплинарно обучение по психология и оценяване на дете, както и за недоброто третиране.

- **Проследяване след изслушването**

След изслушване, производство или процес или дори ако углавното следствие е прекратено поради липса на престъпление или е оставено без последствие, непълнолетният може да се нуждае от социално-медицинско проследяване и от грижи за по-дълъг или по-кратък период от време.

Препоръчително е да бъде изградена услуга за проследяване след изслушване и през цялото време на производството и социалните служби да поемат ангажимент за психологическите грижи и друго лечение, назначено от лекар.

Необходима хармонизация на разпоредбите

Оценяването на потребностите на дете жертва разкри някои материални нужди, които могат значително да подобрят грижата за непълнолетния.

Тези нужди конкретно са :

- Предоставяне във всяка болница на едно или две легла за настаняване на непълнолетни жертви на насилие, нуждаещи се от убежище и/или оценка. Това ще позволи при спешни случаи да има защитено място за децата жертви и за тях да бъдат полагани грижи от компетентни професионалисти.
- Циркулярно писмо DHOS n° 2004-517 от 28 октомври 2004 препоръчва „в случай на съмнение за малтретиране, настаняването в болница може да е незабавна реакция за да бъде детето оценено и насочено. Полагането на грижа чрез външна консултация не дава същата яснота, повече затруднява мултидисциплинарния подход и по-малко защитава детето“.
- Присъединяване към междуинституционален протокол, който да определя ролята и мисията на всеки професионалист, участващ чрез ПМПЗ в дейността на Стаите за очна ставка в съда или полицейския комисариат
- Споделяне на инструменти, в ПМПЗ в Сент-Мало, с въпросник за удовлетвореност. Би било полезно той да се разпространи и използва като общ инструмент.
- Изграждане на национална референтна рамка за оценка на потребностите на дете, както и на длъжностни характеристики и характеристики за компетенции.
- Да се подкрепя международното мултидисциплинарно сътрудничество, за да се идентифицират иновативните проекти, да се предават различни професионални практики, да се разпространяват и промотират основните права на децата жертви.
- Признаването на ПМПЗ за референтни центрове по отношение на детското малтретиране. Желателно е Звената за прием да не са специализирани и да бъдат използвани не само при изслушване на дете жертва. Ще бъде благоприятно, ако ПМПЗ бъдат отворени за работа с органите за закрила на детето не само при наказателно производство, за да може да бъде ползвана експертизата на професионалистите.
- Подкрепа на обучението на професионалистите
 - Систематизиране на първоначално обучение за установяване на признаци, полагане на грижа при малтретиране, виктимология, за всички професионалисти, които могат да бъдат във връзка с непълнолетни жертви: медицински сестри, лекари, възпитатели, социални асистенти, съветници по социална и семейна икономика, психолози,

дознатели, съдии, управители ad-hoc, адвокати и други, ангажирани с детето.

- Да се увеличи обучението за изслушване на дете жертва на разследващите и да се систематизира извършването на оценка според тяхната практика. От друга страна, трябва да се има предвид добрата практика, въведена от прокурорът на Сент Мало. Той е изискал изслушванията на непълнолетни да се извършват от разследващи, преминали през специализирано обучение.
- Мултидисциплинарно развиване на продължаващо/надграждащо обучение

Педиатричните медико-правни звена, защитените стаи за изслушване в съда и стаите за непряка очна ставка в полицейските управления са средства, които подпомагат изразяването на детето жертва, предпазват го и го успокояват, но също така са средство, използвано от специалистите по време на изслушването, в рамките на предварителното разследване и през цялото производство, до поцеса, да благоприятстват изразяването на истината.

4. Препоръки за прилагане на интегриран мултидисциплинарен подход за защита на правата на децата в Италия

ВИТТОРИА КУОНДАМАТЕО, *Il fiore del deserto*

ГРЕТА ДЕ САНТИС, *Il fiore del deserto*

ЕММА ДЕ ЛЕО, *Il fiore del deserto*

Изслушването на детето не е само едно задължение, но също така е право и възможност, както е посочено в член 12 на Конвенцията по правата на Детството.

Днес можем да потвърдим, че начинът на изслушване на детето жертва на престъпление не става единствено чрез процедурите, прилагани в областта на правото, където предимно се преценяват фактите, свързани с непълнолетното лице, но също така и чрез метод и подход, насочен към познаването и разбирането умствените и емоционалните състояния на индивида.

Интеграцията между двата режима, правния и психологическия, относно изслушването на детето прави все по-належащ и необходим един размисъл относно препоръките и процедурите за прилагане при едно правилно и ефикасно изслушване.

Добрият опит относно изслушването на детето жертва на се включват в доклада на Световната Здравна Организация (2002) който утвърждава, че:

” *„за злоупотреба с деца и малтретиране трябва да се разбират всички форми на лошо физическо и/или емоционално здраве, сексуално насилие пренебрегване или небрежност или търговско експлоатиране или друго, което води до реална или потенциална вреда за здравето на детето, за неговото оцеляване, за неговото развитие или достойнство в рамките на връзка, характеризирани с отговорност, доверие или власт”*

Защитеното изслушване на детето трябва да се вписва в един непрекъснат процес на интервенции и на гаранции, задействани от една цялостна система на обслужване предпазване и защита на детството и юношеството в състояние да открие, следва и да излекува ситуациите на изнасилване и малтретиране посредством едно оперативно ориентиране, изключително насочено към изслушването на децата и на подрастващите.

Както е видно от литературата по въпроса и от международните нормативни източници, изслушването на детето в съдебна среда се налага в двойното изискване, което трябва да бъде задоволено при пътя на закрилата. От една страна, трябва да се гарантира първоначалната цел на наказателния процес, която цели да се установи фактичката истина, а от друга страна е необходимо събирането на информации да се осъществи с особено внимание, едновременно с намерението да се защити детето, в условията на слабост и това, което по всяка вероятност е изпитало, от каквото и да е действие, което може да му навреди като емоционален стрес, даже и да е насочено към защитата на неговата личност.

Първата норма от италианския законодател относно защитата на личността на детето по време на събирането на свидетелствата е законът с №66 от 15 февруари 1996 г. „Норма относно сексуалното насилие“: В тази норма се указва с чл. 392 на НПК (алинея 2 бис), че прокурорът или разследваният могат да поискат изслушване на детето с цел да се вземат неговите свидетелски показания в защитена форма в рамките на доказателствен предварителен институт.

Член 398 от Наказателно-процесуален кодекс предвижда, че изслушването на детето може да се извърши в място, различно от съда, като се ползват специализираните структури за помощ, като се документира свидетелското показание със звукозапис и видеозапис и като се позволява на Съдията на другите страни на присъстват на разговора посредством венецианско огледало, като разговаря с експерт психолог посредством ползването на телефона, като свежда до минимум вмешателствата и неудобствата за детето.

Този процедурен начин избягва да бъде излагано детето на травматичното участие разпита за събиране на доказателства. Тази предпазна мярка, включена в съдебния ред, позволява да неутрализира риска свидетелските показания да са травматични и незадоволителни за изхода на процеса.

В подкрепа на това с въвеждането на Конвенцията на Ланзарот се гарантира една по-голяма ангажираност в защитата на малолетните жертви от рисковете, произтичащи от травматичния сблъсък със съдебната система посредством използването на експерт психолог в помощ на магистрата или на силите на съдебната полиция при набавянето на свидетелски показания.

Изслушването на детето жертва на насилие и злоупотреба е една много важна и сложна операция, която изисква експертите в сферата на детската съдебна психология да бъдат със специфично познания, чувствителност, емпатия и едно постоянно професионално поддържане по отношение на технически-научните и процедурни аспекти.

В общи линии, като се има предвид разликите, които съществуват между изслушване на дете при наказателно дело и това при гражданско дело, когато се извършва изслушване на дете, жертва на престъпление в съда, е необ-

ходимо и желателно не само да се отчитат общото състояние на слабост на личността на непълнолетното лице, но също и че детето, поставено в условия на стрес и изложено на травматични и неприятни преживявания, може да прояви като цяло едно пост травматично функциониране, което може да повлияе на производството и на хода на делото и на даването на неговите свидетелски показания.

Междувременно изслушването на децата трябва да се извършва като се има предвид тази важна предпоставка и трябва да се предположи по такъв начин, че изслушването да не представлява една вторична виктимизация и едно допълнително дестабилизиращо преживяване, ами един поправящо и законно действие на преживените щети.

Междувременно в светлината на тези становища, трябва да се предположи едно открито изслушване, емпатично и ефикасно своевременно, като се ограничат сроковете, свързани със снемането на свидетелски показания от момента на уведомлението на известието за престъпление до съответното изпълнение.

Що се отнася до изслушването на детето италианската правна система налага една предпоставка и съществена препоръка: **изслушването на детето, имащо за цел извършване на психологическа оценка, не може да има за предмет установяване на факти, предмет на производството, което представлява задача на компетентните съдилища.**

Конкретни препоръки, свързани с правата на детето при провеждане на изслушването

- детето следва да бъде информирано предварително (за предпочитане от родители или негов куратор/настойник) за съдията/консултанта и за условията на провеждане на въпросната среща, както и да бъде правилно информирано за действията, които ще се извършват;
- изслушването на детето трябва да се проведе на приветливо място, което да бъде подходящо за нуждите му, с осигуряване на видеозапис на срещата;
- когато бъде призовано, детето не трябва да бъде подлагано на дълго чакане (в този смисъл трябва да бъдат съобразени работните времена и сроковете, които не бива да бъдат прекалено многословни по отношение на възможността му за концентрация, които не са дълготрайни);
- детето трябва да бъде предразположено, по тази причина трябва внимателно да се работи върху това то да се почувства прието, като бъде мотивирано и му бъде разкрита отговорността му във връзка с показанията, които ще даде;
- подходът към детето трябва да се основава на прост език, възможно най-подходящ за възрастта му, като този, който го изслушва следва да избягва правни/психологически термини, които създават дистанция;

- За предпочитане е детето да взаимодейства с един събеседник, който да може да бъде ясно идентифициран (съдия или упълномощено от него лице) и да остане по възможност като негов референт във времето;
- детето трябва да може да разполага с пространство/време, за да разкаже, в този смисъл съдията/консултантът или служителят на Съдебна полиция трябва да заеме позиция на “активно изслушване” и да формулира въпросите си едва след като са установени отношения на доверие с детето.

В момента на изслушването консултантът, на когото е възложено извършването на дейностите по подпомагане, трябва да вземе предвид, че по-голямата част от децата, които са призовани да дадат показания, са били изложени главно на травми и неблагоприятни житейски изживявания и грижи, които са били неподходящи за растежа им.

По тази причина, преди да се пристъпи към изслушването на детето, важно е експертът, призован да съдейства на компетентните органи в събирането на показанията от страна на детето жертва, да е наясно с причината и фактите, поради които се пристъпва към слушане и преди всичко да е запознат с предходния опит на лицето (евентуални отделения от семейството, настаняване в дом от семеен тип, травми и/или други събития, които са от значение) чрез достъп до досието на детето.

За тази цел е от полза да бъдат взети предвид като главна референтна рамка следните указания:

Препоръки от общ характер

Експертът, назначен от съдията за изслушване на детето трябва да:

- е преминал специфично обучение относно посттравматично поведение на децата, жертви на Неблагоприятни детски преживявания (ESI) и непрекъснато да актуализира знанията си в тази насока;
- да изразява оценки от психологическо естество, като обръща внимание и взема предвид особеностите на етапа на развитие на детето; да осигурява видеозапис на показанията и на изпълнените дейности, като има грижата да съхранява записания видеоматериал и да го предаде на съда и на съответните служби;
- да гарантира по възможно най-добрия начин постигане на целите на разследването и да проведе ефективно и чисто разследване, като избягва въпроси и поведение, които могат да компрометират **спонтанността, искреността и достоверността на отговорите**, без да ангажира детето с поемане на отговорността за по-нататъшното развитие на производството.

ИНСТИТУТ ПО СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ И ПРАКТИКИ

Проект
„ЧУЙ ДЕТЕТО – СТАВА ЛИ ПРАВОСЪДИЕТО ПРИЯТЕЛСКО КЪМ ДЕТЕТО“
Договор JUST/2013/JPEN/AG/4601

Настоящата публикация е създадена с финансовата подкрепа на Програма „Наказателно правосъдие“ на Европейския Съюз. Цялата отговорност за съдържанието се носи от Институт по социални дейности и практики и при никакви обстоятелства не може да се приеме, че отразява официалното становище на Европейската комисия

Съфинансиран от Програма
„Наказателно правосъдие“ на Европейския съюз

ISBN 978-954-2956-20-4

9 789542 956204